

НАУКОВА СПІЛЬНОТА

www.spilnota.net.ua

ДЕВ'ЯНОСТО СЬОМІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ДИСКУСІЇ

Серія: Соціальні та гуманітарні науки

ISSN 2522-963X

Google Scholar

Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLE

29-30 травня 2025 р.

**Тернопіль, Україна – Ополе, Польща
2025**

Дев'яносто сьомі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополь, Польща, 29-30 травня 2025 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО "Наукова спільнота", WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В.Б. 163 с. ISSN 2522-963X.

В збірнику опубліковані доповіді авторів з соціальних та гуманітарних наук, які оприлюднені на сайті www.spilnota.net.ua.

Оргкомітет:

ГО «Наукова спільнота»

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, ЗУНУ;

Шевченко (Огінська) Анастасія Юрївна, кандидат економічних наук, директор ТОВ «Школа для майбутнього»;

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, ЗУНУ;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ННІ «Юридичний інститут КНЕУ імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, ЗУНУ;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, ЗУНУ;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, ЗУНУ;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Яблонська Наталія Мирославівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, ЗУНУ;

Савчук Надія Антонівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, ЗУНУ;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
79016, м. Львів, а/с 1621
E-mail: spilnota.net.ua@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2522-963X

© ГО "Наукова спільнота" 2025

© Автори статей 2025

*Барков Ілля Сергійович,
здобувач ступеня доктора філософії,
Черкаський державний
технологічний університет
ORCID: 0009-0008-8432-7276*

*Науковий керівник:
Боковня Анжеліка Олегівна,
кандидат економічних наук,
доцент, Черкаський державний
технологічний університет*

ІНДИКАТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ В МЕДІАКОМПАНІЯХ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5274/>

Управління маркетинговими інструментами в медіакомпаніях охоплює планування, моніторинг, аналіз, виконання маркетингових активностей з метою ефективного використання маркетингових інструментів для досягнення бізнес-цілей. Медіакомпанії особливо ретельно працюють над ефективністю управління маркетинговими інструментами через бажання отримати результат (збільшення частки ринку, лояльність до бренду тощо) за обмежених ресурсів. Індикатори управління маркетинговими інструментами є важливими як для медіакомпанії, так і для споживачів медіапродукту, оскільки завдяки циклічному процесу «компанія – клієнт – компанія» здійснюється формування лояльності до медіакомпанії і до бренду. Розвиток ІТ-технологій дозволяє автоматизувати збір та аналіз інформації щодо індикаторів лояльності до бренду на ринку медіапродуктів. Для цього існує група сервісів: Google Analytics, за допомогою якого здійснюється аналіз трафіку сайту, що дозволяє відстежувати динаміку сеансів, показників відмов, час, проведений споживачем на сайті компанії тощо; сервіси SE Ranking та SEMrush, які дозволяють моніторити трафік та виконувати SEO-аналіз, порівнювати домени.

В контексті лояльності до бренду на ринку медіапродуктів виокремлюють поведінкові, когнітивні, афективні, соціальні, економічні критерії.

Для вимірювання поведінкової лояльності аудиторії використовуються статистичні показники звернень до певного контенту,

які включають одинадцять індикаторів [3]. До них належать, зокрема, частота споживання контенту, глибина залучення до контенту, активність на платформах, повторне споживання, показник відмов, підписка та платні послуги.

Когнітивні критерії передбачають використання індикаторів за якими оцінюється *знання бренду* – його впізнаваність, рівень знання аудиторією медіабренду, його продуктів; *сприйняття якості* – оцінка аудиторією професіоналізму, якості контенту, подачі матеріалів; готовність аудиторії рекомендувати медіа бренд іншим та поширення інформації про медіа бренд. Оцінка індикаторів когнітивної лояльності до бренду здійснюється за результатами опитувань, організованих на сайтах виробників медіаконтенту, а також на основі аналізу медіапростору з пошуковими запитами контенту бренду, посилань на контент медіабренду на «чужих» ресурсах, обговорень у соціальних мережах, у блогах, на форумах. Останнім часом для збору інформації та оцінки когнітивної складової лояльності до бренду застосовуються методи нейромаркетингових досліджень та штучний інтелект.

Афективні критерії оцінки лояльності до медіабренду включають оцінку *емоційного зв'язку, задоволеності* контентом медіабренду, *довіри* до нього та *ідентифікації* з брендом. Кількісна оцінка афективних критеріїв – дуже складний процес визначення рівня лояльності споживача до медіабренду, оскільки йдеться про суб'єктивні фактори [4]. Інформацію для оцінки афективних критеріїв оцінки лояльності до медіабренду отримують шляхом аналізу коментарів під публікаціями, відео, статтями, що дозволяє зрозуміти емоційну реакцію аудиторії. Для оцінки афективних критеріїв лояльності окремі виробники медіаконтенту замовляють проведення нейромаркетингових досліджень з використанням технологій відстеження погляду (eye-tracking), що дозволяють виміряти емоційні реакції аудиторії на контент [5].

Вплив медіа на суспільство, його роль у формуванні соціальних зав'язків та цінностей демонструють *соціальні* критерії оцінки лояльності до медіабренду, вони відображають сприйняття споживачами медіабренду як частини соціального життя. Як один із критеріїв оцінки впливу медіабренду на формування громадської думки досліджується *вплив на суспільну думку* через аналіз соціологічних опитувань, дискусій у соціальних мережах, реакції на публікації контенту. Вплив медіабренду на формування спільноти здійснюється через аналіз активності аудиторії у соціальних мережах, на форумах, у фан-клубах.

Економічні критерії оцінки лояльності до медіабренду відображають фінансові аспекти взаємодії аудиторії з медіапродуктом. Вони показують, наскільки готова аудиторія інвестувати в бренд гроші та ресурси, а також як лояльність конвертується у фінансову вигоду для медіакомпанії.

Ця група включає багато індикаторів, серед яких більшість вітчизняних дослідників, зокрема С. Пашутін, Ф. Євдокімов [6] виділяють три основних: готовність платити, купівля супутніх товарів, обсяг пожертв та донатів.

Зарубіжні дослідники управління лояльністю до бренду, зокрема Б. Шарп [7] в якості індикаторів оцінки ефективності управління лояльністю до бренду пропонує *оцінювати вплив на споживчу поведінку, яка втілюється в збільшенні частоти здійснення платних підписок на медіапродукт та збільшення середнього чека, що полягає у виборі споживачем дорожчого, преміального продукту бренду.*

Висновки. Таким чином, індикатори оцінки ефективності управління маркетинговими інструментами медіакомпанії оцінюються виробниками медіапродукту в межах класичних та інноваційних критеріїв. Автором визначено, що індикатори, за якими вимірюється лояльність до бренду відповідно до економічних, поведінкових, когнітивних, афективних та соціальних критеріїв, є дуже різноманітними і прогресивними та охоплюють діапазон споживчих реакцій від лайків, опитувань респондентів, конкурсів тощо і до аналізу трафіку сайтів (який відстежує динаміку сеансів, показників відмов, час, проведений споживачем на сайті компанії, відстеження посилань на контент медіабренду на «чужих» ресурсах), обговорень у соціальних мережах, на форумах, у блогах (з метою виявлення кількості згадок про бренд), довіри до бренду та ідентифікації споживача з ним. Очевидним є те, що зазначений сегмент ринкової аналітики, а саме – оцінка ефективності управління маркетинговими інструментами медіакомпанії буде зростати і динамічно розвиватися, що пояснюється розвитком ринку медіапродуктів та конкуренцією.

Література:

1. Ткачук М. П., Далюк Н. Я. Ключові аспекти оцінювання ефективності управління господарюючим суб'єктом в умовах змін. *Actual problems of economics*. 2022. № 10-11 (256-257). С. 30-42.
2. Квятковська Л. А., Воробйова Л. Д. Комплексний підхід до оцінки ефективності управління підприємством. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2013. № 50 (1023). С. 67-75.
3. Лічильники та інструменти перевірки відвідуваності. *WebTop*. URL: <https://web24.pro/rozrobka-sajtiv-blog/lichylnyky-ta-instrumenty-perevirky-vidviduvanosti/> (дата звернення 25.02.2025).
4. Капінус Л. В. Аналіз методик оцінки ставлення споживачів до торговельної марки. *Актуальні вимоги науки – 2009* : збірник тез та доповідей V Міжнародної наук.-практ. конф., м. Прага, 2009.

С. 82-85. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/items/58cf1174-99b8-43bc-bc4e-cd0853913619>

5. Пічик К. В. Використання нейротехнологій в сучасних маркетингових дослідженнях. *«Нейронауки та когнітивні системи в економіці»*, Матеріали круглого столу. Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ, 19 лютого 2019 р. Київ : НаУКМА, 2019. С. 22-24.

6. Євдокимов Ф. І. Оцінка ефективності бренду як чинника підвищення конкурентних переваг. *The Economic Messenger of the NMU*. 2011. № 1. С. 40-46.

7. Студінська Г. Я. Концептуальні засади оцінки вартості бренда витратними методами. *Вісник ЖДТУ*. 2015. № 1 (71). С. 120-126.

**Жуковська Валентина Миколаївна,
доктор економічних наук,
професор, Державний торговельно-
економічний університет
ORCID: 0000-0001-5033-711X**

СРІБНА ЕКОНОМІКА ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5308/>

Срібна економіка – це концепція, що охоплює економічну активність, пов'язану з людьми похилого віку, включаючи їхню зайнятість, споживання та соціальну інтеграцію. В умовах демографічних змін та старіння населення срібна економіка набуває особливого значення для сталого розвитку через: залучення досвідчених фахівців до економічної діяльності; зменшення навантаження на соціальні системи; розвиток нових секторів – зростання попиту на послуги для людей похилого віку, включаючи медичний догляд, освіту та технологічні рішення. Необхідність адаптації підприємств сфери торгівлі, у тому числі електронної комерції, до нових соціальних реалій та викликів щороку зростає [1, с. 110-112].

В Україні питання працевлаштування осіб віком 55+ є актуальним через структурні зміни на ринку праці. Так, за даними Державної служби статистики України, частка осіб віком 55+ у загальній структурі населення постійно зростає, що створює нові виклики для ринка праці [3]. У 2025 році рівень зайнятості серед цієї вікової групи становив приблизно 45%, що є нижчим порівняно з середнім показником по країні [2, 3]. Основними

факторами, що впливають на працевлаштування старших працівників, є прихована дискримінація за віком, недостатня цифрова грамотність і потреба в адаптації до сучасних технологій, обмежені фінансові можливості перекваліфікації для старшого покоління [1, 4].

Розглянемо економічні та соціальні аспекти срібної економіки у перспективі. Для посилення національної безпеки ринку праці в Україні необхідно запровадити програми навчання цифровим навичкам та адаптації старшого покоління; розвивати соціальне підприємництво щодо бізнесів, орієнтованих на потреби осіб віком 55+ [2, 5]. Прикладом може слугувати *лікувальний туризм* для відновлення здоров'я у спеціальних природних місцях України. Інший напрям – це створення сервісних компаній, які спеціалізуються на адаптації будинків для старшого покоління через установлення безбар'єрних систем, розумного освітлення та технологій безпеки [2].

Доцільно на державному рівні проводити інформаційні кампанії щодо переваг працевлаштування досвідчених фахівців з метою трансформування суспільного сприйняття вікової зайнятості, за прикладом країн ЄС (великі міжнародні бренди залучають для реклами своєї продукції та послуг людей старшого покоління, що призводить до вагомого внеску срібної економіки і зростання доходів підприємств).

Отже, срібна економіка може стати драйвером сталого розвитку через інноваційні сервіси та адаптацію ринку праці. Впровадження комплексних заходів для підтримки працевлаштування осіб 55+ дозволить ефективно використовувати їхній потенціал та сприятиме економічному зростанню і соціальній стабільності.

Література:

1. Пятницкая Г. Т., Жуковская В. Н. Развитие внутренней торговли: современные трансформации и приоритеты социализации. Актуальні проблеми економіки. 2015 (11). С. 106-119.
2. Срібна економіка» ЄС і США створює більше доходів і робочих місць, ніж молодь. Що втрачає Україна, ігноруючи людей 55+. URL: <https://forbes.ua/> (дата звернення 01.05.2025).
3. Аналітична та статистична інформація. URL: <https://old.dcz.gov.ua/analitics/69> (дата звернення 15.05.2025).
4. Жуковська В. М. Соціальні важелі впливу на розвиток підприємств торгівлі. Бізнес-навігатор. 2018 (1-1). С. 118-123.
5. Harasymiv T. et al. Imperatives of economic nature that have a negative impact on the legal provision of national security. Edelweiss Applied Science and Technology. 2024. Т. 8. №. 6. С. 1344-1353.

*Кобизський Денис Сергійович,
Сумський державний університет
ORCID: 0000-0001-5828-354X*

*Зубров Сергій Миколайович,
Сумський державний університет
ORCID: 0009-0000-8124-0054*

*Молчанов Олександр Васильович,
Сумський державний університет
ORCID: 0009-0006-9966-5214*

*Науковий керівник:
Журавка Федір Олександрович,
доктор економічних наук, професор,
Сумський державний університет*

РЕІНЖИНІРИНГ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЛОГІСТИКИ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОЇ ВИГОДИ ТА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5276/>

В сучасних умовах глобальних турбулентностей логістика перестала бути другорядним фактором. Сьогодні логістика – це інструмент впливу на міжнародній економічній та політичній арені, а також предмет боротьби за можливий відповідний вплив у майбутньому. Війни змінюють логістику, але разом з тим, логістичні суперечки провокують війни. Логістика продуктів харчування, сировини та енергоресурсів стає не менш важливим фактором, ніж сама наявність природних запасів.

Згідно з рейтингом Всесвітнього гірничого конгресу 2020, Україна посідала 28 місце у світі серед видобувних країн, обсяг видобутку корисних копалин у країні оцінений у 91,3 млн т (близько 11,8 млрд дол. США у вартісному вираженні). Перспективними для добувної промисловості Україні є стратегічні та дефіцитні види сировини, серед яких – літій, кобальт, нікель, галій, германій, золото, ванадій, титан, берилій, тантал, ніобій, рідкісноземельні елементи [1].

Саме ці запаси рідкісних мінералів стали предметом високого інтересу світових держав до України. Відомо, що Україна і США уклали історичну угоду про корисні копалини України, яку оцінюють як довгострокову стратегічну можливість для України.

У документі уточнено, що предметом угоди є розташовані на території України ділянки, запаси й родовища алюмінію, сурми, миш'яку,

бариту, берилію, вісмуту, церію, цезію, хрому, кобальту, міді, диспрозію, ербію, європію, фтору, плавикового шпату, гадолінію, галію, германію, золота, графіту, гафнію, гольмію, індію, іридію, лантану, літію, лютецію, магнію, марганцю, неодиму, нікелю, ніобію, паладію, платини, калію, празеодиму, родію, рубідію, рутенію, самарію, скандію, танталу, телуру, тербію, тулію, олова, титану, вольфраму, урану, ванадію, ітербію, ітрію, цинку, цирконію, нафти, природного газу й інших мінералів або вуглеводних, іншим чином погоджених принципами [2].

Безумовно, навряд чи варто розраховувати, що споживання чи переробка зазначених мінералів та енергоресурсів буде відбуватися в Україні. Таким чином, неодмінно постани питання розвитку та модернізації логістичної інфраструктури енергоресурсів.

До повномасштабного вторгнення та руйнувань, завданих країною-агресоркою газотранспортна система (ГТС) України – одна з найбільших у світі, загальна довжина трубопроводів – близько 37 тис. км, магістральних газопроводів – 22,2 тис. км (діаметром 1020-1420 мм – близько 14 тис. км). Особливістю ГТС України є мережа підземних сховищ газу (ПСГ), яка складається з 13 ПСГ із загальною активною місткістю близько 32 млрд м³. Українська система ПСГ – найбільша серед країн Європи [1].

Нині трубопровідний транспорт посів 3-тє місце за таким показником, як вантажообігом, поступившись лише морському та залізничному. Він перекачує 97 % нафти та майже весь природний газ [3].

Потенційно трубопровідний транспорт України є ефективним видом транспорту, який може забезпечувати безперервне передавання рідких (рідке паливо), газоподібних (газ), хімічних продуктів і твердих речовин спеціальними трубами під тиском. Відіграє значну роль у забезпеченні вітчизняної економіки й населення енергоносіями (нафтою та природним газом), а також виконує транзитну роль в постачанні цих видів палива в країни Центральної і Західної Європи.

Окрім логістики мінералів та вуглеводнів, стратегічно важливе значення для безпеки та економіки України має інфраструктура передачі електроенергії. Не зважаючи на руйнівні та злочинні атаки ворога, Україна зберегла власну генерацію електроенергії. Окрім того, Україна має потенціал альтернативної генерації, а наявна система імпорту/експорту електроенергії відкриває нові можливості для ефективного використання у мирні часи. Так, наприклад, за даними Центру економічних стратегій (ЦЕС), на початку жовтня 2024 року обсяг експорту електроенергії з України перевищив обсяг імпортованого ресурсу, отже, експорт став позитивним [4].

Як зазначається в публікації [5] логістична галузь відіграє вирішальну роль в успішному зростанні та розвитку сектору відновлюваної енергетики. Вона сприяє ефективному транспортуванню ресурсів відновлюваної енергії та обладнання в різні місця.

Разом з тим, очевидним є те, що в найближчому майбутньому суттєво зміниться кон'юнктура енергоресурсів та напрямків призначення. Логістична інфраструктура України потребує перезавантаження. Вона потребує не просто технічного оновлення, а справжнього реінжинірингу [6]. Реінжиніринг, який буде полягати у досягненні значущих, кардинально нових економічних і політичних результатів, використовуючи наявний потенціал, радикально новими способами.

Перспективи залучення реінжинірингу бізнес-процесів в діяльність логістичних компаній наразі визнаються багатьма міжнародними дослідженнями. Зокрема, в роботі [7] стверджується про необхідність реінжинірингу бізнес-процесів логістичних компаній з максимальним залученням у ці процесів працівників для забезпечення конкурентних переваг.

В роботі “LOGISTICS OF THE ENERGY REVOLUTION” досліджується трансформація всієї енергетичної галузі, демонструється, що логістичні виклики є динамічними і часто унікальними для енергетичної галузі. Наводиться приклади екстраординарних завдань з переміщення все більших вітрових турбін, лопатей вітрових турбін по всьому світу і забезпечення більш стійкої роботи в деяких з найбільш найвіддаленіших місцях, які тільки можна собі уявити. Це вимагає спритності, інновацій, реінжинірингу та готовності до постійного розвитку, щоб вирішувати завтрашні енергетичні виклики вже сьогодні [8].

Реінжиніринг процесів енергетичного регулювання має важливе значення для вирішення питань управління в енергетичній галузі та досягнення цифровізації та «зеленої» трансформації. Так, в дослідженні [9] застосовано обґрунтований теоретичний підхід для вивчення факторів впливу на реінжиніринг процесу енергетичного регулювання в контексті цифровізації та побудови моделі рушійного механізму, і на цій основі виявлено ефекти ключових елементів та теоретичну логіку.

Енергетичний перехід передбачає глобальний перехід до відновлюваних і низьковуглецевих енергетичних систем, які залежать від розвитку інноваційних технологій та ефективних логістичних операцій. Логістика в енергетичному переході діє як кровоносна система цього процесу, інтегруючи ефективне транспортування матеріалів, технологій і кінцевого продукту разом з точним управлінням ланцюгами поставок

для забезпечення доступності ресурсів у необхідний час і в необхідному місці [10].

Одним з перспективних новітніх напрямків, що потребує залучення реінжинірингу бізнес-процесів у логістиці є Воднева енергетика. В Європі з метою прискорення та впровадження інноваційних розробок в галузі водневої енергетики та паливних комірок створено асоціацію «Водень Європа», яка об'єднує понад 100 промислових компаній, близько 68 науково-дослідних організацій, а також 11 національних водневих асоціацій. В Україні побудовою нової водневої економіки та розвитком водневої енергетики та залученням країни до водневого європейського енергетичного простору займається Енергетична Асоціація «Українська Воднева Рада». Сучасний світ переживає водневу енергетичну революцію, яка повністю змінить основи економіки країни. Водень вже знайшов своє застосування в багатьох сферах промисловості. Потенціал відновлювальної енергетики України дає нам всі шанси стати одним зі світових постачальників зеленого водню [11].

В дослідженні [12] описується потенціал та обсяги виробництва/використання біометану в Україні та світі, його технічні та економічні аспекти. В даній перспективі залучення реінжинірингу існуючої газотранспортної системи України просто необхідне.

Таким чином, використання потенціалу відновлюваної енергетики в поєднанні з сучасними технологіями та прогресивним розвитком логістики реінжинірингу на принципах реінжинірингу дозволить Україні не тільки відмовитись від імпорту природного газу та бути енергетично незалежною державою, але й експортувати новітні енергоносії.

Література:

1. Україна: видобувна промисловість. Велика Українська Енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vue.gov.ua>.
2. Уряд оприлюднив текст угоди про створення Інвестиційного фонду відбудови, підписаної Україною та Сполученими Штатами Америки. УКРІНФОРМ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3988095-urad-opriludniv-tekst-ugodi-pro-kopalini-aku-pidpisali-ukraina-ta-ssa.html>
3. Каїра Л. Г. Значення транспортної інфраструктури України у світовій транспортній системі. Національний університет харчових технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e0411506-eaf9-4f8e-b38d-eed9d15220e6/content>

4. Україна експортує більше електроенергії, ніж імпортує. Українська Energetika. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua-energy.org/uk/posts/ukraine-eksportuie-bilshe-elektroenerhii-nizh-importuie>
5. Role of Logistics in the renewable energy sector. Transys Global Forwarding. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tgfworld.com/Role-of-Logistics-in-the-renewable-energy-sector.php>
6. Реінжиніринг бізнес-процесів маркетингової сфери промислових підприємств, як складова виведення вітчизняної продукції на міжнародні ринки [Текст]: звіт про НДР (остаточний) / кер. Л. М. Таранюк. – Суми: СумДУ, 2018. – 353 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74160>
7. Shen, Chien-Wen & Chou, Ching-Chih. (2010). Business process re-engineering in the logistics industry: A study of implementation, success factors, and performance. Enterprise IS. 4. 61-78. 10.1080/17517570903154567.
8. LOGISTICS OF THE ENERGY REVOLUTION. DHL WHITE PAPER. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dhl.com/content/dam/dhl/global/csi/documents/pdf/glo-csi-logistics-of-the-energy-revolution-white-paper.pdf>.
9. Jie Liu, Pierluigi Siano, Kejia Wu. Exploration of drivers for energy regulatory process reengineering in the digital era: The grounded theory approach, Energy, Volume 316, 2025, <https://doi.org/10.1016/j.energy.2025.134620>.
10. The effect of logistics within the framework of energy transition. Inспенet. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://inspenet.com/en/articulo/effect-logistics-in-the-energy-transition/>
11. Водень для транспорту, опалення та енергетики. Ukrainian Hydrogen Council. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hydrogen.ua/ua/blog-ua/1017-voden-dlya-transportu-opalennya-ta-energetiki>
12. Георгій Гелетука. Потенціал та обсяги виробництва/використання біометану в Україні та світі. Технічні та економічні аспекти. Біоенергетична асоціація України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uabio.org/wp-content/uploads/2020/09/Geletukha_Biomethane_technical_economical_aspects_29092020.pdf.

*Лизогуб Андрій Олегович,
аспірант кафедри торгівельного
підприємництва, товарознавства
та управління бізнесом, Одеський
національний технологічний
університет, м. Одеса, Україна
ORCID: 0009-0006-8124-6628*

ПРИЙНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ В ДИСКУРСІ КОНЦЕПТУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5290/>

У сучасному світі, де економічний розвиток часто супроводжується загостренням екологічних і соціальних проблем, концепт соціально-екологічного підприємництва стає не просто альтернативою традиційним бізнес-моделям, а необхідною парадигмою господарювання. Соціально-екологічне підприємництво об'єднує в собі три виміри сталого розвитку: економічний, соціальний та екологічний, спрямовуючи підприємницьку ініціативу на створення суспільних благ та розв'язання екологічних проблем з одночасним забезпеченням фінансової стійкості. Інноваційно-інвестиційні рішення у контексті соціально-екологічного підприємництва вимагають особливого підходу, оскільки передбачають досягнення не лише фінансових, але й соціальних та екологічних результатів. Це потребує трансформації традиційних методик оцінки ефективності інвестицій та розширення критеріїв прийняття рішень. При цьому інновації виступають ключовим інструментом, який дозволяє одночасно підвищувати ефективність використання ресурсів та зменшувати негативний вплив на довкілля [1].

Процес прийняття інноваційно-інвестиційних рішень в соціально-екологічному підприємстві базується на принципі "потрійного результату" (triple bottom line), який передбачає оцінку впливу діяльності на економіку, суспільство та довкілля. У цьому контексті, інвестор розглядає не тільки фінансову віддачу від вкладених коштів, але й екологічні та соціальні наслідки свого інвестування. Такий підхід вимагає розробки та застосування інтегрованих систем оцінки, які б дозволяли вимірювати та порівнювати різноманітні ефекти.

Одним із визначальних факторів прийняття інноваційно-інвестиційних рішень у соціально-екологічному підприємстві є готовність до довготермінових інвестицій. На відміну від традиційних бізнес-моделей, де пріоритетом часто є швидка окупність та максимізація

прибутку у короткостроковій перспективі, соціально-екологічні підприємства зорієнтовані на створення сталої цінності, що вимагає більш тривалого інвестиційного горизонту. Це особливо актуально для проєктів, пов'язаних із відновленням екосистем, впровадженням екологічно чистих технологій або розвитком соціальної інфраструктури, де позитивні ефекти можуть проявлятися поступово протягом багатьох років [3].

Важливим аспектом прийняття інноваційно-інвестиційних рішень в контексті соціально-екологічного підприємництва є також урахування стейкхолдерського підходу. Це означає, що при оцінці проєктів враховуються інтереси та потреби широкого кола зацікавлених сторін: місцевих громад, споживачів, працівників, природного середовища, а не лише інвесторів та власників бізнесу. Такий підхід дозволяє створювати більш стійкі бізнес-моделі, здатні отримувати підтримку від різних соціальних груп та адаптуватися до мінливих умов. Інноваційні рішення у соціально-екологічному підприємстві часто виникають на перетині різних галузей знань та практик. Це можуть бути технологічні інновації, спрямовані на скорочення викидів парникових газів або ефективніше використання ресурсів; соціальні інновації, які створюють нові форми співпраці та врядування; або бізнес-моделі, що дозволяють монетизувати соціальні та екологічні цінності. Успішне впровадження таких інновацій вимагає міждисциплінарного підходу та здатності інтегрувати знання з різних сфер [4].

Інвестиційні рішення в соціально-екологічному підприємстві також характеризуються підвищеною увагою до управління ризиками. Крім традиційних фінансових ризиків, необхідно враховувати соціальні та екологічні ризики, які можуть мати суттєвий вплив на сталість бізнесу в довгостроковій перспективі. Це вимагає розробки нових підходів до оцінки ризиків, які б враховували взаємозв'язки між економічними, соціальними та екологічними факторами. Окремим викликом для соціально-екологічних підприємств є доступ до фінансування. Традиційні фінансові інститути часто орієнтовані на стандартні бізнес-моделі з передбачуваними фінансовими потоками, тоді як соціально-екологічні проєкти можуть мати складнішу структуру доходів та витрат. Це спонукає до розвитку спеціалізованих фінансових інструментів та інституцій, таких як соціальні інвестиційні фонди, "зелені" облігації, краудфандингові платформи, які враховують специфіку соціально-екологічного підприємництва.

В умовах глобальних викликів, як-от зміна клімату, втрата біорізноманіття, соціальна нерівність, соціально-екологічне підприємництво стає не лише етичним вибором, але й стратегічною необхідністю. Компанії, які ігнорують соціальні та екологічні аспекти

своєї діяльності, стикаються з підвищеними ризиками, включаючи регуляторні обмеження, репутаційні втрати, зменшення ринкової частки внаслідок зміни споживчих уподобань. Натомість, підприємства, які інтегрують соціально-екологічні цінності у свої бізнес-моделі, отримують довгострокові конкурентні переваги, включаючи лояльність клієнтів, мотивацію працівників, стійкість до кризових явищ [5].

Важливим чинником, який впливає на прийняття інноваційно-інвестиційних рішень в соціально-екологічному підприємстві, є також державна політика та регуляторне середовище. Заходи державної підтримки, такі як податкові пільги, гранти, преференційні закупівлі, можуть суттєво підвищити привабливість соціально-екологічних проєктів для інвесторів. Водночас, розвиток регуляторних механізмів, які б враховували соціальні та екологічні екстерналії (наприклад, ринки вуглецевих квот, розширена відповідальність виробників), створює економічні стимули для впровадження інноваційних рішень, спрямованих на мінімізацію негативного впливу на довкілля. Прийняття інноваційно-інвестиційних рішень в соціально-екологічному підприємстві також вимагає розвитку нових компетенцій та форм співпраці. Це стосується як підприємств, які повинні розуміти взаємозв'язки між економічними, соціальними та екологічними аспектами своєї діяльності, так і інвесторів, які мають вміти оцінювати нефінансові результати та враховувати їх у своїх інвестиційних стратегіях. Важливу роль відіграє також розвиток партнерств між різними секторами суспільства – бізнесом, державою, громадськими організаціями, науковими установами, які дозволяють об'єднувати ресурси та компетенції для вирішення комплексних проблем.

У підсумку, прийняття інноваційно-інвестиційних рішень в дискурсі концепту соціально-екологічного підприємства вимагає системного підходу, який враховує взаємозв'язки між економічними, соціальними та екологічними аспектами діяльності. Це передбачає розширення критеріїв оцінки ефективності інвестицій, врахування довгострокової перспективи, залучення широкого кола стейкхолдерів, міждисциплінарну співпрацю та розвиток нових фінансових інструментів. Такий підхід дозволяє створювати бізнес-моделі, які не лише генерують фінансовий прибуток, але й сприяють вирішенню соціальних та екологічних проблем, роблячи внесок у розбудову більш справедливого та сталого суспільства.

Список літератури:

1. Басюркіна Н. Й. Інноваційні технології управління хлібопекарськими підприємствами України. *Економічні інновації*. 2018. Т. 20, Вип. 3. С. 20-31.

2. Ласкаєв О.М. Трансформація інформації як фактор ризику в діяльності міні-хлібопекарен м. Одеси. Економіка харчової промисловості. 2024. Т. 16, вип. 4. С. 3-9. DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v16i4.3058>
3. Спаський І. Д. Мартиросян І. А. Поведінкова економіка: інституціональні та психологічні аспекти підвищення креативного добробуту підприємств аграрної сфери в умовах діджиталізації. Успіхи і досягнення у науці. 2024. № 6 (6). 2024. С. 940. с.880-889
4. Шалений В. А. Кількісний аналіз рівня ризикованості діяльності підприємств: ключові показники. *Економіка харчової промисловості*. 2018. Т. 10, Вип. 4. С. 79-86.
5. Шалений В. А. Основні методичні засади короткострокової та довгострокової оцінки ризиків промислових підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 22. С. 133-137.

*Марченко Віталій Валерійович,
здобувач третього (освітнього-
наукового) рівня вищої освіти,
Кременчуцький національний
університет імені
Михайла Остроградського
ORCID: 0009-0007-2182-0496*

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА КОНКУРЕНТОСТІЙКІСТЬ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5292/>

Оцінювання впливу інноваційного потенціалу як основи інноваційного розвитку промислових підприємств на їх конкурентостійкість набуває особливої актуальності в умовах постійного ускладнення умов господарювання і посилення глобальної конкуренції. Інновації стають не просто інструментом технологічного оновлення, а стратегічним ресурсом, що визначає здатність підприємства адаптуватися до змін, утримувати або покращувати свої позиції на ринку. Водночас, безсистемне використання інноваційного потенціалу без чіткого науково-практичного обґрунтування може призвести до нерационального використання ресурсів і, відповідно, до зниження конкурентостійкості. Традиційні підходи до аналізу конкурентостійкості здебільшого зосереджуються на фінансово-економічних показниках,

ігноруючи при цьому глибокі трансформаційні процеси, пов'язані з інноваційною діяльністю підприємства. У зв'язку з цим виникає потреба у формуванні цілісного науково-практичного підходу, який дозволить не лише кількісно виміряти інноваційний потенціал, а й оцінити його реальний вплив на стійкість конкурентних позицій підприємства. Узагальнення наукових підходів свідчить про необхідність подальших досліджень у напрямку обґрунтування науково-практичного підходу до оцінки впливу інноваційного потенціалу на конкурентостійкість промислових підприємств для забезпечення їх стійкого розвитку, підвищення конкурентних переваг та адаптації до змін зовнішнього середовища [1, 2]. Оцінка впливу інноваційного потенціалу на конкурентостійкість промислових підприємств є заключним етапом діагностики інноваційного розвитку промислових підприємств на аналітико-контролінговій основі. Фокус на встановлення взаємозв'язку між інноваційним потенціалом та конкурентостійкістю промислових підприємств підприємства в контексті стратегізації інноваційного розвитку на принципах контролінгу дозволяє виявити критичні чинники підвищення ефективності інноваційної діяльності, забезпечити своєчасне коригування стратегічних цілей та формувати адаптивні механізми управління конкурентними перевагами. Для кількісного обґрунтування залежності рівня конкурентостійкості промислового підприємства від складових його інноваційного потенціалу обрано кореляційно-регресійну модель. Застосування даного підходу дозволяє виявити силу та напрям взаємозв'язку між окремими компонентами інноваційного потенціалу та показниками конкурентостійкості. Побудова регресійної моделі забезпечує можливість кількісної оцінки внеску кожної складової в загальний рівень конкурентостійкості, що, у свою чергу, сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень щодо пріоритетів інноваційного розвитку підприємства. Визначення характеру залежності рівня конкурентостійкості обраної сукупності промислових підприємств від складових їх інноваційного потенціалу здійснюється через використання кореляційно-регресійного аналізу, що дає змогу виявити найбільш впливові фактори. На результатах аналізу ґрунтується масив контролінгової інформації, який включає практичні висновки щодо пріоритетних напрямів інноваційного розвитку, виявлення зон ризику та рекомендації щодо підвищення конкурентостійкості промислових підприємств.

Список використаних джерел:

1. Кузьминчук Н.В. Управління конкурентостійкістю підприємств: теорія і методи сучасних досліджень, організаційно-правове забезпечення: монографія / Н. В. Кузьминчук, О. П. Шайтуро, В. А. Євтушенко, Т. М. Куценко, О. Ю. Терованесова. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2021. 423 с.
2. Grant R. M. Contemporary Strategy Analysis. 10th ed. New York : Wiley, 2019. 520 p.

*Міза Володимира Казимирівна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри менеджменту, економіки
та туризму, Львівський інститут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
ORCID: 0009-0001-2143-2078*

*Біловус Юрій Ігорович,
здобувач першого (бакалаврський)
рівня вищої освіти спеціальності
менеджмент, Львівський інститут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ МІГРАЦІЇ НА РИНОК ПРАЦІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5288/>

В умовах глобалізації економіки, рух робочої сили через кордони став більш інтенсивним. Міграція трудових ресурсів є важливим елементом, що впливає на конкурентоспроможність країн, адже країни, які здатні привабити кваліфікованих працівників, отримують переваги у розвитку. Міграційні процеси часто стають джерелом політичних і соціальних напружень, що підкреслює необхідність розуміння економічних наслідків міграції для розробки ефективних політик, що сприяють інтеграції іммігрантів та зменшують соціальну напругу.

По-перше, одним із позитивних ефектів міграції є збільшення робочої сили. За даними Міжнародної організації праці, у 2020 році близько 169 мільйонів людей працювали за межами своїх країн, що становить близько 4,9% глобальної робочої сили. Мігранти часто займають вакансії в секторах, що страждають від нестачі працівників, таких як сільське господарство, будівництво та охорона здоров'я. Наприклад, у США близько 30% працівників у сільському господарстві є іммігрантами, що суттєво сприяє цій галузі [2, 4].

Мігранти також можуть стимулювати економічний розвиток через споживання товарів і послуг. Наприклад, за даними Бюро перепису населення США, у 2019 році мігранти витратили приблизно 3 трильйони доларів на споживання, що сприяло створенню нових робочих місць. Дослідження, проведене Pew Research Center, показало, що іммігранти, які прибули до США з 1990 року, внесли понад 2 трильйони доларів у ВВП країни до 2016 року.

Крім того, мігранти можуть привносити нові навички, досвід та знання, що підвищує загальний рівень кваліфікації робочої сили. Наприклад, дослідження, проведене McKinsey Global Institute, вказує на те, що мігранти з вищою освітою, які працюють у країнах, що їх приймають, можуть підвищити продуктивність праці на 10-15% [3].

З іншого боку, існують і негативні ефекти міграції. Одним із них є збільшення конкуренції за робочі місця. За даними дослідження, проведеного Інститутом Брукінгса, у період з 2000 по 2016 рік, зростання кількості іммігрантів у США призвело до зниження зарплат для менш кваліфікованих місцевих працівників на 3% - 5%. Мігранти можуть також стикатися з труднощами інтеграції в ринок праці через мовні бар'єри, культурні відмінності чи недостатність визнання їх кваліфікацій, що може призвести до підвищення рівня безробіття серед іммігрантів. Наприклад, у Європі, згідно з даними Євростату, рівень безробіття серед іммігрантів у 2021 році становив близько 12,3%, порівняно з 7,2% серед місцевих жителів.

Додатково, зростання числа мігрантів може створити навантаження на соціальні програми. За оцінками, країни ЄС витрачають приблизно 10% свого ВВП на соціальні програми, і зростання кількості мігрантів може підвищити це навантаження. Це іноді викликає конфлікти між мігрантами та місцевим населенням [1].

Для мінімізації негативних ефектів та максимізації позитивних наслідків міграції важливо впроваджувати ефективну політику регулювання. Це може включати створення програм з інтеграції мігрантів у ринок праці, забезпечення доступу до освіти та професійного навчання для іммігрантів, а також моніторинг ринку праці для виявлення потреб у робочій силі.

Отже, економічний вплив міграції на ринок праці є складним і багатогранним процесом. Важливо враховувати не лише кількісні, а й якісні аспекти міграційних процесів, щоб забезпечити сталий економічний розвиток і соціальну стабільність. Правильне управління цими процесами може принести значні вигоди як для мігрантів, так і для приймаючих країн.

Література:

1. З боку України зареєстровано понад 9 мільйонів перетинів кордону. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/over-9-million-border-crossings-registered-ukraine-un-agency-2022-07-13>.
2. Міжнародна організація з міграції підтримує безпечну та впорядковану мобільність трудових мігрантів через кордони. URL: <https://iom.org.ua/ua/mizhnarodna-organizaciya-z-migraciyi-pidtrymuje-bezpechnu-tavporyadkovanu-mobilnist-trudovyh>.
3. Після війни трудова міграція українців буде тільки посилюватися. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/viyna-informatsiynyy-marafon/pisliaviyny-trudova-mihratsiia-ukraintsiv-bude-til-ky-pidsyliuvatysiyavoskoboynyk>.
4. Центр Разумкова. Аналітична записка. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. Київ. Липень, 2022. 21 с.

*Ольховий Сергій Володимирович,
здобувач ступеня доктора філософії
Донецького національного
університету імені Василя Стуса
ORCID: 0009-0006-0439-0757*

*Науковий керівник:
Прямухін Наталія Валентинівна,
доктор економічних наук, професор,
Донецький національний
університет імені Василя Стуса*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5273/>

Електронна комерція (e-commerce) стала невід'ємною частиною сучасної економіки, яка сприяє активному розвитку підприємництва та розширенню ринків збуту. В Україні цей сегмент демонструє стрімке зростання, особливо після 2020 року, коли пандемія COVID-19 прискорила цифровізацію бізнес-процесів [1]. Зручність та швидкість електронної комерції заслужено закріпила за нею лідерські позиції в торговельному світі.

Динаміка українського ринку електронної комерції підкріплюється показниками динамічного зростання. Так, за даними аналітичних агентств, обсяги онлайн-продажів щороку зростають на 20-30% [2]. У 2023 році український ринок електронної комерції продемонстрував значне зростання. Загальний обсяг онлайн-продажів товарів та послуг склав

близько 182 млрд грн, що на 21% більше порівняно з 2022 роком. За категоріями товарів: популярними є: продукти харчування та алкоголь (категорія зросла найбільше – на 65% у доларах та на 85% у гривнях порівняно з 2022 роком); електроніка та побутова техніка; одяг та взуття; косметика та засоби гігієни; товари для дому та побуту.

Кількість українців, які здійснюють онлайн-покупки, у 2023 році досягла майже 10 млн осіб, з яких 1,5 млн зробили свою першу покупку в інтернеті цього року. Загалом українці витратили на онлайн-покупки 182 млрд грн у 2023 році. Зростання онлайн-продажів спостерігається не лише в традиційних категоріях, але й у нових сегментах, таких як продукти харчування, що свідчить про зміну споживчих звичок та адаптацію бізнесу до нових реалій.

Для реалізації механізмів електронної комерції важливу роль відіграють маркетплейси (Rozetka, Prom.ua, Allo, Epicentr тощо), які забезпечують зручність покупки та широкий вибір товарів [3].

Основні чинники, які сприяють розвитку електронної комерції в Україні:

- розширення доступу до інтернету (більше 80% населення має доступ до мережі);
- зростання популярності мобільних пристроїв і мобільних додатків для онлайн-покупок;
- формування цифрової культури серед споживачів;
- активна участь малого і середнього бізнесу в онлайн-продажах;
- інтеграція платіжних систем та логістичних сервісів.

Серед стримуючих факторів варто відзначити: недостатній рівень цифрової грамотності окремих груп населення, нерозвиненість логістичної інфраструктури в сільській місцевості, проблеми з кібербезпекою та рівнем довіри до онлайн-торгівлі [4].

Висновки. Електронна комерція в Україні продовжує розвиватися швидкими темпами, стаючи важливою складовою національної економіки. Перспективи розвитку електронної комерції в Україні пов'язані з: розвитком цифрової інфраструктури та технологій (5G, big data, штучний інтелект); зростанням довіри до онлайн-сервісів; підвищенням цифрової грамотності населення; розширенням експортного потенціалу через електронну торгівлю. Основними викликами залишаються потреба у зміцненні кібербезпеки, забезпечення захисту персональних даних, вдосконалення логістичних мереж та прозоре податкове адміністрування онлайн-бізнесу. Для забезпечення сталого розвитку e-commerce необхідно впроваджувати ефективну цифрову політику, підтримувати інновації, вдосконалювати правове середовище та стимулювати довіру споживачів. Лише за таких умов електронна комерція здатна стати рушієм економічного зростання країни.

Список використаних джерел:

1. Міністерство цифрової трансформації України. *Офіційний сайт*. URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення 2.05.2025).
2. Шимко, А. В., Замялий, Д. В., & Кізенко, С. Г. (2025). Аналіз впровадження інноваційних методів просування продукції у сфері електронної комерції України. *Актуальні питання економічних наук*. №10. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/422>
3. Ладуба М. Що таке маркетплейси: принципи роботи, види та приклади успішних майданчиків. *MC.today*. 07.08.2023 р. [електронний ресурс]. URL: <https://mc.today/uk/shho-take-marketplejsi/> (дата звернення 07.05.2025)
4. OECD Digital Economy Outlook 2024 (Volume 2). *Oecd.org*. [офіційний сайт]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-economy-outlook-2024-volume-2_3adf705b-en.html (дата звернення 02- 07.05.2025).

***Пенгрин Святослав Михайлович,
аспірант, Національний університет
«Львівська Політехніка»
ORCID: 0009-0009-6816-3934***

***Науковий керівник:
Кара Наталія Ігорівна,
кандидат економічних наук,
доцент, Національний університет
«Львівська Політехніка»***

АГРАРНИЙ ЛОБІЗМ І ТОРГОВЕЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ: ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ПРОСУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВИНА НА ЗОВНІШНІХ РИНКАХ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5309/>

У глобалізованій економіці успіх аграрного експорту визначається не лише якістю продукції, а й здатністю держави та бізнесу просувати свої інтереси на зовнішніх ринках. У цьому контексті виноробна галузь є одним із показових прикладів того, як поєднання політичних, економічних і дипломатичних чинників впливає на конкурентоспроможність національного продукту. Для провідних виноробних країн, таких як Франція, Італія чи Іспанія, просування вина є частиною стратегічної зовнішньоекономічної політики. Аграрні лобістські групи активно впливають на ухвалення регуляторних рішень, формують порядок денний у міжнародних перемовинах і забезпечують своїм виробникам пільгові умови виходу на закордонні ринки. Водночас ефективна торговельна

дипломатія створює додаткові канали інституційної підтримки через посольства, торговельні представництва, участь у виставках та географічні зазначення. Україна наразі лише частково використовує цей потенціал. Незважаючи на зростаючий інтерес до українського вина та спроби його позиціонування за кордоном, системної підтримки галузі на міжнародному рівні все ще бракує. Саме тому актуальним є аналіз політико-економічних чинників, які формують механізми просування виноробної продукції, а також визначення ролі аграрного лобізму й торговельної дипломатії в цьому процесі.

Аграрний лобізм – це комплекс дій та інституцій, спрямованих на захист і просування інтересів агропромислового сектора в органах державної влади та на міжнародному рівні. У контексті виноробства він відіграє ключову роль у формуванні експортної політики, забезпечуючи канал комунікації між виробниками, урядом та зовнішніми партнерами. У країнах Європейського Союзу аграрний лобізм є формалізованим і вплетеним у структуру політичного процесу. Наприклад, у Франції Національний міжпрофесійний комітет вин і брендів (CNIV) впливає як на внутрішню аграрну політику, так і на зовнішньоторговельні ініціативи [1]. В Італії роль лобістських структур виконує Federvini – організація, що об'єднує виробників вина та міцних алкогольних напоїв. Вона виступає учасником публічних консультацій, співпрацює з Міністерством закордонних справ, а також координує дії з просування італійського вина на зовнішніх ринках [2].

В Україні система аграрного лобізму знаходиться в процесі становлення. Наявні галузеві асоціації, як-от «Укрсадвинпром», займаються просуванням інтересів виноробів, проте мають обмежений вплив на стратегічні державні рішення. Їхня участь у міжнародних перемовинах, формуванні експортної політики досі залишається фрагментарною [3]. Бракує стабільного представництва інтересів галузі у профільних міністерствах, а діалог між бізнесом і владою часто носить декларативний характер. Крім того, проблемою є розпорошеність ініціатив: відсутність єдиної платформи, що об'єднує виробників, переробників, експортерів та наукову спільноту, обмежує потенціал для узгоджених дій і ефективного лобізму на зовнішніх ринках.

Торговельна дипломатія – це не просто представництво країни на міжнародних форумах, а комплекс заходів, спрямованих на відкриття нових ринків, захист інтересів національного бізнесу і забезпечення сприятливих умов для експорту. Світовими лідерами у цій сфері традиційно виступають Франція, Італія та Іспанія. Їхні посольства та торгові представництва регулярно організовують презентації вин, беруть участь у міжнародних виставках на кшталт Vinexpo, ProWein або London

Wine Fair, а також фінансують просування через фонди національного експорту.

Україна наразі робить лише окремі кроки в напрямку винної дипломатії. Участь у міжнародних заходах, таких як ProWein, здебільшого реалізується силами окремих виробників. Відсутність національного винного бренду, а також чіткої державної стратегії просування вітчизняного вина, знижує впізнаваність продукції на зовнішніх ринках. Крім того, механізми, які мають сприяти просуванню експорту, зокрема, «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» не розглядає виноробну галузь як пріоритетний напрям. Це призводить до того, що вино залишається «невидимим» товаром в офіційній зовнішньоекономічній політиці. Таким чином, торговельна дипломатія у сфері вина в Україні залишається фрагментарною і слабо інтегрованою в загальну міжнародну економічну політику. Її ефективність напряму залежить від налагодження міжінституційної координації та формування системної експортної стратегії для виноробної галузі.

Тож, якщо підсумувати, то просування українського вина на зовнішні ринки неможливе без стратегічного поєднання аграрного лобізму, торговельної дипломатії та чіткої міжвідомчої координації. Досвід країн з розвиненою винною культурою демонструє, що системна інституційна підтримка, активна участь у міжнародних виставках і юридичний захист географічних зазначень значно підсилюють конкурентні переваги галузі. Для України необхідним є не просто вихід на ринки, а створення умов, за яких національна виноробна продукція стає впізнаваною, юридично захищеною та конкурентоспроможною. Це можливо лише за наявності синхронізованих дій держави, бізнесу та експертного середовища. Формування винної дипломатії як складової міжнародної економічної політики – це один із тих інструментів, який здатен забезпечити не лише експорт, а й національну репутацію.

Література:

1. Le Comité National des Interprofessions des Vins. URL: <https://www.intervin.fr/> (дата звернення 26.05.2025)
2. Federvini. Who we are. URL: <https://www.federvini.it/en/federation/who-we-are> (дата звернення 26.05.2025)
3. УКРСАДВИНПРОМ. Про компанію. URL: <https://www.ukrsadvinprom.com/pro-kompaniiu> (дата звернення 27.05.2025)

*Петряков Володимир Миколайович,
аспірант, Запорізький національний
університет, м. Запоріжжя
ORCID: 0009-0007-8113-2599*

ТИПОЛОГІЯ ТА ПІДХОДИ ДО АНТИКРИЗОВИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5284/>

Вступ

У сучасних умовах швидкоплинних економічних циклів, глобальних потрясінь та локальних кризових подій підприємства все частіше стикаються з необхідністю оперативно адаптуватися до зовнішніх шоків. Особливо гостро ця проблема стоїть в Україні, де поєднання економічної невизначеності, політичної турбулентності та воєнних дій вимагає від менеджменту нестандартних рішень. Питання антикризового управління виходить на перший план: від своєчасності виявлення загроз, ефективності превентивних заходів і якості екстрених реакцій залежить не лише виживання окремих компаній, а й стабільність цілих галузей економіки. Ця стаття присвячена детальному розгляду теоретичних підходів до антикризових стратегій, їх класифікації та практичним критеріям вибору оптимальних моделей поведінки в кризових умовах.

Стратегічний менеджмент у кризових ситуаціях спирається на дві ключові концепції: превентивну (проактивну) та реактивну. Перша передбачає підготовку бізнесу до можливих криз через системне планування, резервування та регулярний моніторинг ризиків. Друга – швидкі й рішучі дії після початку кризи, що дозволяють локалізувати негативні наслідки та стабілізувати діяльність. Проте кожна з цих концепцій реалізується через конкретні антикризові стратегії: реструктуризацію, стабілізацію, виживання, зростання або ліквідацію. У статті розглянуто сутність кожного з цих підходів, представлено критерії вибору стратегії залежно від характеру та глибини кризи й проаналізовано практичні рекомендації для українських підприємств.

1. Превентивний та реактивний підходи в антикризовому управлінні

Превентивний підхід фокусується на запобіганні кризовим явищам ще до їхнього прояву. Це включає створення системи раннього попередження, де ключові фінансові та операційні показники аналізуються в режимі реального часу. Менеджери організовують регулярні аудити внутрішніх процесів, оцінюють зовнішні ризики (що пов'язані з кон'юктурними коливаннями, зміною регуляторного

середовища, геополітичними загрозами) та розробляють антикризові плани дій на випадок різних сценаріїв. У контексті українського бізнесу це може означати: формування резервних фондів ліквідності й страхових буферів, диверсифікацію постачальницьких ланцюгів та клієнтської бази, автоматизацію процесів для зниження залежності від окремих робочих місць або локацій. Превентивний менеджмент діє за принципом «краще запобігти, ніж лікувати»: він зменшує ймовірність виникнення кризи та пом'якшує її потенційний удар.

Реактивний підхід активується після того, як криза вже вразила підприємство. Він передбачає формування груп швидкого реагування, налагодження чітких оперативних процедур, здатних швидко локалізувати проблему. В умовах нестабільності української економіки та воєнних дій такі дії можуть включати укладання угод про тимчасове призупинення кредитних виплат, екстрене залучення зовнішнього фінансування (в тому числі міжнародної допомоги), застосування тимчасових заходів зниження витрат (наприклад, переведення частини працівників на неповні ставки або дистанційну роботу), переведення частини виробництва в більш безпечні регіони країни. Центральна влада та бізнес-асоціації зазвичай сприяють реактивним діям через видачу грантів, пільгових кредитів, податкові канікули – усе це стає частиною екстрених антикризових заходів.

Центральне завдання менеджменту в кризу – забезпечити баланс між превентивними та реактивними заходами. Превентивний інструментарій призначений для того, щоб пом'якшити потенційні загрози, а реактивний – для того, щоб швидко усунути вже наявні проблеми. Тільки їхнє інтегроване застосування забезпечує всебічний захист бізнесу.

2. Класифікація антикризових стратегій підприємства

Антикризова стратегія – це цілісний комплекс управлінських рішень і заходів, спрямованих на відновлення стійкості та життєздатності підприємства. Основну типологію таких стратегій складають п'ять моделей, що відрізняються за масштабом і змістом втручання в діяльність компанії:

- Стратегія реструктуризації

Передбачає комплексні перетворення бізнес-моделі, організаційної структури та фінансової архітектури підприємства. Метою є зупинка спаду та підготовка до подальшої стабілізації. Ключові заходи: масштабне скорочення витрат (downsizing), продаж непрофільних або збиткових активів (дивестиції), рефінансування боргів, оптимізація робочих процесів. Реструктуризація часто поєднується з введенням нових управлінських практик – зокрема, систем контролінгу, формування

антикризових комітетів, запровадження корпоративних процедур реагування на надзвичайні події. При цьому важливо зберегти критичну базу компетенцій, адже посилена увага до економії може підірвати мотивацію персоналу.

- Стратегія стабілізації

Має менш радикальний характер, ніж реструктуризація. Головне завдання – вирівняти ключові показники: досягти беззбитковості, забезпечити позитивний грошовий потік, відновити довіру партнерів і клієнтів. Заходи включають поступове підвищення операційної ефективності, регулювання обсягів запасів, оптимізацію виробничих циклів. Часто стабілізація поєднує елементи превентивних заходів (моніторинг, прогнозування) та реактивних кроків (тимчасове обмеження інвестицій, аналіз ліквідності).

- Стратегія виживання

Застосовується у критичних умовах, коли підприємство опинилося на межі неплатоспроможності. Передбачає екстрені реанімаційні заходи: негайне звуження витрат, екстрена безпечна ліквідація частини активів для отримання готівки, призначення антикризового керівника з розширеними повноваженнями, перегляд і призупинення всіх довгострокових проектів. Стратегія виживання – своєрідний «останній рубіж» перед вибором ліквідації.

- Стратегія зростання (оздоровлення)

Відрізняється наступальним характером: підприємство, подолавши початкову кризу, переходить до проектів розвитку. Це може бути освоєння нових ринків, запуск інноваційних продуктів, поглинання слабких конкурентів, масштабні інвестиції в модернізацію виробництва. Для її успіху потрібна міцна фінансова база та чіткий аналітичний супровід: прорахунок ризиків, побудова сценаріїв повернення інвестицій, аналіз стратегії ціноутворення.

- Стратегія ліквідації

Призначена для випадків, коли жодна з антикризових стратегій не може відновити життєздатність бізнесу. Включає добровільну або примусову ліквідацію підприємства, продаж залишкових активів і закриття юридичної особи. Попереднє планування процедури ліквідації дозволяє мінімізувати втрати для власників і кредиторів.

Кожна з перелічених моделей є логічним продовженням іншої: від превентивного запобігання кризі – до екстреної реакції й, у крайньому випадку, ліквідації. На практиці підприємства часто застосовують комбінований підхід, поєднуючи елементи реструктуризації, стабілізації й зростання залежно від динаміки зовнішніх та внутрішніх змін.

3. Критерії вибору оптимальної стратегії

Вибір стратегії здійснюється на основі оцінки низки кількісних і якісних показників:

Фінансові індикатори: рівень рентабельності, ліквідність, оборотність активів, співвідношення власного і позикового капіталу, інтегральні показники ризику банкрутства.

Природа кризи: внутрішні (управлінські помилки, низька операційна ефективність) чи зовнішні (економічний синдром, воєнні дії, форс-мажор).

Часовий горизонт: стрімка криза вимагає стратегії виживання, тривала – дозволяє поетапну реструктуризацію та стабілізацію.

Ресурсний потенціал: наявність резервів ліквідності, доступ до додаткового фінансування, виробничі можливості, людські ресурси.

Соціальні та регуляторні обмеження: вплив на зайнятість, зобов'язання перед стейкхолдерами, наявність державної підтримки.

Таким чином, для незначної кризи доцільні превентивні та реструктуризаційні стратегії, для помірної – реструктуризація зі стабілізацією, для критичної – виживання або ліквідація, для підприємств із значним потенціалом – стратегія зростання. Комбінування моделей має бути підпорядковане чіткому плану та логіці виходу з кризової ситуації.

4. Практичні рекомендації для українських підприємств

Системний моніторинг: запровадити корпоративні системи контролінгу й бюджетування з автоматизованими тривожними сигналами.

Антикризові плани: розробити сценарії розвитку кризи (мінімальний, базовий, максимальний) та чіткі алгоритми дій для кожного.

Реформа оргструктури: створити антикризовий комітет на рівні топ-менеджменту з делегованими повноваженнями для оперативного ухвалення рішень.

Формування резервів: утримувати фінансовий «подушку безпеки» на рівні не менше 6 місяців операційних витрат.

Диверсифікація: розширювати ринки збуту та постачальницьку базу, знижувати залежність від одного клієнта чи постачальника.

Інвестиції в цифровізацію: автоматизувати ключові процеси, перейти на хмарні сервіси, запровадити CRM та ERP-системи для гнучкого управління ресурсами.

Партнерство: залучати підтримку галузевих асоціацій, державні програми, міжнародні гранти та кредитні програми для МСБ.

Тренінги та навчання: підвищувати антикризову компетентність керівників і працівників через внутрішні курси та зовнішні семінари з кризового менеджменту.

Висновки

Антикризове управління – це складний, багатокомпонентний процес, який вимагає злагодженої роботи превентивних і реактивних механізмів. Класифікація стратегій (реструктуризація, стабілізація, виживання, зростання, ліквідація) дає менеджерам необхідний інструментарій для побудови комплексного антикризового плану. Вибір оптимальної моделі залежить від глибини та природи кризи, ресурсних можливостей підприємства та зовнішніх обмежень. Для українських компаній ключовими є: створення систем раннього попередження, резервних фондів, цифровізація бізнес-процесів та постійна співпраця з державними й галузевими структурами. Лише такий підхід забезпечить довгострокову стійкість, мінімізацію збитків і підготовку до нового етапу розвитку в післякризовий період.

Література:

1. Давиденко В. В. Використання превентивного антикризового управління в діяльності підприємств. – Електронний ресурс.
2. Касьянова А. О. Особливості імплементації антикризового управління на вітчизняних і зарубіжних підприємствах. Академічний огляд, 2015, № 1 (42), с. 86-96.
3. Круш П. В., Погребняк А. Ю. Умови та критерії застосування антикризової стратегії на промислових підприємствах. Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Економіка», 2015.
4. Козловський Д. О., Гарафонова О. І. Обґрунтування напрямів вибору антикризових стратегій бізнес-організації. Матеріали конференції молодих вчених, Київ, 2022.
5. Шершньова З. Є., Оборська С. В. Антикризовий менеджмент: навч. посібник. – Київ: КНЕУ, 2010.
6. Garskaitė-Milvydienė K. Anti-crisis management of enterprises as precondition of sustainable entrepreneurship. Entrepreneurship and Sustainability Issues, 2014, vol.1, no.4.
7. Greenwood R., Iverson B., Thesmar D. Sizing up corporate restructuring in the COVID crisis. NBER Working Paper No.28104, 2020.
8. Wróblewski R. Wybrane problemy zarządzania przedsiębiorstwem w sytuacjach kryzysowych. Zeszyty Naukowe UPH w Siedlcach, 2010, Nr. 87.

*Писаревська Ганна Іллівна,
кандидат економічних наук,
доцент, Харківський
національний університет
імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0000-0002-7163-2721*

*Бакало Єлизавета Володимирівна,
студентка, Харківський
національний університет
імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0009-0003-3544-9270*

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ВЕТЕРИНАРНОЇ КЛІНІКИ ТОВ «ОЛВЕТ»)

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5303/>

Сучасні умови глобалізації та прагнення до євроінтеграції вимагають від підприємств удосконалення управлінських процесів, зокрема шляхом впровадження міжнародних стандартів. Це особливо важливо у ветеринарній галузі, де якість, безпечність і простежуваність є критично важливими. У дослідженні використано приклад ветеринарної клініки «ОлВет», яка впроваджує стандарти ISO 9001, GMP, GDP, адаптуючи свою діяльність до міжнародних вимог та викликів ринку [1] [4] [7]. Стандартизація для ветеринарної клініки розглядається не лише як вимога законодавства [6], а як інструмент стратегічного розвитку та підвищення довіри з боку клієнтів і партнерів.

Метою дослідження є оцінка впливу впровадження міжнародних стандартів як інструменту підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства ветеринарної сфери та сформулювати практичні пропозиції щодо покращення менеджменту якості.

У процесі дослідження застосовувалися методи аналізу законодавчих та регламентуючих документів, логіко-порівняльний підхід, SWOT-аналіз, а також елементи фінансово-економічного моделювання [6] [7].

Процес впровадження міжнародних стандартів у клініці «ОлВет» виявив низку бар'єрів: обмежене фінансування, недостатню обізнаність персоналу, складнощі у взаємодії з сертифікаційними органами. Водночас було виявлено значні переваги: впровадження ISO 9001 забезпечує покращення якості внутрішніх процесів, системність в обслуговуванні

клієнтів та зростання довіри серед споживачів [4]. Особливу увагу було приділено цифровізації обліку медикаментів, дотриманню температурних режимів зберігання препаратів і впровадженню логістичних рішень відповідно до вимог GDP [1]. Клініка частково реалізувала вимоги міжнародних стандартів і розробила дорожню карту повної сертифікації.

Економічний аналіз показав, що витрати на впровадження системи управління якістю за ISO 9001 в розміри близько 150 тис. грн. можуть окупитися вже протягом перших двох років за рахунок зростання прибутковості та розширення клієнтської бази [4]. Підприємство також планує впровадження додаткових стандартів, зокрема ISO 14001 (екологічне управління), ISO 45001 (охорона праці) та HACCP для аптечного підрозділу [2] [3] [5]. Значну увагу приділено роботі з персоналом: впроваджено системи навчання, регулярної оцінки результатів праці та формування корпоративної культури якості. Це дозволяє формувати гнучке й адаптивне управління, що особливо важливо в умовах нестабільної економіки та воєнних ризиків.

Реалізація міжнародних стандартів також відкриває нові перспективи у ЗЕД: участь у міжнародних тендерах, розвиток телемедицини, налагодження співпраці з іноземними партнерами, а також доступ до міжнародних програм підтримки малого бізнесу, включно з можливістю залучення грантового фінансування для модернізації. Досвід ТОВ «ОлВет» свідчить про те, що поетапне впровадження міжнародних стандартів, за умови стратегічного підходу, участі персоналу та підтримки керівництва, є дієвим механізмом підвищення ефективності ЗЕД навіть в умовах нестабільності.

Отже, міжнародні стандарти є не лише інструментом формального регулювання, а й потужним важелем для підвищення ефективності бізнесу. Вони допомагають підприємству адаптуватися до нових ринкових умов, оптимізувати управління, зменшити ризики та створити передумови для сталого розвитку. Досвід «ОлВет» демонструє, що навіть в умовах обмежених ресурсів стандартизація може дати позитивний результат, якщо впроваджується системно та з урахуванням специфіки діяльності. Запропоновані рекомендації мають практичне значення і можуть бути адаптовані іншими суб'єктами господарювання у сфері ветеринарії.

Література:

1. Guidelines of 5 November 2013 on Good Distribution Practice of medicinal products for human use (2013/C 343/01) // Official Journal of the European Union. 2013. Vol. 343. P. 1-14. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:343:0001:0014:EN:PDF> (дата звернення: 23.05.2025).

2. ISO 14001:2015. Environmental management systems – Requirements with guidance for use. Geneva: International Organization for Standardization, 2015. 32 p.
3. ISO 45001:2018. Occupational health and safety management systems – Requirements with guidance for use. Geneva: International Organization for Standardization, 2018. 45 p.
4. ISO 9001:2015. Quality management systems – Requirements. Geneva: International Organization for Standardization, 2015. 30 p.
5. ДСТУ 4161-2003. Система управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги. [Чинний від 01.01.2004]. Київ: Держспоживстандарт України, 2003. 23 с.
6. Про ветеринарну медицину: Закон України від 04.02.2021 № 1206-IX // Відомості Верховної Ради України. 2021. № 26. Ст. 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20> (дата звернення: 23.05.2025).
7. Про затвердження Правил належної виробничої практики ветеринарних препаратів: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.11.2017 № 606 // Офіційний вісник України. 2017. № 99. Ст. 3051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1519-17> (дата звернення: 23.05.2025).

*Писаревська Ганна Іллівна,
кандидат економічних наук,
доцент, Харківський
національний університет
імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0000-0002-7163-2721*

*Бутко Олена Сергіївна,
студентка, Харківський
національний університет
імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0009-0003-3544-9270*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5304/>

Сучасні умови геополітичної нестабільності та євроінтеграційні процеси створюють нові виклики для української промисловості, особливо у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Машинобудівні підприємства, які традиційно орієнтувалися на ринки СНД, змушені

кардинально переглядати свої стратегії та шукати нові шляхи підвищення ефективності експортної діяльності [1] [3] [6]. В умовах повномасштабної війни та блокування традиційних торговельних маршрутів особливої актуальності набуває розробка адаптивних механізмів управління зовнішньоекономічною діяльністю, що здатні забезпечити стійкість та розвиток підприємств навіть в умовах значних зовнішніх шоків.

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності зовнішньої торгівлі машинобудівного підприємства в умовах геополітичної нестабільності та обґрунтування їх економічної ефективності на прикладі ПрАТ «Хорольський механічний завод».

У процесі дослідження застосовувалися методи системного аналізу і синтезу, SWOT-аналізу та PESTEL-аналізу для оцінки факторів впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємства, статистичного аналізу для вивчення динаміки експортно-імпортних операцій, економічного аналізу для оцінки фінансово-господарської діяльності, а також методи прогнозування для розробки стратегічних рекомендацій та оцінки їх економічної ефективності [4][5].

Результати дослідження. Аналіз діяльності ПрАТ «Хорольський механічний завод» – провідного українського виробника обладнання для харчової, переробної та комбікормової промисловості – виявив успішну адаптацію підприємства до викликів воєнного часу [8]. За період 2021-2023 рр. частка експорту в загальному обсязі реалізації зросла з 43,2% до 56,4%, що свідчить про ефективну експортну стратегію. При цьому відбулася суттєва географічна переорієнтація: повне припинення торговельних відносин з РФ та Білоруссю, збільшення частки країн ЄС у структурі експорту з 28,6% у 2022 році до 42,7% у 2024 році та вихід на нові ринки Азії та Близького Сходу.

Проведений PESTEL-аналіз геополітичних чинників впливу виявив найбільш критичні фактори: повномасштабна війна з РФ (сила впливу 5), втрата традиційних ринків збуту (5), відкриття ринків ЄС (4), енергетична криза (4) та зміна технологічних ланцюгів постачання (4). Водночас встановлено позитивний вплив посилення інтеграції з ЄС та гармонізації стандартів з європейськими нормами [6].

На основі комплексного аналізу розроблено стратегічні рекомендації за чотирма ключовими напрямками:

1. Географічна диверсифікація експорту передбачає активізацію діяльності на ринках ЄС через отримання додаткових європейських сертифікатів якості, участь у галузевих виставках та встановлення партнерських відносин з європейськими дистриб'юторами. Для розвитку експорту до країн Близького Сходу та Африки рекомендується адаптація продукції до специфічних кліматичних умов регіону та участь у

регіональних виставках. Проникнення на ринки Східної та Південно-Східної Азії потребує проведення маркетингових досліджень та встановлення партнерських відносин з місцевими інжиніринговими компаніями.

2. Продуктова диверсифікація та інноваційний розвиток включає розробку нових продуктових ліній (компактне модульне обладнання, енергоефективне обладнання), впровадження цифрових та автоматизованих рішень (системи IoT, програмне забезпечення для аналізу ефективності, VR/AR рішення) та розвиток сервісних послуг для експортних ринків.

3. Підвищення конкурентоспроможності продукції передбачає удосконалення системи управління якістю через впровадження стандартів ISO 9001:2015, ISO 14001:2015, ISO 45001:2018, оптимізацію витрат та ціноутворення, вдосконалення маркетингової стратегії та розвиток інтелектуальної власності через патентування ключових технологій.

4. Оптимізація бізнес-процесів зовнішньоекономічної діяльності включає вдосконалення організаційної структури управління ЗЕД, оптимізацію логістичних процесів через розробку альтернативних маршрутів, цифровізацію процесів ЗЕД та впровадження комплексної системи управління ризиками.

Економічне обґрунтування показало, що реалізація запропонованих рекомендацій потребує інвестицій у розмірі 46 млн грн, але дозволить отримати економічний ефект у розмірі 115,6 млн грн/рік із середнім терміном окупності 4,8 місяця [5]. Очікується збільшення обсягу експорту на 64,6% (з 279,4 млн грн у 2024 році до 460,0 млн грн у 2026 році), підвищення рентабельності експортних операцій з 16,8% до 21,6%, розширення географії експорту з 18 до 30 країн та збільшення частки експорту в загальному обсязі реалізації до 70%.

Прогнозна структура експорту за географічними напрямками на 2025 рік передбачає збільшення частки ЄС до 53%, Близького Сходу та Африки до 33%, Азії та Океанії до 21% при скороченні частки країн СНД до 5%. Продуктова диверсифікація дозволить знизити залежність від традиційних продуктових груп: частка нових продуктових ліній, цифрових рішень, сервісних послуг та екологічних технологій складатиме 25% від загального експорту [2] [7].

Висновки. Дослідження довело, що навіть в умовах значних геополітичних викликів українські машинобудівні підприємства можуть не лише адаптуватися до нових реалій, але й розвивати свою зовнішньоекономічну діяльність через стратегічну переорієнтацію на нові ринки, впровадження інновацій та оптимізацію бізнес-процесів [3] [6]. Ключовими факторами успіху є системний підхід до реалізації

стратегічних рекомендацій, поетапність впровадження змін та забезпечення необхідних фінансових ресурсів.

Запропонований комплекс заходів має універсальний характер і може бути адаптований іншими українськими підприємствами машинобудівної галузі для підвищення ефективності їх зовнішньоторговельної діяльності в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів. Особливої уваги потребує розвиток цифрових технологій та автоматизації як основи для створення конкурентних переваг на міжнародних ринках.

Перспективами подальших досліджень є розробка методики оцінки ефективності адаптації експортоорієнтованих підприємств до геополітичних шоків та створення системи раннього попередження ризиків зовнішньоекономічної діяльності в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Література:

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 20.03.2025).
2. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля України товарами за 2024 рік (експрес-випуск). URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-2024-rik-ekspres-vypusk> (дата звернення: 03.05.2025).
3. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: теорія і практика. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2023. 360 с.
4. Мельник Т. М., Пугачевська К. С. Система оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Вчені записки Університету «КРОК». 2023. Випуск 1 (69). С. 70-79.
5. Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Генералов О. В. Методика інтегральної оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Вісник КНТЕУ. 2022. № 2. С. 80-87.
6. Офіційний сайт Представництва України при Європейському Союзі. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua> (дата звернення: 23.04.2025).
7. Національний інститут стратегічних досліджень. Зовнішня торгівля України товарами: підсумки 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2024-roku> (дата звернення: 03.05.2025).
8. ПрАТ «Хорольський механічний завод». Офіційний сайт. URL: <https://mehzavod.com.ua/ua/> (дата звернення: 18.05.2025).

*Прачук Вікторія Миколаївна,
здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня Державного
податкового університету*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5296/>

В сучасних умовах основним пріоритетом теоретичних аналізів повинен бути фактор фінансового забезпечення економічного зростання, до того ж потрібно прикласти неабияких зусиль для вирішення проблем дефіциту фінансових ресурсів. Не менш важливим є напрями дослідження мотиваційних проявів суб'єкта господарювання в напрямку інноваційної діяльності та створення інституційних форм фінансового забезпечення економічного зростання в розумінні інноваційної економіки.

Аналізом та проблематикою теоретичних аспектів фінансового забезпечення економічного зростання займалися ряд вітчизняних та зарубіжних вчених: І. Радіонова, О. Барановський, П. Юхименко, В. Гаєць, П. Лемещенко, М. Крупка, В. Александрова, В. Федосов, С. Онишко, Ю. Зайцев, О. Дзюблик та інші.

Всупереч значній кількості досліджень у цьому плані, проблеми пов'язані із фінансовим забезпеченням так і залишаються не вивченими остаточно. Проте, більшість науковців схиляються до думки, що розробка системи фінансового забезпечення повинна формуватися на основі теоретичних та практичних порадах більшої частини практиків-економістів, аби визначити основні альтернативні джерела забезпечення економічного зростання.

Мета цієї статті полягає в наступному: дослідження та стимулювання структурних елементів фінансового забезпечення економічного зростання та висвітлення фінансування економічного зростання.

Матеріальною основою фінансів, незалежно якої економічної системи, яка містить особисті методи створення та відмінності є фінансові ресурси. З боку матеріального змісту, фінанси оцінюються як комплекс економічних відносин, які набувають конкретного вираження у фінансових ресурсах, шляхом руху різноманітних фондів відповідного спрямування [1, с. 4].

Фінансове забезпечення визначається характером двох основних завдань:

– Як правильно розподіляти вироблений ВВП, щоб згодом сприяти максимальному економічному зростанню;

– Яким чином та де привернути фінансові ресурси в обсяги, які потрібні для належного рівня економічного зростання.

Аби ефективно вирішити поставлені питання, необхідно запустити активний процес розвитку фінансової системи країни. Фінансовій системі дають визначення історично сформованої та закріпленої діючим законодавством сукупності відносин ринків та інститутів у фінансовій сфері, які у свою чергу забезпечать мобілізацію та використання ресурсів, дозволяючи задовольнити відповідні потреби людства. Як відомо українська фінансова система організована за бюджетним типом, на протигагу ринкового типу США, Канади та банківського типу Японії та Німеччини. Фінансова система України проєктує розподіл найбільших фінансових ресурсів у централізованому порядку через систему небюджетних та бюджетних фондів.

Існує три напрями ефективної фінансової системи, які слугують удосконаленням економічних показників.

1. Стимулювання припливу капітальних вкладень дозволяє ефективно забезпечити довгострокове економічне зростання.

2. Для стабільної економічної діяльності необхідні відповідні фінансові внески.

3. Покращення рівня якості життя населення країни.

Розглянувши більш детально другий напрям, розуміємо, що основне його призначення полягає у поліпшенні рівня продуктивності факторів виробництва, а не у збільшенні інвестування. Тобто, навіть, низькі норми заощадження, у супроводі ефективного розміщення інвестиційних фондів та високі темпи економічного зростання можуть бути відповідними та досягати однакових результатів. Переконливим прикладом цієї динаміки слугує США [2, с. 4-8].

Американські вчені Л. Щукнехт та Р. Танзі при дослідження фінансових сфер індустріально розвинутих країн, зробили деякі висновки: при збільшенні видатків у цих сферах, це не призведе до збільшення соціальних індикаторів. Вони вважали, що оптимальний рівень видатків повинен бути не вище ніж 30% ВВП і лише в такому випадку збільшення соціальних видатків проявить результативність. Якщо уважно прослідкувати за їхніми дослідженнями, розуміємо, що соціально-економічне положення держав із невеликим фінансовим забезпеченням, та держави у яких воно досить «велике», не відрізняється помітними коливаннями. Тобто, система фінансового забезпечення потребує вивчення головних елементів фінансового механізму [3, с. 42].

Отже, аналізуючи все вищезазначене, фіксуємо, що на даний час виникають потреби у розробці механізму удосконалення співіснуючих інституційних форм, для оптимального фінансового забезпечення економічного зростання; пошуку розв'язання поставлених завдань,

щодо розширення фінансового забезпечення економічного зростання та фінансових ресурсів в цілому. Актуальності набуває наявність спонукальних мотивів для введення інновацій і встановлення на їх основі якісного рівня фінансового забезпечення економічного зростання. Якщо зважати на всі ці поради, то вже за декілька років можна вийти на новий рівень розвитку фінансового забезпечення в Україні, а згодом отримати бажаний результат.

Література:

1. Василик О. Д. Фінансові ресурси держави / О. Д. Василик, К. В. Павлюк // Проблеми фінансово-кредитного регулювання в перехідній економіці: зб. наук. праць; НАН України, Ін-т економіки. – К., 1996. – 109 с.
2. Давидов А. Ю. Американська модель економічного розвитку: фінансові аспекти / А. Ю. Давидов // США – Канада: економіка, політика, культура. – 2019. – №6. – С. 3-20.
3. Бланк І. А. Управління формуванням капіталу / І. А. Бланк. – К.: Ніка-Центр, 2020. – 512 с.

*Ступак Андрій Вікторович,
магістрант, Київський
політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського*

*Пермінова Світлана Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри менеджменту
підприємств, Київський
політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського
ORCID: 0000-0001-6443-8560*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5282/>

Стрімкий технологічний розвиток спричиняє збільшення енергоспоживання, а збройний конфлікт в Україні, в результаті якого пошкоджено значну кількість електростанцій, окреслив ряд проблем для електропостачальників в управлінні напругою, що негативно вплинуло

на дефіцит резервних потужностей, значні фінансові витрати, збої та аварії на підприємствах. Вирішення цих проблем можливо за допомогою штучного інтелекту (ШІ), який може забезпечити прогнозування та оптимізацію інформації.

Практика застосування штучного інтелекту в енергетиці вже сьогодні демонструє значні результати, зокрема [1, с. 11-17]:

1. Електроторгівля. При постачанні електроенергії споживачам, коли ціна може коливатися в днях чи навіть годинах, це може призводити до проблем, пов'язаних з фіксацією даних проданого енергоресурсу, що здійснюється в зазначений момент часу. Оскільки моніторинг інформації електропостачання здійснюється онлайн, ефективним інструментом в даному випадку є ШІ, який складається із сфер машинного (ML) та глибокого (DL) навчання. Його користь полягає в можливості точніше передавати динаміку споживання електроенергії. Окрім цього дозволяє учасникам ринку запобігти штрафних санкцій за перевищення ліміту споживання електроенергії та визначати, коли саме слід здійснювати її придбання чи продаж через оптову торгівлю, тобто виконувати балансування енергосистеми.

2. Модернізація інфраструктури та кіберзахист енергосистеми. З часом застаріле обладнання може виходити з ладу, попри це українська енергоінфраструктура неодноразово зазнавала кібератаки, а від 24 лютого 2022 року зіткнулася з пошкодженням своїх об'єктів через обстріли. Результатом чого стали аварійні відключення електроенергії для населення України. В цьому контексті ШІ може стати інструментом, який здатний робити аналіз та прогнозування інформації про стан обладнання (трансформаторів, енергоблоків тощо), тим самим допомагаючи завчасно розробити графік технічних робіт щодо модернізації енергообладнання. Також за допомогою алгоритмів машинного навчання можна виявляти шаблони в мережах обміну даних енергосистеми, захищаючись від кібератак.

Національна паливно-енергетична компанія (ДТЕК), що є одним із електропостачальників в Україні, під час цифрової трансформації під назвою «MODUS», весною 2019 року почала впроваджувати ШІ в процес управління тепловими електростанціями (ТЕС), розробивши платформу підказок для машиністів. Аналізуючи коментар портфоліо-менеджера цієї компанії можна зробити висновки, що ML не є заміною робітникам, однак це той інструмент, який спрощує задачі машиніста ТЕС, мінімізує і навіть ліквідує помилки, що економить використання палива в результаті

застосування нейронних мереж для аналізу великої кількості інформації та її обробки. Показниками успішності застосування ШІ являється економія компанії близько 250 млн грн за 2021 рік, а якщо враховувати заощадження з 2019 до 2021 року, це 480 млн грн, що дорівнює ціні сировини за цей самий проміжок часу, якщо б ДТЕК не впроваджувала цю технологію [2].

Використання штучного інтелекту для виконання своїх задач потребує значних обчислювальних ресурсів, проте ця умова є перешкодою для пристроїв з обмеженою потужністю, таких як: вбудовані системи чи Інтернет речі (IoT), що стрімко набирають обертів і розповсюдження серед суспільства, тим самим змушуючи виробників використовувати алгоритми ML в своїх технологічних рішеннях. Одним із інструментів, який має потенціал для вирішення цієї задачі є TinyML, який характеризується мінімальними вимогами до апаратного забезпечення, енергоспоживання та здатний проводити аналіз мовлення, звуку чи зору на відповідних пристроях [3].

Таким чином ШІ сприяє збільшенню автоматизації задач та економії електроспоживання, дозволяючи знайти його застосування від промислових до побутових потреб споживачів.

Література:

1. Суходоля О. М. Штучний інтелект в енергетиці : аналіт. доповідь [Електронний ресурс] / О. М. Суходоля. – Київ : НІСД, 2022. 49 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/dopovid-ai-v-energetici-red_01-pogodzheno-sukhodolya_02-1.pdf (дата звернення: 11.05.2025).
2. BusinessViews. Штучний інтелект для ДТЕК Енерго: як компанія використовує технологію та економить сотні мільйонів гривень [Електронний ресурс]. URL: <https://businessviews.com.ua/ua/digital-transformation/id/shtuchnij-intelekt-dtek-2390/> (дата звернення: 11.05.2025).
3. Кейрівал К. TinyML: програми, обмеження та його використання в пристроях IoT і Edge [Електронний ресурс]. URL: <https://www.unite.ai/uk/обмеження-додатків-tinymml-та-їх-використання-в-пристроях-iot-edge/> (дата звернення: 15.05.2025).

*Федуняк Ігор Осипович,
кандидат економічних наук,
доцент, Відокремлений підрозділ
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України «Бережанський
агротехнічний інститут»
ORCID: 0000-0002-8399-5167*

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ МАРКЕТИНГУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5287/>

Сучасні вітчизняні аграрні підприємства знаходяться у середовищі все більшого конкурентного оточення, що супроводжується загальним розвитком та модернізацією внутрішніх та зовнішніх аграрників. Все більше аграрних підприємств використовують маркетингові стратегії та розробки, але більша частина підприємств не дотримується їх виконання через низку проблем.

Слід зауважити, що у нинішній ринковій ситуації аграрні підприємства змінюють орієнтир пріоритету з самого виробництва, на бажання якомога більше задовільнити потреби споживача, що в свою чергу призводить до покращення конкурентних позицій підприємства на ринку. Отже, використання стратегічного управління в системі маркетингу аграрного підприємства призводить до встановлення стабільних позицій підприємств на ринку. Також спостерігається процес децентралізації стратегічного управління та планування в системі маркетингу аграрних підприємств, що ще декілька років тому характеризувався як процес, що керується державними установами.

Згідно підпорядкованій структурі системи маркетингу відомо, що стратегічне планування є однією з основних функцій стратегічного управління. Загалом же стратегічне і тактичне планування розуміється як набір дій та рішень, здійснених керівництвом, які ведуть до розроблення програми дій, призначених для того, щоб допомогти підприємству досягти своїх цілей. Вибір найбільш оптимальних цілей повинен передбачати процес прийняття рішень, який мав би вплив на всі управлінські функції. Особливо це стосується зв'язку стратегічного і тактичного планування. Без використання переваг процесу планування підприємство загалом,

і окремо люди, будуть позбавлені чіткого способу оцінки мети або напрямку своєї діяльності [1]. Кожен вид планування важливий для підприємства, але слід зауважити, що лише стратегічне планування задає напрям виробничих рішень та може передбачити та використати можливості ринку.

Маркетингове управління часто розуміють як управління з ринковою орієнтацією, орієнтацією на клієнта або на ринок збуту. Управління маркетингом зводиться до управління окремими частинами підприємства щодо просування, розповсюдження, маркетингових досліджень, створення нового продукту та цін. Аграрні підприємства приділяють більшу увагу матеріальному аналізу виробництва, ніж фінансовим показникам та діяльності, пов'язаний з маркетингом. На цих підприємствах переважають фахівці з технічними знаннями (наприклад, з агрономії, аграрної техніки).

Аналізуючи організаційну структуру аграрного підприємств, можна зробити висновок, що виробничий відділ заповнює всю структуру і домінує над іншими підрозділами, у тому числі фінансовими. Управління маркетингом повинно включати рішення, пов'язані з маркетингом людських ресурсів. Це стосується рішень, що мають тривалий вплив, оскільки вони враховують кількість та структуру зайнятості, рівень кваліфікації, системи зарплат та премій, а також системи просування та відбору [2].

Період виробництва в сільському господарстві не збігається з періодом споживання. Ефективність агромаркетингу в цій особливості залежить від правильної оцінки попиту та його задоволення з урахуванням прогнозів та тенденцій. Враховуючи цю особливість, формуються форми та методи збуту та зберігання в сільському господарстві.

Література:

1. Українські товари отримали власний бренд. URL: <https://agropolit.com/news/9783--ukrayinski-tovari-otrimali-vlasniy-brend?print=1>.
2. Данько Ю. І. Маркетингові аспекти товарної політики аграрних підприємств. *Агроінком*. № 1. 2006. С. 43-45.

*Швець Федір Дмитрович,
кандидат технічних наук,
Національний університет
водного господарства та
природокористування, м. Рівне
ORCID: 0000-0001-9163-142X*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5283/>

Інтенсивний розвиток вітчизняних підприємств в умовах глобалізації та інтеграції економічних процесів не можливий без впровадження інноваційних технологій, наукових підходів та методів управління технологічними інноваціями.

Аналітичні показники світових рейтингових агентств відображають значну відсталість технологічного рівня більшості вітчизняних підприємств, розвитку інновацій, фінансування освіти та науки від рівня світових лідерів [1].

Питанням дослідження даної проблематики присвячені праці таких науковців як: Кучерука Г. Ю., Добрянської М. В., Шкварука Л. О., Боева В. Д., Білої Г. І. та ін. Запропоновані ними підходи є різноплановими та потребують систематизації, що дасть можливість визначити основні концептуальні засади технологічних систем інноваційно орієнтованих підприємств.

Результати дослідження розвитку різних галузей економіки країни та врахування світової тенденції екологізації виробництва підтверджують висновки вчених про те, що перспективи економічного розвитку не можливі без нових наукових розробок та швидкого їх впровадження у виробничі системи підприємств. Саме тому сталий розвиток як окремих регіонів, так і світової економіки в цілому буде забезпечуватись за рахунок більш широкого використання інноваційних науково-технічних досягнень. Зокрема, технологій штучного інтелекту, природозберігаючих технологій і ін.

На основі проведених досліджень та систематизації підходів науковців щодо розуміння «технологічної інновації» на сучасному етапі економічного розвитку держави нами було виділено ряд характерних ознак:

- потреба в технологічній інновації викликана зовнішніми та внутрішніми факторами, які досліджуються відповідними службами підприємства та на їх основі керівництвом приймаються рішення про впровадження технологічної інновації, які спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності підприємства та ефективного використання його потенціалу;

- технологічна інновація охоплює всі сфери життєдіяльності підприємства для забезпечення реалізації передових досягнень науки та техніки, оскільки її рушійною силою є науково-технічний прогрес;

- концептуальні положення економіки засновані на знаннях, згідно з якими в технологічній інновації ключових позицій набувають знання, які визначають умови, темпи та успішність її реалізації;

- технологічна інновація під впливом змін науково-технічного прогресу забезпечує також і розвиток управлінської системи, систем планування та організації, функціонування взаємозв'язків між підрозділами підприємства, включаючи взаємодію із зовнішнім середовищем, внаслідок чого підприємство переходить на якісно новий щабель свого розвитку.

Отже, за результатами проведених досліджень можна сформулювати наступне визначення технологічної інновації – це система накопичення та перетворення знань і їх подальший розвиток для втілення в засоби праці, способи виробництва, організаційно-управлінські та виробничо-господарські процеси, що охоплює всі сфери функціонування підприємства для забезпечення реалізації найкращих розробок науково-технічного прогресу, гармонійного виробництва та сталого довгострокового розвитку.

Література:

1. Свістунов О. С. Розвиток технологічних процесів підприємств в контексті еволюції технологічних укладів. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. Вип. 2 (113). С. 156-159.

*Юдін Михайло Євгенович,
студент 4 курсу ОПП економіка
і економічна політика,
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна*

*Науковий керівник:
Чатченко Тетяна Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент,
кафедра економічної теорії та
економічного управління,
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна*

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНИХ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5285/>

У сучасному світі податкова система виконує не лише фіскальну функцію, а й стає ключовим інструментом економічного регулювання. З огляду на постійні виклики глобалізації, пандемічну кризу та геополітичну нестабільність, виникає необхідність переосмислення підходів до формування податкової політики. Оптимальна податкова система може стимулювати інновації, сприяти залученню інвестицій, підтримувати малий бізнес та забезпечувати справедливий перерозподіл ресурсів.

Згідно з кейнсіанською теорією, держава має активно втручатися в економіку за допомогою фіскальної політики для згладжування циклічних коливань. Неокласичні підходи, навпаки, наголошують на мінімізації державного втручання та нейтральності податків. Інституціоналізм акцентує на важливості ефективних інституцій і стабільного податкового середовища. Важливим також є сучасний підхід до оподаткування цифрової економіки, який піднімає нові виклики щодо міжнародної координації.

У країнах ЄС, зокрема у Німеччині, Нідерландах і Швеції, податкові системи орієнтовані на баланс між фіскальною стабільністю та соціальним добробутом. Прогресивне оподаткування поєднується з високим рівнем прозорості та цифровими технологіями. Наприклад, у Швеції дохід від податків дозволяє фінансувати безкоштовну освіту й охорону здоров'я. Натомість у Франції, як свідчать дослідження, надмірне податкове навантаження призвело до зростання тіньової економіки та відтоку капіталу.

Україна стикається з проблемами надмірної складності податкового законодавства, частих змін нормативної бази та недостатньої довіри з боку платників податків. Попри це, останніми роками спостерігається поступ у напрямі цифровізації: зростає роль електронного декларування, впроваджуються ризикоорієнтовані підходи до перевірок. Однак рівень тінізації економіки, за оцінками експертів, перевищує 30%, що знижує фінансову ефективність системи.

Ефективна податкова система повинна бути не лише джерелом наповнення бюджету, а й інструментом стимулювання економіки. Основними напрямками її модернізації в Україні є:

- впровадження прозорих цифрових сервісів;
- зниження податкового тиску на малий та середній бізнес;
- інтеграція до європейського податкового простору;
- боротьба з тіньовою економікою через інституційні реформи.

Досягнення балансу між державними інтересами та довірою бізнесу сприятиме сталому економічному розвитку й соціальній стабільності.

Література:

1. Андрущенко В. *Економіка і податки: навчальний посібник*. – Львів: ЛНУ, 2022.
2. Варналій З. С. *Податкова система України: проблеми та шляхи реформування*. – К.: Наукова думка, 2021.
3. Дмитрик О., Котенко А., Смичко Є. *Принципи податкового законодавства та їх реалізація в Україні*. – К.: Університет економіки, 2023.
4. Карабін Т., Білаш О. *Історія розвитку податкових систем світу*. – Дніпро: ДНУ, 2020.
5. OECD. *Tax Policy Reforms 2023: OECD and Selected Partner Economies*. – OECD Publishing, 2023.
6. Слатвінська М. *Реформи податкової системи в Україні: історія та перспективи* // Економічний простір. – 2020. – № 5.

*Гайдак Олександр Володимирович,
здобувач ступеня доктора філософії,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»
ORCID: 0009-0007-2571-5036*

ЕЛЕМЕНТИ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5281/>

Право на справедливий суд у кримінальному провадженні в Україні гарантується як Конституцією України, так і Кримінальним процесуальним кодексом України, а також міжнародними договорами, зокрема Європейською конвенцією з прав людини, яка має перевагу над національним законодавством відповідно до ст. 9 Конституції [1; 2].

Так, право на справедливий суд у кримінальному провадженні в Україні має ключове значення для забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод громадян, а також довіри суспільства до правосуддя. Його важливість проявляється в кількох критично важливих аспектах. Без гарантій справедливого суду держава може зловживати владою: незаконно затримувати, обвинувачувати або карати громадян. Справедливий суд діє як гарантія правової рівноваги між особою та державою.

Справедливий суд забезпечує реальне, а не формальне здійснення прав, передбачених Конституцією та міжнародними договорами. Суд повинен виходити з того, що особа невинувата, поки її вину не буде доведено. Це право запобігає публічному засудженню до вироку й захищає репутацію людини.

Дотримання стандартів справедливого суду є вимогою для євроінтеграції України. Порушення права на справедливий суд часто стають підставою для рішень ЄСПЛ проти України.

Основні елементами права на справедливий суд є:

1. Незалежний та безсторонній суд. Це означає, що суд має бути створений законом, незалежний від виконавчої влади та будь-якого тиску. Це право гарантовано ст. 6 Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод і ст. 129 Конституції України [1; 3].

2. Гласність судового розгляду. Під цим принципом розуміється те, що судовий процес відкритий для громадськості, крім випадків, передбачених законом (наприклад, для захисту державної таємниці або неповнолітніх).

3. Право на правову допомогу. Так, особа має право на захисника з моменту затримання або повідомлення про підозру. Держава зобов'язана надати безоплатного адвоката у випадках, коли підозрюваний не може оплатити його самостійно.

4. Презумпція невинуватості. Особа вважається невинуватою, доки її вину не буде доведено в суді і встановлено обвинувальним вироком, що набрав законної сили.

5. Розумні строки. Кримінальне провадження має відбуватися у розумний строк, щоб уникнути затягування процесу (ст. 6 ЄКПЛ, ст. 28 КПК України) [2; 3].

6. Право на захист та участь у процесі. Так, підозрюваний має право знати, в чому його підозрюють, надавати докази, допитувати свідків, подавати клопотання тощо.

7. Право на апеляцію. Це право гарантовано право оскарження вироку чи ухвали суду до апеляційної або касаційної інстанції (ст. 129 Конституції, ст. 394 КПК України).

Україна як держава-учасниця Європейської конвенції з прав людини підлягає юрисдикції Європейського суду з прав людини. Якщо внутрішні засоби захисту прав вичерпані, особа може звернутися до ЄСПЛ зі скаргою на порушення права на справедливий суд.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

*Доманська Христина Юріївна,
студентка 3 курсу факультету
міжнародної торгівлі та
права, Державний торговельно-
економічний університет*

*Науковий керівник:
Кабенок Юлія Валеріївна,
доцент кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного
права Державного торговельно-
економічного університету*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У ТЦК ТА СП

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5295/>

У правовій державі забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу є одним із ключових індикаторів дотримання конституційних прав і свобод людини. Збройна агресія росії проти України спричинила одночасно з проблемами загибелі наших громадян, окупації територій та постійних обстрілів, також низку правових питань. Однією з найбільш актуальних і надалі залишається тема мобілізації. У цьому контексті, відповідно до ст. 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу [1], проте у практиці функціонування територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК СП) фіксуються численні випадки перешкоджання здійсненню адвокатської діяльності, що є прямим порушенням конституційного права на захист та потребує негайного реагування.

Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб [2]. Проте в нинішніх умовах адвокати, виконуючи свою професійну місію, дедалі частіше стикаються з проблемами морального тиску, незаконного усунення від захисту, представництва особи шляхом вручення повісток, затримання в приміщенні ТЦК та СП [3, с. 28]. Працівники ТЦК СП, перевищуючи свої повноваження, які передбачені низкою законодавчих актів, створили умови, за яких юридична грамотність населення почала зростати, адже люди зіткнулися із прямим та очевидним порушенням своїх прав, а тому роль адвокатів стає дедалі важливішою [4, с. 383].

Яскравим прикладом неправомірних дій працівників ТЦК СП є нещодавній випадок, про який повідомляє Рада адвокатів Київської області. Зазначається, що інцидент трапився в Бучанському ТЦК СП, де жорстоко побили адвокатку Марію Населенко. Жінка надавала правничу допомогу військовозобов'язаному, якого без законних підстав утримували в ТЦК СП. Крім того, в адвокати відібрали телефон, де зберігалися документи, що містять адвокатську таємницю, та змусили насильницькими діями назвати пароль доступу до нього. Рада адвокатів Київської області звернулася до Державного бюро розслідувань (ДБР) із закликом до негайного розслідування [5].

Шляхами розв'язання досліджуваної проблеми можуть бути посилення відповідальності як керівництва, так і самих працівників ТЦК СП за порушення прав адвокатів та удосконалення законодавства, зокрема, шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України [далі – КК України].

З метою врегулювання означеної проблематики, Національна асоціація адвокатів України (далі – НААУ) ініціювала підготовку проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за перешкоджання праву особи на захист». Представники НААУ наголошують, що зростання випадків тиску на адвокатів несе безпосередню загрозу для забезпечення прав та свобод людини в Україні, а статистика порушень у цій сфері лише вказує на загрозливу ситуацію для професійної діяльності правозахисників. Так, чинне кримінальне законодавство вже містить низку норм, що передбачають відповідальність за перешкоджання реалізації особою права на захист та порушення гарантій адвокатської діяльності, це зокрема ст. ст. 374, 397, 398, 399, 400 КК України [6]. Одним із основних аспектів законопроєкту є пропозиція додати в ч. 1 ст. 374 КК України військовослужбовця, як спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Крім того, НААУ пропонують зробити протиправні дії в умовах воєнного або надзвичайного стану особливо кваліфікованими складами злочинів (ст. 374 Порушення права на захист та ст. 397 Втручання в діяльність захисника чи представника особи) та кваліфікуючою ознакою (ст. 398 Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи та ст. 399 Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи) [6]. Наразі жодної реакції влади на потребу відповідних законодавчих змін немає, що свідчить про ігнорування посадовцями цієї важливої суспільної проблеми.

Отже, у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації, в Україні спостерігається тривожна тенденція зростання

кількості випадків перешкоджання реалізації громадянами їхнього конституційного права на професійну правничу допомогу. Особливо небезпечними є такі діяння, коли вони вчиняються службовими особами – військовослужбовцями ТЦК СП [6].

Відтак, існує гостра потреба зміни кримінального закону в частині посилення відповідальності за перешкоджання здійсненню адвокатської діяльності, у тому числі за вчинення таких дій в умовах воєнного стану. Адвокатура наразі функціонує в складних умовах, які вимагають не лише дотримання високих стандартів професійної етики, а й готовності до миттєвого реагування на нові виклики.

Попри численні перешкоди, адвокати продовжують виконувати свою конституційну місію – забезпечення правового захисту осіб, які цього потребують. З метою протидії порушенням прав адвокатів, необхідно посилити співпрацю з національними та міжнародними правозахисними структурами, удосконалювати законодавчу базу та системно підвищувати рівень правової культури посадових осіб ТЦК СП.

Окрім того, самі адвокати мають залишатися рішучими, стійкими до тиску, виявляти професійну мужність і принциповість у захисті не лише прав клієнтів, а й власних прав та гарантій адвокатської діяльності. Професійна незалежність і стійкість адвоката в сучасних умовах – це запорука збереження правопорядку, правової стабільності та довіри суспільства до правової системи держави.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n5268> (дата звернення: 15.05.2025).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
3. Гамрецький Є. О. Забезпечення гарантій адвокатської діяльності в особливий період. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. № 4. С. 25-30.
4. Мельник О. О. Актуальні питання здійснення мобілізації у воєнний час. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 3 (86). С. 380-384.
5. Побиття адвокатки Марії Населенко у Бучанському ТЦК: виклик правовій державі: Рада адвокатів Київської області. URL: <https://radako.gov.ua/>

com.ua/pobyttya-advokatky-mariyi-naselenko-u-buchanskomu-tczk-vyklyk-pravovij-derzhavi/ .

6. Відповідальність за перешкоджання праву особи на захист слід посилити – проект Закону: Національна асоціація адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/9123-vidpovidal-nist-za-pereshkodzhannya-pravu-osobi-na-zahist-slid-posiliti-proekt-zakonu.html> (дата звернення: 15.05.2025).

*Конорчук Дар'я Володимирівна,
студентка III курсу, факультет
міжнародної торгівлі та права,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Кабенок Юлія Валеріївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного
права факультету міжнародної
торгівлі та права, Державний
торговельно-економічний
університет, м. Київ, Україна*

ПРИНЦИП РОЗУМНОСТІ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ГОНОРАРУ АДВОКАТА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5294/>

В українському законодавстві принцип розумності виконує запобіжну функцію, що спрямована на забезпечення адекватності зобов'язань обох сторін договору про надання правничої допомоги. Цей принцип витікає з загальних засад статті 3 Цивільного кодексу України, де встановлено, що при реалізації цивільних прав та обов'язків суб'єкти повинні керуватися принципами справедливості, добросовісності та розумності [1]. Зокрема, стаття 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що при встановленні розміру гонорару адвоката враховуються складність справи, кваліфікація й завантаженість адвоката, фінансовий стан клієнта та інші обставини, а сам гонорар має бути розумним та враховувати витрачений адвокатом час [2]. Отже, розумність гонорару формально закріплена в спеціальному законодавстві, що підтверджує її значення для захисту прав клієнта.

Варто зазначити, що відносини щодо винагороди адвоката також регулюються й самими положеннями договору про надання правничої допомоги. Згідно із законодавством, порядок розрахунку та розмір гонорару визначаються в такому договорі. При цьому важливим є обмеження, що адвокат може встановлювати свій гонорар тільки в «розумних межах», що передбачено Правилами адвокатської етики (далі – ПАЕ). Так, ПАЕ передбачають, що адвокат має право визначати розмір гонорару з огляду на власні міркування, проте в розумних межах. Критеріями розумності є складність справи, досвід та завантаженість адвоката, витрачений час тощо [3]. Таким чином, хоча сторони договору вільні узгоджувати суму винагороди, закон обмежує цю свободу вимогою недопустимості надмірного завищення гонорару та необхідністю враховувати обсяг виконаної роботи.

На практиці це означає, що при формуванні договору адвокат і клієнт мають узгодити розмір оплати. Якщо договір не містить чіткого механізму розрахунку, то суд може не визнати достатніми наведені адвокатом обґрунтування. Прикладом може бути справа № 922/1163/18, у якій Верховний Суд наголосив, що погодинний розрахунок у рахунку без передбачення його в договорі не є достатнім доказом суми [4]. Водночас суди не можуть довільно змінювати умови договору між адвокатом і клієнтом – розмір гонорару визначається за згодою сторін і може бути змінений лише за взаємною домовленістю, що зазначено у справі № 915/237/18 [5]. Тобто, процедура формування гонорару повинна забезпечувати баланс інтересів і не порушувати принципу свободи договору, водночас відповідаючи потребам справедливості і пропорційності.

Окрім цього, ПАЕ зобов'язують адвоката діяти добросовісно під час виконання доручення клієнта. Зокрема, до кожного доручення незалежно від розміру гонорару адвокат повинен приділяти «розумно необхідну» увагу, використовуючи всі розумно доступні засоби для виконання завдання [3]. Це підкреслює єдність принципів розумності та добросовісності в адвокатській діяльності, а саме: адвокат не може нехтувати обов'язками або надавати клієнту менше уваги, ніж того вимагає справа, адже це прямо порушує етичні норми й принцип справедливості. Саме з урахуванням таких етичних засад суди й оцінюють договірні умови про винагороду як в досудових, так і в судових процесах.

При стягненні судових витрат виникає ключове питання – чи відповідає заявлений гонорар критерію розумності? Кодифіковані акти України передбачають, що витрати на оплату послуг адвоката підлягають

компенсації іншою стороною лише за умови їх відповідності певним критеріям. Зокрема, стаття 137 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) визначає, що розмір витрат на адвоката має бути співмірним з такими обставинами: складністю справи та виконаними адвокатом роботами, наданими послугами; часом, витраченим адвокатом на виконання робіт; обсягом наданих послуг та виконаних робіт; ціною позову або значенням справи [6].

Стаття 134 Кодексу адміністративного судочинства України також вимагає співмірності гонорару зазначеним критеріям [7]. У разі недотримання цих вимог інша сторона має право подати клопотання про зменшення витрат, а обов'язок доведення їх неспівмірності покладається саме на ту сторону, що вимагає зменшення. Верховний Суд узагальнив підходи до оцінки «розумності» гонорару, зокрема, суд повинен перевірити, чи були витрати фактичними і необхідними, та чи обґрунтований їхній розмір. Якщо за критеріями справедливості, пропорційності та верховенства права встановлено, що запропонований гонорар завищений щодо сторони-боржника та не відповідає ринковим умовам, то суд не зобов'язаний присуджувати заявлену суму повністю [8].

Зазначимо, що принцип розумності тісно переплітається з іншими фундаментальними принципами права. Зокрема, в цивільному законодавстві прямо встановлено нерозривний зв'язок добросовісності і розумності. У договорі з адвокатом це означає, що жодна зі сторін не може зловживати своїм становищем. Тобто, клієнт повинен оплачувати надану йому допомогу, а адвокат – не використовувати своє професійне становище для надмірного збагачення. Добросовісність сторін закріплена й у статті 6 ЦПК України та в етичних нормах, що забезпечують імператив дії за совістю. Наприклад, ПАЕ зобов'язують адвоката діяти добросовісно при виконанні доручення, що включає принцип розумного використання ресурсів [3]. Водночас, принцип верховенства права та справедливості лежать в основі позиції судів: як зазначено вище, зниження суми витрат на адвоката допускається лише якщо неухильним дотриманням цих принципів встановлено непропорційність гонорару [8]. Тобто, навіть домовленість про гонорар значного розміру може бути переглянута, якщо вона суперечить ідеї правової справедливості та захищає лише одну сторону за рахунок іншої. У сукупності розумність гонорару виступає своєрідним механізмом балансування: з одного боку – свободи договору адвоката та клієнта, а з іншого – гарантій від нечесного збагачення. Цей принцип не лише підкріплює вимоги законності та добросовісності, але й забезпечує пропорційний та передбачуваний розподіл витрат. Таким

чином, дотримання принципу розумності при визначенні гонорару є важливим інструментом захисту прав клієнта та верховенства права в цілому.

Як висновок необхідно зазначити, що принцип розумності є обов'язковим аспектом як формування гонорару у договірних відносинах із клієнтом, так і при судовому відшкодуванні витрат на правничу допомогу. Законодавством України встановлено, що гонорар адвоката має відповідати обставинам справи та має бути врахований витрачений час, а судова практика розвиває цю вимогу, встановлюючи чіткі критерії для оцінки його співмірності. Принцип розумності тісно пов'язаний із загальними засадами добросовісності і справедливості, забезпечуючи рівновагу між інтересами адвоката та клієнта. У результаті комплексне застосування цих принципів дозволяє уникати зловживань у гонорарних відносинах та гарантувати, що компенсовані судом витрати на правничу допомогу є обґрунтованими.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
3. Правила адвокатської етики, затверджені 3'їздом адвокатів України від 15.02.2019 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf (дата звернення: 12.05.2025).
4. Веб-ресурс "Протокол". Для підтвердження розміру витрат на професійну правову допомогу адвокату слід САМЕ у договорі з клієнтом визначати механізм розрахунку свого гонорару. Лише рахунку замало. (ВС/КГС у справі № 922/1163/18 від 06 березня 2019 р). URL: https://protocol.ua/ua/dlya_pidtverdgeniya_rozmiru_vitrat_na_profesiy_nu_pravovu_dopomogu_advokatu_slid_same_u_dogovori_z_klientom/ (дата звернення: 12.05.2025).
5. Веб-ресурс "Протокол". Суд не зобов'язаний стягувати всі витрати на адвоката, якщо розмір гонорару є завищеним щодо іншої сторони спору (ВС/КГС № 915/237/18 від 01.08.2019). URL: <https://surl.li/sjwbbk> (дата звернення: 12.05.2025).
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

7. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 13.05.2025).
8. Веб-ресурс "Протокол". Суд не зобов'язаний стягувати всі витрати на адвоката, якщо розмір гонорару є завищеним щодо іншої сторони спору (ВС/КГС № 915/237/18 від 01.08.2019). URL: https://protocol.ua/ua/vs_kgs_sud_ne_zobov_yazaniy/#:~:text=При%20визначенні%20суми%20відшкодування%20суд,269 (дата звернення: 12.05.2025).

*Король Іван Віталійович,
здобувач СО «Магістр»,
Національний технічний
університет України "Київський
політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського"*

*Науковий керівник:
Липницька Євгенія Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
інформаційного, господарського
та адміністративного права
Національного технічного
університету України «Київський
політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ І НЕГАТОРНИЙ ПОЗОВ: ЕФЕКТИВНИЙ ТА НАЛЕЖНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5301/>

Земля як основне національне багатство України є об'єктом значної кількості суспільних відносин, що виникають між громадянами, юридичними особами та державою. Це зумовлює велику кількість земельних спорів, які посідають одне з провідних місць серед судових справ в Україні. У такому контексті негаторний позов виступає як дієвий і належний спосіб захисту права власності на земельну ділянку, коли йдеться про усунення перешкод у здійсненні права, не пов'язаних із позбавленням володіння. Водночас на практиці виникають складнощі

щодо правильного розмежування негаторного та віндикаційного позову, а також із визначенням правових меж їх застосування.

Незважаючи на нормативно визначене місце негаторного позову у системі способів захисту речових прав, на практиці існує відсутність чітких критеріїв для його застосування у земельних правовідносинах, що призводить до неоднозначного трактування судовою практикою. Проблемою залишається також розмежування між негаторним та віндикаційним позовами, що створює загрозу для ефективного та своєчасного поновлення порушеного права власності на земельну ділянку. Це зумовлює необхідність наукового переосмислення підходів до класифікації й застосування негаторного позову як окремого способу захисту права власності в земельних спорах.

Основі положення про негаторний позов містяться в Цивільному та Земельному кодексах України. Цивільний кодекс зазначає, що власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпоряджання своїм майном відповідно до ч. 1 ст. 391 ЦК України [1].

В той же час ЗК України більш широко розкриває призначення негаторного позову в земельних правовідносинах, а саме: власник земельної ділянки або землекористувач може вимагати усунення будь-яких порушень його прав на землю, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою, і відшкодування завданих збитків відповідно до ч. 2 ст. 152 ЗКУ [2]. Як зазначив суддя Великої Палати Верховного Суду Юрій Власов ознаками негаторного позову є: подання позову власником або титульним володільцем; стосовно майна, яке знаходиться у власника (володільця); інша особа заважає користуванню або розпорядженню цією річчю; для створення таких перешкод немає правових підстав [3].

Однією із розрізняльних рис негаторного позову є відсутність позовної давності, тобто негаторний позов може бути пред'явлений позивачем доти, поки існує відповідне правопорушення. Заєць О. І у своїй роботі написала, що загальновідомо, що незважаючи на те, що негаторний позов, як і віндикація, спрямований на припинення протиправної дії, а саме триваючого правопорушення, до негаторного позову, на відміну від віндикаційного, не застосовується позовна давність. Застосування негаторного позову дозволяє титульному володільцеві поновити нормальні умови користування та розпорядження земельною ділянкою як тепер, так і на майбутнє [4]. Крім того, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати КСЦ у справі від 29.09.2020 року № 648/533/16-ц зазначив, що застосування строку позовної давності

поширюються, зокрема, на позови про витребування майна з чужого незаконного володіння. Натомість, до позовів про усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження майном позовна давність не застосовується. З огляду на зазначене, приймаючи до уваги, що позивачем заявлено негаторний позов, апеляційний суд дійшов правильного висновку про помилкове застосування судом першої інстанції наслідків впливу позовної давності в частині позовних вимог про звільнення земельної ділянки від будівлі гаражу [5].

Важливим нюансом ефективного захисту права власності на земельну ділянку є критерії розмежування негаторного та віндикаційного позовів. Неможливо застосовувати віндикаційний негаторний позови одночасно. Як зазначила ВП ВС у справі від 18.12.2019 № 522/1029/18 віндикаційний і негаторний позови є взаємовиключними. При цьому одна з умов застосування як віндикаційного, так і негаторного позову – відсутність між позивачем і відповідачем договірних відносин, оскільки в такому разі здійснюється захист порушеного права власності за допомогою зобов'язально-правових способів [6]. Проте, у випадку поєднання в одній вимозі віндикаційного та негаторного позовів суд має визначити, яку мету переслідує позивач, і застосувати належні норми права, зокрема, задовольняючи такий позов частково. Зазначений підхід узгоджується з принципом *jura novit curia* («суд знає закони»), згідно з яким неправильна юридична кваліфікація сторонами спірних правовідносин не звільняє суд від обов'язку застосувати для вирішення спору належні приписи юридичних норм, тобто навіть в таких обставинах суд здійснює правосуддя, відповідно до постанови ВП ВС від 18 січня 2023 року у справі № 488/2807/17 [7].

Використання негаторного позову в окремих видах земельних правовідносинах має свої особливості. Наприклад у спорах про земельні ділянки водного фонду. ВС ВП вважає, що зайняття земельної ділянки водного фонду з порушенням ЗК України та ВК України треба розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади. У такому разі позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку слід розглядати як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки водного фонду від 11.09 2019 року у справі № 487/10132/14-ц [8].

На мою думку, негаторний позов залишається одним із ефективних та належних способів захисту права власності на земельну ділянку. Його застосування в судовій практиці є доволі поширеним та виправданим, особливо у випадках тривалого або систематичного порушення прав

власника. Для успішного використання негаторного позову слід дотримуватись певного алгоритму дій, зокрема: чітко розмежовувати негаторні та віндикаційні позови, правильно визначати предмет і підстави позову, а також пам'ятати про відсутність строків позовної давності. Такий підхід підвищує шанси на позитивне вирішення справи на користь власника.

Отже, дослідження судової практики засвідчує, що негаторний позов широко застосовується у земельних спорах, оскільки дозволяє відновити порушені права у випадках обмеження доступу до земельної ділянки, створення перешкод у користуванні тощо. Однак ефективність цього інструменту залежить від правильного застосування у відповідних обставинах.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III : станом на 7 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Власов Ю. Віндикаційний та негаторний позови. Визнання права власності. Практика Верховного Суду, суддя Великої Палати Верховного Суду URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Vlasov_vind_negat_pozov.pdf
4. Заєць О. І. Особливості сучасної судової практики щодо негаторного захисту прав на земельні ділянки. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 4. С. 259-264. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/310984/302264>
5. Постанова ВС КЦС від 29.09.2020 р. у справі № 648/533/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91932932>
6. Постанова ВП ВС від 18.12.2019 р. у справі № 522/1029/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87144996>
7. Постанова ВП ВС від 18.01.2023 р. у справі № 488/2807/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109364576>
8. Постанова ВП ВС від 11.09.2019 р. у справі № 487/10132/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86243059>

*Михальчук Анна Миколаївна,
здобувачка СО «Магістр»,
Національний технічний
університет України "Київський
політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського"*

*Науковий керівник:
Липницька Євгенія Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
інформаційного, господарського
та адміністративного права
Національного технічного
університету України «Київський
політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ЩОДО ВІДМОВИ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В НАДАННІ ДОЗВОЛУ НА РОЗРОБКУ ПРОЕКТУ ЗЕМЛЕУСТРОЮ ЩОДО ВІДВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ У ВЛАСНІСТЬ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5318/>

Питання законності відмов органів місцевого самоврядування у наданні дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність є надзвичайно актуальним в Україні, зважаючи на велику кількість судових спорів. На практиці часто виникають ситуації, коли органи місцевого самоврядування відмовляють заявникам у наданні такого дозволу без належного правового обґрунтування, що порушує принципи законності, прозорості та доступу до земельних ресурсів. Це створює передумови для оскарження рішень, недовіри громадян до місцевої влади та ускладнює реалізацію конституційного права на землю.

Наукова проблема полягає у визначенні меж дискреційних повноважень органів місцевого самоврядування при вирішенні питань, пов'язаних з наданням дозволів на розробку проектів землеустрою, а також у встановленні критеріїв правомірності відмов у цьому процесі. Недостатня урегульованість процедурних аспектів та неоднозначність судової практики зумовлюють потребу в науковому аналізі правових підстав і механізмів захисту прав заявників у разі неправомірної відмови.

Порядок безоплатної передачі земельних ділянок у власність регламентує Земельний кодекс України (далі – ЗК України). Зокрема ст.122 ЗК України встановлює, що сільські, селищні та міські ради передають громадянам земельні ділянки комунальної власності у власність або користування. Згідно зі ст.118 та 123 ЗК України відповідний орган місцевого самоврядування зобов'язаний розглянути клопотання громадянина про виділення землі протягом місяця і надати дозвіл на розроблення проекту землеустрою або мотивовану відмову [1]. Закон України «Про землеустрій» детально визначає процедуру розробки проєктів (вимоги до змісту, склад документації тощо), однак підстави відмови виписані саме у ЗК України. Таким чином, рішенням ради про дозвіл на проєкт повинен передувати відповідний акт уповноваженого виконавчого органу ради згідно з повноваженнями, передбаченими ЗК України та Законом України «Про місцеве самоврядування» (ст. 33 передбачає повноваження у сфері регулювання земельних відносин) [2].

ЗК України чітко визначає вичерпний перелік законних причин для відмови. Так, ч. 7 ст.118 ЗК України передбачено, що підставою відмови може бути лише невідповідність місця розташування об'єкта вимогам законів, прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, генеральних планів населених пунктів та іншої містобудівної документації, схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, проєктів землеустрою щодо впорядкування територій населених пунктів, затверджених у встановленому законом порядку [1].

Науковці звертають увагу на стадійність процедури безоплатної передачі землі. Так, В. Залєвський підкреслює, що процес складається з кількох послідовних проваджень: окремі провадження – надання дозволу на розробку проєкту землеустрою, потім – розробка та погодження проєкту, і нарешті – затвердження проєкту та надання земельної ділянки у власність. Кожен з цих етапів завершується відповідним актом органу влади (наприклад, рішення місцевої ради про надання дозволу на розробку землеустрою щодо відведення земельної ділянки) [3].

Відсутність великої кількості наукових праць безпосередньо зосереджених саме на даній проблемі відображає, що це питання є суто прикладним у рамках адміністративної практики. У теоретичній площині проблему відмови можна трактувати у рамках принципу правової визначеності: орган місцевого самоврядування може не надати дозвіл лише з підстав, чітко виписаних у ЗК України. Отже, підстави відмови повинні бути викладені саме законодавцем, а будь-яке посилення органу влади на відсутність «стандартних» документів або паперів поза переліченим законом є формальним.

Верховний Суд України неодноразово підтвердив вичерпний характер підстав відмови за ЗК України. Наприклад, у Постанові № 0840/2979/18 від 23.01.2020 КАС ВС зазначив, що «умови, за яких орган відмовляє, визначені законом. Якщо такі умови відсутні, орган повинен надати дозвіл. За законом у цього органу немає вибору між декількома можливими правомірними рішеннями. Тому зазначені повноваження не є дискреційними». Також суд констатував, що доводи відповідача про те (суб'єкта владних повноважень), що на даний час розпорядником земельної ділянки є інша селищна рада, не впливають на правомірність висновків судів попередніх інстанцій, оскільки такі обставини на момент розгляду заяви позивачки та вирішення відповідачем питання про надання їй дозволу не існували. Рішення попередніх інстанцій було залишено без змін. Задовольняючи позовні вимоги, суди виходили з того, що відповідач відмовив позивачу в задоволенні клопотання про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою за відсутності непередбачених на те законом підстав [4].

У Постанові КАС ВС № П/811/137/18 від 14.07.2021 зазначено, що протиправна бездіяльність або відмова ради «не перешкоджають розробці проекту землеустрою» – тобто незаконні рішення органу влади не припиняють право громадянина подавати проєкт і захищати своє право в суді [5]. У Постанові № 300/3771/22 від 03.08.2023 КАС ВС зазначив, що список підстав у ч. 7 ст. 118 є вичерпним, і органи місцевого самоврядування не мають права відступати від цього переліку. У цій же постанові додано, що, здійснюючи аналіз процедури, суд розглядав клопотання про дозвіл як початковий етап виділення ділянки. Таким чином, Верховний Суд підкреслює: якщо обставини справи не відповідають жодній із передбачених законом підстав, відмова вважається протиправною [6].

Органи місцевої влади найчастіше апелюють до таких аргументів при відмові:

- Невідповідність законодавчим вимогам: місце розташування ділянки чи об'єкта не відповідає вимогам законів, містобудівних умов або генплану. Це припустиме обґрунтування відмови (відповідно до ч. 7 ст. 118 ЗК України). Суд по цих спорах зазвичай перевіряє, чи справді злісні порушення (а не формальні) та чи наведені докази.

- Передача ділянки: земельна ділянка може бути надана у власність іншій особі. Верховний Суд фактично визнав, що надання дозволів на виготовлення проєкту землеустрою на одну і ту ж ділянку декільком особам цілком правомірне. А у разі спору захищатиметься право тієї особи, на підставі проєкту землеустрою якої сформована відповідна ділянка [7].

- Воєнний стан: ради посиляються на воєнний стан, а саме на імперативні положення підпункт 5 пункту 27 Розділу Х «Перехідних положень» ЗК України. Рада не має повноважень для прийняття рішення про надання дозволу на складення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність [6]. Проте, законодавець передбачив, що ці положення не поширюються на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна, а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності цим Кодексом.

Отже, підстави для відмови у наданні дозволу на розроблення проекту землеустрою передбачені виключно ЗК України. Інші мотиви, які викладають місцеві ради, за законом є неналежними. Якщо ж відмова містить обґрунтування лише з наведених законом підстав (наприклад, «не відповідає генеральному плану»), то вона правомірна; однак суд завжди перевіряє, чи справді є такі порушення. У будь-якому разі відмова повинна бути чітко мотивованою.

З огляду на це права громадян порушуються, коли орган влади відмовляє з не передбачених законом причин. Забезпечення права на землю вимагає, щоб місцева влада суворо дотримувалася закону: за відсутності у заявника юридично обґрунтованих підстав для відмови орган мусить надати дозвіл. Судова практика підтверджує, що громадяни можуть успішно оскаржувати незаконні відмови – у касації Верховний Суд часто зобов'язує органи влади видати дозвіл. У підсумку можна стверджувати: лише формально-достатні підстави відмови (закріплені у ЗК України) є законними; решту аргументів місцевих рад суди не підтримують, відновлюючи право громадян на користування землею.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III: станом на 7 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Залєвський В. Е. ПОРЯДОК НАДАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК У ВЛАСНІСТЬ З ТОЧКИ ЗОРУ СТРУКТУРИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО». 2020. № 29. С. 176-181. URL: [file:///C:/Users/AnnaMykhalchuk/Downloads/15638-Article%20Text-31789-1-10-20200718%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/AnnaMykhalchuk/Downloads/15638-Article%20Text-31789-1-10-20200718%20(2).pdf)

4. ПОСТАНОВА КАС ВС від 23.01.2020 у справі № 0840/2979/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87129299>
5. ПОСТАНОВА КАС ВС від 14.07.2021 у справі № П/811/137/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98343667?fbclid=IwAR1QUq4LNNtmYX8c7R5h0e2GIPKuZ3iuCmnoxv6YyBNbQuksNtPof6MV_u9M
6. ПОСТАНОВА КАС ВС від 03.08.2023 у справі № П 300/3771/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112616125>
7. ПОСТАНОВА КЦС ВС від 02.06.2021 у справі № 700/316/20-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97429093>

*Русєв Дмитро Олегович,
студент Національного технічного
університету України «Київського
політехнічного інституту
імені Ігоря Сікорського»*

*Науковий керівник:
Липницька Євгенія Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
інформаційного, господарського
та адміністративного права
Національного технічного
університету України «Київський
політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПРАВА ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ У РАЗІ СМЕРТІ ЗАСНОВНИКА ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5320/>

Актуальність теми дослідження зумовлена проблемами практичного характеру, які виникають під час спадкування права постійного користування земельною ділянкою, наданою для ведення фермерського господарства, у разі смерті його засновника. Попри тривалу земельну реформу в Україні, залишається законодавчо неврегульованим питання переходу права постійного користування землею у спадщину, що спричиняє неоднозначну судову практику та суперечності у вирішенні таких земельних спорів.

Проблема спадкування права постійного користування земельною ділянкою набуває особливої гостроти, коли йдеться про засновників фермерських господарств, які отримали земельні ділянки для ведення такого господарства на праві постійного користування відповідно до законодавства, чинного до 01.01.2002 р., тобто до набрання чинності чинним Земельним кодексом України.

У статті 92 Земельного кодексу України визначено право постійного користування земельною ділянкою як право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку. При цьому перелік суб'єктів права постійного користування земельною ділянкою є вичерпним і включає: підприємства, установи та організації державної та комунальної власності; громадські організації осіб з інвалідністю України, їх підприємства, установи та організації; релігійні організації України та деякі інші суб'єкти. Що характерно, до переліку осіб, які можуть набувати право постійного користування земельною ділянкою згідно зі статтею 92 ЗКУ фізичні особи не входять [1].

Загалом чинне законодавство України не містить чіткої відповіді на питання про можливість спадкування права постійного користування земельною ділянкою членами сім'ї померлого засновника фермерського господарства, що призводить до різного тлумачення норм закону та неоднакового застосування їх судами.

Погляди науковців щодо врегулювання спірних аспектів спадкування права постійного користування землею є різноманітними за своєю природою, однак переважна частина дослідників вважає доцільним або спростити це право, або ж трансформувати його в іншу правову форму. Зокрема, Е. Юрченко вважає, що з метою збереження земель фермерськими господарствами та скорочення витрат на переоформлення та реалізацію земельних прав доцільно «закріпити необмежене в часі право фермерських господарств, їх засновників і членів на безоплатну приватизацію цих земельних ділянок без їх поділу» [2, с. 102]. М. Антонюк та О. Сидорук пропонують трансформувати право постійного користування у право власності [3, с. 88]. Натомість М. Мірошніченко та Р. Марусенко виступають за повну відмову від цього права, аргументуючи це тим, що воно обмежує суб'єктів у залученні інвестицій та відчуженні земель [4, 80]. К. Ткаченко зазначає, що спадкування цього права залежить від статусу спадкодавця як засновника чи члена фермерського господарства, але підкреслює, що воно не входить до спадкової маси, якщо було оформлене на фізичну особу [5, с. 102].

Щодо судової практики з даного питання, там певний період часу актуальною була Постанова Верховного Суду від 03.04.2019 у справі № 525/1385/16-ц, яка закріплює позицію про те, що право користування

земельною ділянкою, що виникло в особи на підставі державного акта на право користування земельною ділянкою, не входить до складу спадщини і припиняється зі смертю особи, якій належало таке право. [6].

Однак Велика Палата Верховного Суду у постанові від 23.06.2020 у справі № 922/989/18 відступила від даної позиції, уточнивши, з моменту державної реєстрації селянського (фермерського) господарства як юридичної особи право постійного користування земельною ділянкою, яку отримав саме для ведення такого господарства його засновник, переходить до цього господарства. Тому у такій ситуації зазначене право не може бути об'єктом спадкування, а постійним користувачем вказаної ділянки після смерті засновника залишається селянське (фермерське) господарство. Натомість, право постійного користування земельною ділянкою, яку отримав для ведення селянського (фермерського) господарства його засновник, може бути об'єктом спадкування, якщо зазначена особа до її смерті не змогла створити (зареєструвати) селянське (фермерське) господарство. У такому разі право постійного користування зазначеною ділянкою входить до складу спадщини у разі смерті цієї особи та може бути успадкованим лише для мети, для якої це право отримав спадкодавець [7].

Таким чином, у ході дослідження виявлено суттєві прогалини в законодавчому регулюванні спадкування права постійного користування земельною ділянкою для ведення фермерського господарства. Відсутність чіткого механізму спадкування цього права призводить до неоднозначної судової практики.

Важливим кроком у вирішенні проблеми стала постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.06.2020 р. у справі № 179/1043/16-ц, яка встановила, що право постійного користування земельною ділянкою може бути об'єктом спадкування лише якщо засновник до своєї смерті не встиг зареєструвати фермерське господарство як юридичну особу.

Для усунення наявних проблем необхідно внести зміни до Земельного кодексу України та Закону України «Про фермерське господарство», закріпивши можливість спадкування права постійного користування земельною ділянкою у разі смерті засновника фермерського господарства з одночасним встановленням механізму трансформації цього права у право власності.

Література:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 28.05.2025).
2. Юрченко Е. Правова доля земельних ділянок, наданих особам на праві постійного користування для створення та ведення фермерського

господарства. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 9. С. 99-103.

3. Антонюк М., Сидорук О. Правова природа права постійного землекористування в історичній перспективі. Юридична Україна. 2018. № 3-4. С. 83-89.

4. Мірошниченко М., Марусенко Р. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. 5-те вид. Київ: Алерта, 2013. 544 с.

5. Ткаченко К. Л. Спадкування права постійного користування земельною ділянкою: особливості судового захисту цивільних прав учасників спадкових правовідносин. Право і суспільство. 2024. № 3. С. 97-102.

6. Постанова Верховного Суду від 03.04.2019 у справі № 525/1385/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81286465> (дата звернення: 28.05.2025).

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.06.2020 у справі № 179/1043/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458957> (дата звернення: 28.05.2025).

*Товкун Людмила Вікторівна,
кандидатка економічних наук,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-4769-9379*

МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ КРИПТОБІРЖ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІКВІДНОСТІ, БЕЗПЕКИ ТА ІННОВАЦІЙ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5286/>

Історія криптобірж розпочалася з появою біткоїна у 2009 році. Зі зростанням популярності цієї криптовалюти виникла потреба в спеціалізованих платформах для її обміну. Перші криптобіржі були відносно простими та обмеженими за функціоналом. Однак з часом, у міру розвитку технологій та збільшення кількості криптовалют, біржі еволюціонували в складні та багатофункціональні платформи. Зараз криптобіржі – це не просто інструменти для купівлі кріпти. Вони стали цілими цифровими екосистемами, які поєднують фінанси, безпеку, програмування, аналітику, кіберзахист, маркетинг і правове регулювання. Сьогодні криптовалютний ринок демонструє значні обсяги торгів, що підкреслює його зростаючу роль у світовій економіці. Наприклад, у 2024 році криптобіржа Binance зафіксувала рекордну кількість зареєстрованих

акаунтів – 250 мільйонів [1]. В Україні також спостерігається активний розвиток криптовалютного сегмента. Зокрема, українська криптобіржа WhiteBIT у 2024 році досягла річного обсягу торгів у 2,7 трильйона доларів, що на 200% більше, ніж у попередньому році [2]. Таке стрімке зростання обсягів торгів демонструє важливу роль цифрових торговельних майданчиків у сучасній фінансовій екосистемі. У цьому контексті важливо розуміти сутність самої криптобіржі як ключового інструменту цифрової економіки. Криптобіржа – це спеціалізована онлайн-платформа, яка надає можливість користувачам здійснювати операції з купівлі, продажу, обміну та зберігання криптовалют і віртуальних активів. Простіше кажучи, криптобіржа – це аналог звичайної біржі (фондова, товарна), але повністю в цифровому середовищі. Вона виконує роль посередника між покупцем і продавцем і не бере участі в торгівлі напряму, а забезпечує інфраструктуру, через яку користувачі можуть взаємодіяти.

На сьогодні виділяють три ключові моделі організації крипторинку:

1. Централізовані криптобіржі (CEX – Centralized Exchange). Це найпоширеніша модель криптобірж. Прикладом можуть бути: платформи на кшталт Binance (штаб-квартира на Мальті, зареєстрована в Кайманових Островах і Сейшельських Островах), OKX (штаб-квартира: Сан-Хосе США, зареєстрована на Сейшельські Островах), Coinbase (штаб-квартира м. Сан-Франциско США, зареєстрована в Делавері, США), Kraken (штаб-квартира м. Сан-Франциско США, зареєстрована материнська компанія (Payward Inc.) діє в США) [3]. Централізована криптобіржа – це біржа, якою управляє певна компанія. Головною перевагою централізованих бірж є їхня здатність усувати значну частину складнощів, пов'язаних із використанням криптовалют. Вони володіють власною інфраструктурою, сервери зберігають приватні ключі користувачів, а ордери обробляються централізовано. Завдяки цьому централізовані біржі пропонують високу ліквідність, гнучкі торгові інструменти та швидке виконання транзакцій. Водночас для роботи з ними необхідно проходити процедури KYC/AML, а довіра до безпеки активів покладається на самого оператора біржі і повністю залежить від рівня його захищеності та надійності [4]. Не дивлячись на те, що централізація бірж суперечить основному принципу технології блокчейн, що передбачає відсутність центрального контролю, адміністрація криптобіржі має доступ до даних користувачів та за необхідності може надавати інформацію державним органам, а також блокувати рахунки чи певні операції, втім централізовані платформи пропонують високу ліквідність і швидкість виконання ордерів, інтеграцію з традиційними платіжними системами, а також механізми відновлення доступу та служби підтримки, що важливо для користувачів. Також ці біржі мають власну команду експертів, які дбають про захист активів

та даних. Проте при такій моделі є один слабкий елемент: якщо сервери біржі зламують або вона збанкрутує, користувач може втратити всі свої кошти.

2. Децентралізовані біржі (DEX – Decentralized Exchange). Приклади таких платформ – Uniswap (штаб-квартира в Нью-Йорку, зареєстрована в США), PancakeSwap (штаб-квартира в Фукуоці, Японія), SushiSwap (штаб-квартирою в Токіо, Японія) [3]. Децентралізовані біржі також є торговими майданчиками, що об'єднують користувачів, які бажають купити і продати криптовалюту. Але всі здійснювані операції реєструються в блокчейні і не підпорядковуються єдиному контролюючому органу. На відміну від централізованих платформ, децентралізовані біржі не зберігають кошти користувачів і часто не вимагають обов'язкової реєстрації. Торгівля на них відбувається через смарт-контракти. Користувачі зберігають приватні ключі у власних гаманцях, а обмін здійснюється напряму між гаманцями користувачів (продавцем і покупцем). Тому, у разі зламу платформи, ніхто не отримає доступ до коштів клієнта. Децентралізовані біржі забезпечують вищий рівень приватності та контролю, але можуть стикатися з меншими обсягами ліквідності й більшими комісіями за транзакції в мережі. Зазвичай на них немає страхування активів і служби підтримки – користувачі самі відповідають за безпеку свого гаманця.

3. Гібридні біржі. Вони поєднують переваги централізованих і децентралізованих платформ: обробка ордерів на ній відбувається на власних серверах для швидкості та ліквідності торгів, а остаточні розрахунки й передача коштів здійснюються напряму в блокчейні – без посередників і з повним контролем користувача над приватними ключами. Завдяки цьому можна отримати: швидкі ордери та великі обсяги торгів (як на CEX); прозорість і безпеку коштів (як на DEX); можливість самостійно зберігати ключі та меншу ймовірність того, що інший учасник угоди підведе вас. Приклади гібридних бірж станом на 2025 рік: IDEX (штаб-квартира в США, зареєстрована в Панамі) - всі заявки на купівлю та продаж на них збираються й зіставляються на їхніх серверах, а після підтвердження угоди вони списуються й зараховуються напряму в блокчейні [5]; dYdX (штаб-квартира розташована в Сан-Франциско США, зареєстрована як корпорація в штаті Делавер, США) [6] – тут заявка обробляється на сервері дуже швидко, а сама угода «розраховується» вже в блокчейні через StarkWare (компанія, що створює рішення для масштабування блокчейну на базі технології ZK-STARK (zero-knowledge proofs)), тож користувач отримує і миттєву реакцію на ринку і надійний захист угод; Nash Exchange (Ліхтенштейн) – це некастодіальна [7] платформа, яка поєднує зручність традиційних банківських сервісів і децентралізованих принципів. Вона дозволяє торгувати криптовалютами

без передачі ключів стороні, зберігати активи у власному гаманці й легко конвертувати фіатні валюти у криптоактиви й навпаки через єдиний інтерфейс. Це дає користувачам повний контроль над своїми фінансами та підвищений рівень безпеки. Таким чином, вибір між централізованими, децентралізованими й гібридними криптобіржами залежить від пріоритетів користувачів: ліквідність і швидкість (CEX), повний контроль і приватність (DEX) або ж прагнення знайти золоту середину (гібридні біржі). Потрібно оцінювати кожен з цих моделей з огляду на обсяг торгів, рівень безпеки та регуляторні вимоги.

Література:

1. Binance підсумувала результати роботи за 2024 рік. URL: <https://incrypted.com/ua/binance-pidsumuvala-rezultaty-roboty-za-2024-rik/>
2. Новий рекорд WhiteBIT: криптобіржа досягла 2,7 трлн доларів річного обсягу торгів. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/noviy-rekord-whitebit-kriptobirzha-dosyagla-1734611432.html>
3. Category: Cryptocurrency exchanges. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Category%3ACryptocurrency_exchanges?utm_source=chatgpt.com
4. Товкун Л. В. Місце і значення криптобірж в обігу криптовалюти. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4736/>
5. Цена IDEX (IDEX). URL: <https://www.binance.com/ru-UA/price/idx>
6. Цена dYdX (DYDX). URL: <https://www.binance.com/ru-UA/price/dydx-ethdydx>
7. Кастодіальні та некастодіальні NFT: у чому різниця? URL: <https://academy.binance.com/uk-UA/articles/custodial-vs-non-custodial-nfts-what-s-the-difference>

***Tetiana Vlasova,
Doctor of Philosophy, Professor,
Head of the Department of Philology
and Translation, Ukrainian State
University of Science and
Technology, Dnipro, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5040-5733***

***Natalia Novokshonova,
Senior Lecturer of the Department of
Foreign Philology, Translation and
Professional Language Training,
University of Customs and
Finance, Dnipro, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0289-1455***

**GENDER AS METHODOLOGY OF SCIENTIFIC
ANALYSIS**

Internet address of the article on web-site:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5323/>

Among the strategic questions and debates of postmodernists, a special place is given to discussing what the role of feminist ideas and gender theories, in general, is in the postmodern transformations of society. It is impossible to speak of a unified methodology in postmodern philosophy, and even less possible to speak of a unified methodology in feminist philosophy.

Feminist researchers argue that among the fundamental issues raised by feminist philosophers with regard to methodology, the following questions are central: how fundamental is the methodology, is it consistent with the dominant political ideology of the culture to which the researchers themselves belong; to what extent does the philosophical methodology ignore, downplay or deny women; is the methodology compatible with feminist methodology and, if so, to what degree [1]. Feminist philosophers do not support the claim that methodology can exist independently of ideology, drawing attention to the fact that our language represents the concepts and frames of the dominant masculine ideology. As a result, feminist researchers focus on the fact

that language cannot be neutral; rather, discourses embody a masculinised patriarchal view of the world. It is well known that gender researchers, feminists and postmodernists are united by a deeply critical attitude towards traditional philosophy. On the one hand, feminists agree with the rejection of metanarratives; on the other hand, postmodernism also fails to consider some important aspects of feminist theory, such as the very possibility of the existence of a stable subject of a certain gender, i.e. the «I», identity and identification. In recent decades, feminist theory has increasingly criticised the actual academic environment of «academia», which is dominated by the principle of «norm», neutral methodology, and objectivism. The latter leads to a radical critique, fundamental arguments against objectivism in the academic world, related to a broad analysis of the limitations of the contemporary Western system of university education and university science. The proponent of this analysis, the postmodernist, argues that the academic ideal of the «gaze of the Divine Eye» is placed in the context of modernity, a period whose principles and methodologies are in decline [2]. Postmodern feminist theory and its methodology as a whole, as before, face a dilemma: to coexist with men on the liberal basis of egalitarianism or to oppose them on the radical path of separatism. It has been suggested, as is well known, that woman as such does not exist, she is in the process of becoming a woman [3, 5-15].

Undoubtedly, this paper attaches special importance to constructivism as a methodological approach characteristic of poststructuralists (M. Foucault) who view human experience as a complex construction resulting from the activity of individuals, which implies an important postmodernist thesis: knowledge is socially produced, reflecting the interests of social groups (scientists, representatives of power structures), rather than correlating with independent realities. Undoubtedly, this paper attaches special importance to constructivism as a methodological approach characteristic of poststructuralists (M. Foucault) who view human experience as a complex construction resulting from the activity of individuals, which implies an important postmodernist thesis: knowledge is socially produced, reflecting the interests of social groups (scientists, representatives of power structures), rather than correlating with independent realities [4].

It is emphasised that gender methodology is applicable to the analysis of any culture in different periods of history, i.e. it is universal. Consequently, the goal and task of the gender approach is to draw a 'stereoscopic' picture of civilisational culture. Therefore, according to the researchers' assertion, gender method is a complex scientific research, which absorbed the methods of...

scientific tensions and schools; thus, gender studies can and should use various tools of analysis, both private techniques and whole conceptual layers related to the theory of methodology.

Література:

1. Jameson F. Postmodernism or, the Cultural Logic of Late Capitalism. London, New York: Verso, 2009. 438 p.
2. Nickolson L. Feminism / Postmodernism. New York and London: Routledge, 1990. 348 p.
3. Jardine A. Theories of the Feminine // Anelitic. – № 4: 2, 1980. – P. 5-15.
4. Di Lenardi A. Exposing Postmodernism. Eine kritische Reise durch das Labyrinth des postmodernen Denkens. Berlin: Neopubli GmbH Verlag, 2023. 320 S.

*Кулак Аліна Валеріївна,
студентка, Відокремлений
структурний підрозділ
«Житлово-комунальний фаховий
коледж Харківський національний
університет міського господарства
ім. О.М. Бекетова», м. Харків*

*Науковий керівник:
Непочатова Галина Володимирівна,
викладач-методист, Відокремлений
структурний підрозділ
«Житлово-комунальний фаховий
коледж Харківський національний
університет міського господарства
ім. О.М. Бекетова», м. Харків*

ВПЛИВ ESG-ФАКТОРІВ НА ПІДГОТОВКУ СТУДЕНТІВ-КОМЕРСАНТІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5289/>

Сьогодні людство стикається з масштабними викликами, серед яких – зміна клімату, зростання соціальної нерівності, дефіцит природних ресурсів. У цих умовах пріоритетного значення набуває концепція сталого розвитку, яка базується на необхідності задовольняти потреби сучасного покоління без загрози для добробуту майбутніх. Указом президента України № 722/2019 від 30.06.2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» зазначаються напрямки, які є орієнтирами для розроблення проектів прогностичних і програмних документів, проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України [1]. У цьому контексті особливу роль відіграють ESG-фактори (екологічні, соціальні та управлінські аспекти), що формують нові підходи до оцінки ефективності бізнесу. Вони дедалі більше впливають на стратегічні рішення підприємств, інвестиційну привабливість і репутацію на ринку. Відповідно, формування у студентів, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Комерційна діяльність» здатності працювати з ESG-принципами є ключовим завданням сучасної професійної підготовки.

Це не лише розширює їхні компетентності, а й сприяє, в подальшому, їх успішного працевлаштування.

ESG-фактори дедалі більше формують підприємницьке середовище, впливаючи на різні аспекти діяльності бізнесу. Їх значення виходить за межі етики – вони стають вирішальними для економічної стійкості та конкурентоспроможності. Інтеграція ESG-факторів у діяльність українських підприємств водночас є і непростим завданням, і значущою можливістю для трансформації економіки на більш сталих засадах. З огляду на зростаючу важливість ESG-факторів у сучасному бізнес-середовищі, включення цієї теми до освітніх програм є необхідною умовою для формування конкурентоспроможних фахівців. Так, в коледжі під час вивчення багатьох освітніх компонентів розглядаються теми, пов'язані з оцінкою ESG-ризиків, можливостей, звітністю; реальні приклади впровадження ESG-практик в бізнес, що дозволяє студентам краще зрозуміти особливості такої інтеграції на практиці.

І хоча повномасштабна війна щоденно шкодить будь-якому бізнесу в Україні, треба розуміти, що після перемоги процес відновлення країни та бізнесу будуватиметься за міжнародними стандартами та принципами ESG, адже міжнародні інвестори вже багато років ураховують ESG-складову в бізнес-планах проєктів, у які інвестують [2]. Тому, студентам потрібно опановувати провідні світові нормативи в сфері ESG, зокрема GRI, SASB, TCFD, які визначають рамки звітності та оцінювання діяльності компаній; аналізувати нефінансову звітність, оцінювати ESG-рейтинги, визначати ризики й виявляти нові можливості у цій сфері. Навчання повинно сприяти розвитку відповідального ставлення до соціальної та екологічної складової підприємництва, формуючи етично свідомих професіоналів.

Тому, інтеграція ESG-підходів у навчальні програми для студентів економічних та бізнес-спеціальностей – не просто актуальний тренд, а стратегічна необхідність.

Література:

1. «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»: Указ президента України від 30.06.2019 № 722/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення 21.05.2025)
2. Макаренко Е., ESG та сталий розвиток для бізнесу під час війни. Практика МСФЗ. 2023. № 1. С. 2. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/material/1444/28115>

*Радченко Ольга Яківна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
та менеджменту освіти,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
ORCID: 0000-0003-3403-4172*

*Шостак Надія Степанівна,
здобувач першого рівня вищої
освіти, спеціальності Середня
освіта (Математика),
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

МОТИВАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНИХ ПІДХОДІВ ТА СТРАТЕГІЙ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5293/>

Питання мотивації учнів набуває особливої актуальності. Недостатній інтерес до навчання, зокрема до вивчення математики, залишається значною проблемою, адже саме ця наука розвиває логічне мислення та аналітичні здібності.

У сучасній психолого-педагогічній науці «під мотивом учбової діяльності традиційно розуміють всі фактори, що обумовлюють прояв учбової активності: потреби, цілі, установки, інтереси тощо» [5, с. 338]. Мотивацію до навчання характеризують як: «комплекс внутрішніх і зовнішніх процесів, що спонукають до дії» [1]. Отже, мотивація – це не лише ключова умова ефективного освітнього процесу, але й потужний інструмент формування особистості, який визначає зацікавленість учнів у здобутті знань та сприяє їхній активній участі не тільки в освітньому середовищі, але й поза ним.

Важливим для нашого наукового пошуку є розуміння тези, на яку звертають увагу дослідники: «Учбова діяльність полімотивована, тому що процес навчання здійснюється для школярів не у особистісному вакуумі, а у складному переплетенні соціально обумовлених процесів і умов» [5, с. 338]. З цього випливає, що домінуючими мотивами навчальної діяльності для здобувачів освіти на різних предметах і у відмінні моменти часу можуть виступати різноманітні чинники в залежності

від умов та факторів. Тому педагоги повинні добре знати індивідуальні особливості учнів та основні фактори, що впливають на формування позитивної мотивації здобувачів освіти. Наведемо оптимальний, на наш погляд, перелік факторів, які пропонують дослідники [5, с. 341]: зміст навчального матеріалу; способи подачі навчального матеріалу; колективні та інтерактивні форми діяльності; якісне оцінювання навчальної діяльності; стиль спілкування вчителя і учнів.

Аналіз літератури з проблеми навчальної мотивації дозволив науковцям виділити чотири групи серед основних методів мотивації здобувачів освіти [3, с. 104]:

1. Емоційні: заохочення, учбово-пізнавальна гра, створення яскравих наочно-образних уявлень; створення ситуацій успіху, що стимулює оцінювання; вільний вибір завдання, задоволення бажання бути значущою особистістю.

2. Пізнавальні: опора на життєвий досвід, пізнавальний інтерес, створення проблемної ситуації, спонукання до пошуку альтернативних рішень, виконання творчих завдань, «мозковий штурм», розвиваюча кооперація (парна і групова робота, проєктний метод).

3. Вольові: пред'явлення навчальних вимог, інформування про обов'язкові результати навчання, формування відповідального ставлення до навчання, пізнавальні труднощі, самооцінка діяльності та корекції, рефлексія поведінки, прогнозування майбутньої діяльності

4. Соціальні. Розвиток бажання бути корисним суспільству, спонукання наслідувати сильну особистість, створення ситуації взаємодопомоги, пошук контактів і співпраці, зацікавленість у результатах колективної роботи, взаємоперевірка, рецензування.

Вважаємо, що для ефективної реалізації мотиваційного етапу на уроках математики важливо: створити комфортну емоційну атмосферу; стимулювати інтерес; залучати учнів до активної діяльності та формувати позитивне ставлення учнів до вивчення математики. На основі узагальнення досліджень з даного питання та власного бачення проблеми, ми виділили наступні підходи та стратегії, які допоможуть реалізувати ці завдання [1; 2; 4]:

- «Життєва математика» – це підхід, який дозволяє учням побачити зв'язок між математикою та реальним життям. Наприклад, при вивченні теми «Пропорції» можна розглянути приклад приготування їжі або розрахунок вартості товарів у магазині. Це допомагає учням зрозуміти, як знання з математики можуть бути корисними в повсякденних ситуаціях.

- Цікаві факти – використання цікавих та незвичних фактів на уроках математики привертає увагу учнів і робить матеріал більш захоплюючим. Наприклад, можна розповісти, що число π є нескінченним

і неперіодичним, або що існують числа, які не можна виразити точно (як число e). Ці факти сприяють розвитку допитливості у школярів та покращують розуміння складних тем.

- Прикладні задачі – задачі, які допомагають учням застосувати математичні знання до реальних ситуацій. Наприклад, задача на обчислення площі даху для покрівельних робіт або задача, пов'язана з обчисленням відсотків при банківських депозитах.

- Міжпредметні зв'язки – використовуються для того, щоб показати учням, як математика може поєднуватися з іншими предметами (історичні задачі та задачі з культурним контекстом тощо). Наприклад, на уроці історії можна обговорити використання геометрії при побудові стародавніх архітектурних споруд або математику в мистецтві (застосування пропорцій і симетрії в живописі).

- Метод доцільних задач – використання реальних, практичних задач, які сприяють розвитку практичних навичок у учнів. Наприклад, завдання на підрахунок витрат для організації шкільного заходу або обчислення кількості матеріалів для виконання проєкту.

- Цифрові платформи (Kahoot!, LearningApps, Wordwall тощо) – мотивують учнів через ігровий формат тестів та вправ. Наприклад, усні обчислення на початку уроку або після вивчення теми вчитель створює гру у Kahoot!, де учні в реальному часі змагаються, відповідаючи на запитання.

- Математичні ігри та квести – ігрова діяльність викликає інтерес і включає логіку. Наприклад, можна створити квест із підказками, де на кожній станції учень розв'язує задачу (до прикладу: обчислює площу фігури чи розв'язує логічну задачу), щоб отримати підказку до наступного пункту.

- Інтерактивні вправи та презентації – дають змогу краще візуалізувати матеріал. Наприклад, під час теми «Координатна площа» учитель може продемонструвати анімовану презентацію, де точка «рухається» по координатах, змінюючи місце на площині.

- Геометричне моделювання у GeoGebra – дозволяє будувати й вивчати фігури у динаміці. Наприклад, під час теми «Площини та фігури. Побудова прямокутника і квадрата» учні будують прямокутник, змінюючи довжини сторін, а потім трансформують його у квадрат, тим самим вивчають залежність між сторонами та кутами.

- Мультфільми та відео з поясненням тем – візуальне і слухове сприйняття підвищує зацікавленість. Наприклад, перегляд короткого відео про теорему Піфагора з анімацією, або перед вивченням теми «Ділення» учні можуть переглянути коротке візуальне відео, де герої мультфільму розподіляють предмети між собою.

- Проектна діяльність із практичним змістом – учні застосовують знання на практиці. Наприклад, підрахувати вартість покупок у магазині чи спланувати маршрут подорожі. Також під час вивчення теми «Величини. Гроші. Вартість. Бюджет» можна запропонувати проєкт «Мій бюджет», де учні рахують власні витрати на тиждень (харчування, покупки), складають таблицю в Excel та будують діаграму. Це допоможе розвинути навички фінансової грамотності та застосування математики в реальному житті.

- Партнерство, співпраця, діалог, довіра, безпека, які забезпечуються «Чарівними пігулками»: позитивні твердження, «Альфа і Омега уроку», кумир і уявний діалог з ним тощо.

- Система заохочень (бали, наліпки, дипломи) – формує позитивну мотивацію, так зване, «позитивне підкріплення». Наприклад, учні за активність на уроці, домашні завдання або допомогу іншим отримують наліпки, які обмінюють на «математичні бонуси» (до прикладу: додаткові бали чи право відповідати першим).

Запропоновані стратегії дозволяють зробити процес вивчення математики більш цікавим, різноманітним та ефективним, а також сприятимуть розвитку мотивації учнів.

У контексті нашого дослідження, а також, зважаючи на емоційне виснаження усіх учасників освітнього процесу в умовах повномасштабного військового вторгнення росії, хочемо звернути увагу на поняття «математична тривожність». Математичну тривожність трактують як «занепокоєння, що виникає під час виконання: математичних операцій і маніпулювання з математичними об'єктами; домашнього завдання з математики; математичних завдань в повсякденному житті» [4, с. 47]. Вважаємо, що правильно організований мотиваційний етап дозволить мінімізувати або значно знизити негативний вплив на здобувачів освіти в і так непростих умовах.

Використання різних методів роботи, зокрема інтерактивних, що потребують співпраці та комунікації, індивідуальному підбору завдань та реалізації принципів диференціації можна підвищити мотивацію та успішність учнів з математики, сприяти розвитку позитивного ставлення до предмету та підтримувати в них відчуття впевненості в своїх силах. Окрім того, важливим чинником є створення доброзичливої емоційної атмосфери під час навчання, де помилки сприймаються як частина освітнього процесу, а не як провал. Залучення елементів гейміфікації, проєктної діяльності та ситуацій з реального життя, у яких математика постає як інструмент для вирішення практичних завдань, дозволяє зробити навчання більш змістовним та цікавим. Використання позитивного підкріплення та визнання особистих досягнень учня також

сприяє подоланню тривожності й формуванню внутрішньої мотивації до вивчення математики.

Таким чином, мотивація є невід'ємною складовою ефективного процесу навчання математики. Підвищення зацікавленості учнів до цього предмета неможливе без використання комплексного підходу. Різноманітні методи мотивації, практична значущість матеріалу, а також інтеграція сучасних технологій, допомагають формувати в учнів позитивне ставлення і забезпечують активну участь учнів в освітньому процесі. Отже, застосування зазначених вище підходів забезпечує ефективне навчання математики, підвищує успішність учнів і сприяє їхньому особистісному розвитку.

Література:

1. Гольцберг К. Розпаліть мотивацію учнів: 5-крокова модель похвали URL: <https://osvitoria.media/experience/rozpalit-motyvatsiyu-uchniv-5-krokov-a-model-pohvaly/> (дата звернення: 18.05.2025).
2. Козир М. В., Павлюк О. А. Формування мотивації старшокласників до вивчення математики у процесі застосування ІКТ. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць*. 2018. № 30. С. 66-73. URL: https://www.researchgate.net/publication/340174840_Kozir_MV_FORMUVANNA_MOTIVACII_STARSOKLASNIKI_V_DO_VIVCENNA_MATEMATIKI_U_PROCESI_ZASTOSUVANNA_IKT (дата звернення: 18.05.2025).
3. Маляр Л. В., Ваколя З. М. Особливості мотивації учнів до навчальної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Випуск 82'2021 Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ: Publishing House «Helvetica», 2021. С. 102-108. URL: <https://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/82/24.pdf> (дата звернення: 18.05.2025).
4. Михайленко Л., Комарова К., Таранюк Н. Математична тривожність учнів: причини, наслідки та шляхи подолання. *Дидактика математики: теорія, досвід, інновації*, 2024. № 2. С. 44-55. URL: <https://vspu.net/didmath/index.php/journal/article/view/14/14> (дата звернення: 18.05.2025).
5. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова і педагогічна психологія: підручник [для студентів вищих навчальних закладів]. Київ, 2017. 480 с. URL: <https://dglb.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f5e61be5-c203-42f8-9372-5531b8b46c49/content> (дата звернення: 18.05.2025).

*Русенко Святослав Ярославович,
аспірант кафедри історії України,
археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського
національного педагогічного
університету імені Володимира
Гнатюка, м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0003-1088-093X*

СТРУКТУРИЗАЦІЯ МИТНИХ ОРГАНІВ ПОЛЬЩІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5325/>

Міжвоєнний період (1919-1939) був для Польщі часом складної державної та адміністративної реконструкції. Польща постала як незалежна держава. Після понад століття поділів між імперіями відновлена Річ Посполита мусила об'єднати фрагментовану інфраструктуру та створити ефективну систему управління, зокрема у сфері митної справи. Структуризація митних органів стала ключовим завданням, адже від неї залежала як економічна безпека, так і ефективне функціонування державного бюджету.

Одним із перших завдань уряду стало гармонізування митної політики та створення єдиної митної адміністрації. Тому в 1919 році в рамках реорганізації в Міністерстві фінансів було утворено 8 відділів, в тому числі відділ у справах митної організації, митної справи і митного тарифу [1]. Визначалося, що фінансове управління в окремих галузях державної діяльності виконували: фінансові палати, фінансові органи, а саме: податків і державних оплат, акцизу, державних монополій, а також фінансові каси та окремі митниці, організацію яких визначали окремі положення. Здійснення митної справи входило до компетенції фінансових органів у Львові і Кракові (до моменту створення Дирекції мит у Львові) [2]. Така структура польських фінансових органів, яка була впроваджена в життя через необхідність здійснення фінансової діяльності щойно створеної держави, була далеко не ідеальна та потребувала подальшого удосконалення. В лютому 1920 року відділ у справах митної організації, митної справи і митного тарифу перейменовано в Митний департамент

(Departament Cel), що стало першим кроком до виокремлення митних органів з загальної системи фінансових органів Речі Посполитої. На чолі департаменту стояв директор і віцедиректор, яким підпорядковувалось 7 відділів (законодавчий, організаційно-персональний, рахунковий, господарський, тарифний, карний та прикордонної охорони) [1].

11 жовтня 1922 року Розпорядженням Ради Міністрів створено дирекції мит (Dyrekcja Cel) або митні дирекції як територіальну владу другої інстанції на російському та австрійському кордоні. Такі Дирекції мит утворено у Варшаві, Вільнюсі і Львові [3].

Дирекція мит здійснювала управління митницями, органами митної варти та безпосередньо підпорядковувалася Міністерству фінансів.

До компетенції дирекції мит входило здійснення митної справи і охорони кордонів у межах передбачених повноваженнями митних органів другої інстанції шляхом митних приписів, нагляд за підпорядкованими митними органами та органами митної варти, наповнення державного бюджету в межах покладених на нього обов'язків шляхом відповідних приписів, ведення особових справ службовців і підпорядкованих митних органів та митної варти, а також адміністративних справ в межах передбачених для адміністративного фінансового органу другої інстанції (фінансових установ).

Дирекція мит приймала рішення у другій та останній інстанції у тих справах, що відносились до сфери діяльності підпорядкованих митних органів та органів митної варти, а у справах непідпорядкованих Міністерству фінансів та які не відносяться до сфери діяльності митних органів чи органів митної варти приймала рішення першої інстанції.

24 березня 1923 р. Розпорядженням Міністра фінансів визначено організацію і сферу діяльності дирекції мит в межах російського та австрійського кордонів. Вона "здійснювала керівництво всіма службовцями, які були нижчими за посадою в митних органах та в митній варті в адміністративному окрузі Дирекції мит...". Заступника Директора призначало Міністерство фінансів за поданням Директора [5]. Відповідно до характеру справ, дирекція мит ділилася на три відділи (адміністративний, митних процедур, рахунковий та відділ фахового контролю) [5].

Адміністративний відділ займався веденням особових справ держчиновників та інших співробітників дирекції мит, митниць і органів митної варти, нарахуванням пенсій, соціальних нарахувань, господарськими справами, охороною кордонів, професійним навчанням посадових осіб митних органів і митної варти, наглядом за діяльністю

митної варти та веденням архіву і бібліотеки дирекції мит. До обов'язків відділу митних процедур входило здійснення митних процедур з товарами і громадянами та діяльність, яка стосувалася здійснення митних процедур, за винятком рішень митно-тарифного регулювання, що залишається винятково у компетенції Міністра фінансів, а також, нагляд над діяльністю митниць в сфері встановлення окремих приписів. Рахунковий відділ, крім складання кошторису та ведення обліку доходів і видатків дирекції мит і підлеглих їй установ і органів, наділявся повноваженнями контролю обліку підпорядкованих митних органів, відкриття ними визначених кредитів, здійснення раптових ревізій кас і обліку підпорядкованих митних органів (не рідше чотирьох разів на рік), та здійснення іншої службової діяльності, яка відповідає інструкції рахунково-касової та відноситься до компетенції органів другої інстанції. Відділ фахового контролю займався виключно обліком, а також загальним контролем митних документів, додатковою перевіркою і стягуванням митних зборів [4].

У 1930 році відбувся остаточний поділ зон діяльності між чотирма Дирекціями мит у Варшаві, Львові, Познані і Мисловіцах [1].

Відповідно до Розпорядження Міністра фінансів, митні органи Польщі ділились відповідно до своєї діяльності на митні органи першого класу та митні органи другого класу [5]. Повноваження митниць другого класу суттєво обмежувалися в порівнянні з установами першого класу. Так, митні органи першого класу могли відправляти будь-які товари, незважаючи на їх кількість або величину мита. Митниці другого класу, які були розташовані на навколишніх шляхах, могли здійснювати митне оформлення експорту тільки деяких видів товарів та у встановлених межах, згідно з табелем, а при ввезенні – лише товарів, звільнених від мита [5].

Згаданий табель базувався на митному тарифі від 4 листопада 1919 року та складався з п'яти груп. Відправка товарів, які зазначалися в конкретній групі могла здійснюватись митницями другого класу за умови дотримання вимоги, яка ставилась в зазначеному табелі. Кожна з п'яти груп мала свою конкретну вимогу.

Джерела:

1. Polska administracja celna w okresie międzywojennym [Електронний ресурс] / M. Woźniczko // Monitor prawa celnego i podatkowego. – Режим доступу: <http://www.monitorc.pl/roczniki/1996/3-CEL.pdf>.
2. Rozporządzenie Rady Ministrów z 11 października 1922 roku w przedmiocie ustanowienia Dyrekcji cel, jako okręgowych władz II instancji

na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austriackiego – §6 // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1922. – Nr 91 – poz. 846.

3. Rozporządzenie Rady Ministrów z 11 października 1922 roku w przedmiocie ustanowienia Dyrekcji celi, jako okręgowych władz II instancji na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austriackiego // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1922. – Nr 91 – poz. 846.

4. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1923 roku w przedmiocie organizacji i zakresu działania Dyrekcji celi na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austriackiego// Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1923. – Nr 38. – poz. 258.

5. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 grudnia 1920 roku o postępowaniu celnym – §2 // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1921. – Nr 11. – poz. 64.

*Сумятін Станіслав Вікторович,
магістр прикладної математики,
аспірант, Східноукраїнський
національний університет
імені В. Даля
ORCID: 0009-0007-8181-2383*

ПРОБЛЕМА ОБ'ЄКТИВНОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ВИМІРІВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5312/>

Інтеграція інформаційних технологій (ІТ) у всі сфери людського життя триває. Сьогодні ІТ не лише змінюють способи збирання й обробки даних, а й впливають на соціальні процеси (штучний інтелект (ШІ) значно змінює соціальний та освітній ландшафт ринку праці [1]) та культуру (тепер «Будь-хто може навчитися створювати цифрове мистецтво з розумінням основних інструментів і кроків» [2]) і досліджуються з позицій різних світоглядно-методологічних настанов – техніко-технологічних, філософських та культурологічних, на засадах яких сформувалися відповідні підходи. Техніко-технологічний підхід акцентує увагу на розвитку інноваційних технологій, апаратних засобів та алгоритмічних моделей, виявляючи потенціал ІТ для розвитку суміжних галузей. Філософський підхід, здійснюючи аналіз онтологічної природи техніки, відкриває глибокі екзистенційні та етичні питання, пов'язані з технологічною раціональністю та її впливом на людське буття. У межах культурологічного підходу ІТ постають як те, що формує нові культурні практики, цінності та соціальні стосунки, як складова сучасних культурних процесів.

Поза сумнівом, ці підходи надають дослідженням ІТ багатоаспектного та всебічного характеру, проте не дозволяють досягти стовідсоткової об'єктивності як загальнозначущості, бо обтяжені наслідками некласичного і посткласичного філософування конвенціоналістського та (де)конструктивістського толку. Зрозуміло, що вкрай важко виокремити «чисті», суто *філософські* (і тому нібито найсуб'єктивніші) або такі ж само «чисті» культурологічні «виміри»: такі не можуть бути незалежними ані від сучасних техніко-технологічних

уявлень про ІТ (так би мовити, про їхній *субстратний* бік – єдиний, який повністю піддається об'єктивному кількісному вимірюванню), ані один від одного, тому що аспект людського мислення, зокрема, ціннісного (по суті, морально-етичного) у будь-якому суспільстві є невід'ємним і чи не провідним «наповнювачем» культурного життя (ІТ у своєму розвитку впливають на стиль мислення [3], а ІІІ – «на когнітивне розвантаження і майбутнє критичного мислення» [4]). Релятивізація істини в епоху «постправди» та плюралізація картин світу у цифрову добу стали чимось звичним, буденним, – за таких обставин проблема об'єктивності культурологічних вимірів ІТ потребує особливих уваги й зусиль.

Метою даної тези є спроба пошуку таких критеріїв культурологічних вимірів ІТ, які не лише враховують багатовимірність феномена ІТ та вказану багатоаспектність їх дослідження, а й можуть бути визнаними за об'єктивні.

Техніко-технологічний підхід дозволяє розглядати ІТ як об'єкт, що постійно адаптується та інтегрується в різні сфери діяльності. Відтак, одним зі складників шуканих об'єктивних критеріїв може бути показник інтенсивності проникнення ІТ до того чи іншого виду діяльності, яка традиційно вважається творчою, по суті будучи *культурною*, смислоутворюючою: з математичної точки зору, дійсно, можна розрахувати відношення кількості девайсів/комп'ютерних програм/ІТ-спеціалістів, задіяних у «творчості» (наприклад, для створення нової одиниці культурного продукту певного виду особисто митцем/мисткинею або відповідним закладом/установою/колективом, який реалізує артпроект, тощо), до загальної кількості творів – до числа оригінальних культурних продуктів відповідного виду (вистав, експозицій, шоу-програм тощо) та/або до відомої кількості таких виробників (художників у широкому сенсі слова або театрів, галерей, event-агентств, тощо). Цей показник характеризуватиме частоту/поширеність залучення ІТ до процесів а) творчої діяльності та б) популяризації її самої та її результатів, і це можна прослідкувати навіть в динаміці (за визначений проміжок часу).

Але показник інтенсивності впровадження ІТ в культуру (як їх культурологічний вимір) у змістовому плані буде, на нашу думку, недостатньо інформативним без урахування унікальності кожного культурного продукту і специфіки його вироблення/створення, бо це не піддається кількісному обліку і потребує обов'язкової інтерпретації. Коректно можна вимірювати (рахувати) інтенсивність участі ІТ лише в розповсюдженні створюваних (продовжуємо мати на увазі: за допомогою

ІТ) культурних явищ – фактично, за умов їх принципової повторюваності в часі чи тиражування у просторі (знов-таки, за допомогою ІТ). Тобто критерій/вимір «інтенсивність впровадження ІТ в культуру» має містити мінімум 3 складових, які за певних обставин можуть відігравати ролі самостійних культурологічних вимірів ІТ, причому, заснованих на кількісних даних, які, якщо їх зібрано правильно і чесно, гарантують об'єктивність цих вимірів:

1) інтенсивність задіяності ІТ безпосередньо у процесі створення нових культурних продуктів, – тут своєрідним внутрішнім критерієм може бути ІТ-інноватика, коли для створення нового твору вперше застосовуються або створюються нові технології/цифрові пристрої: зрозуміло, що для різних культурних продуктів, так само, як і для різних ІТ, цей складник критерію «інтенсивність» може (і, вірогідно, буде) помітно відрізнятися;

2) інтенсивність використання ІТ в підтримці буття культурних смислів, закладених у створеному культурному продукті (визначається самодостатністю і значущістю цифрової копії – її еквівалентністю оригіналу і необмеженістю її чисельності): за нашим прогнозом, цей складник «інтенсивності» варіюватиметься найменшим чином;

3) інтенсивність залучення ІТ до розповсюдження культурних явищ та інформації про них: інтенсивність участі ІТ у трансляції культурних смислів через поширення аудиторії, яка розуміє-засвоює/використовує культурний продукт, віддзеркалює процес як популяризацію, а насправді є показником долучення ІТ до засобів культуротворчого процесу. Розповсюдження культурних продуктів свідчить про їхню «культурну долю» і означає наявність – у вигляді суспільного попиту – культурної потреби у належним чином (гармонійно, красиво, вражаюче тощо) оформлених відповідних культурних смислах, або, іншими словами, про реальне утвердження в культурі цих смислів саме шляхом їх *споживання* у вигляді їх розуміння-засвоєння/використання, завдяки чому можливе синхронічне і діахронічне пізнання естетичних смаків, переважаючих у суспільстві, і морально-психологічних настроїв, пов'язаних із культурними очікуваннями, а також окреслення проблемних/імовірних зон маніпуляцій з боку будь-якого культурного суб'єкта. Тому *третій* зі вказаних складників критерію «інтенсивність» можна визнати за найбільш об'єктивний культурологічний вимір ІТ, який перетворює їх з «просто засобу комунікації» на важливий чинник, що визначає культурну динаміку сучасного суспільства.

Наприкінці згадаємо безсумнівно об'єктивний культурологічний вимір цифрових ІТ, в якому представлено конкретні технології роботи з великими базами даних, – це їх застосування у так званих цифровій гуманітаристиці та культурній аналітиці [5], що має бути розглянуто окремо, бо є особливим способом участі ІТ в культурі, а саме – в науковому пізнанні самої культури.

Література:

1. Zhytnik, T. (2024). How is artificial intelligence transforming the social and educational landscape of the workforce. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 3 (6), 1-8. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240306.01>
2. Katie Mitchell. How to Make Digital Art: A Complete Guide. URL: <https://www.skillshare.com/en/blog/how-to-make-digital-art-a-complete-guide/> (дата звернення: 06.03.2025).
3. Симоненко С., Щубелка Н. Вплив інформаційних технологій на стиль мислення людини. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2021. Випуск 36, с. 139-145. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.36.17>
4. Michael Gerlich. AI Tools in Society: Impacts on Cognitive Offloading and the Future of Critical Thinking. *Societies* 2025, 15 (1), 6; DOI: <https://doi.org/10.3390/soc15010006>
5. Manovich, Lev. The Science of Culture? Social Computing, Digital Humanities and Cultural Analytics. *Journal of Cultural Analytics*. Vol. 1. Issue 1. 2016. <https://doi.org/10.22148/16.004>

*Бінєєва Алла Махмудівна,
старший викладач, Київський
національний університет
технологій та дизайну
ORCID: 0009-0006-2368-5243*

БАЙКА – МАТЕРІАЛ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СЦЕНІЧНОЇ МОВИ ТА АКТОРСЬКОЇ ВИРАЗНОСТІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5275/>

Сценічна мова є базовим інструментом актора, так само важливим, як пластика чи голос. Виразне сценічне мовлення вимагає тривалої підготовки і відточеної техніки – фактично воно становить окреме мистецтво, не менш складне за спів. Без чіткої дикції, правильної інтонації та вміння донести підтекст актор не зможе повною мірою розкрити образ чи утримати увагу глядача. Акторська виразність – здатність переконливо передавати емоції, характери й смисли – значною мірою залежить від володіння мовним апаратом і відчуття слова на сцені. Таким чином, питання розвитку сценічної мови й виразності є надзвичайно актуальним у підготовці акторів. Для ефективного тренування мовленнєвої техніки необхідний якісний навчальний матеріал. Ідеальним матеріалом для цього можуть слугувати байки – короткі алегоричні оповіді з моральним висновком. Байка традиційно визначається як невелика, здебільшого віршована розповідь алегоричного змісту з повчальною метою, героями якої виступають тварини, рослини, предмети або люди. Як літературна форма, байка має характерні жанрові ознаки: алегоричність образів, наявність сюжету, яскраво виражений повчальний характер і лаконічний обсяг. Типова композиція байки складається з двох частин: сюжетної (власне розповідь про події, часто у формі діалогу персонажів) та заключної дидактичної частини, де сформульовано мораль – явну або «приховану» настанову твору. За рахунок алегоричності й умовності образів байка здатна в стислій формі відтворювати різноманітні життєві ситуації й вади людської натури, роблячи це дотепно й повчально одночасно. Ця лаконічність та образність зумовлюють придатність байки як тренувального матеріалу для акторів: виконавець мусить вкладати максимум виразності у мінімум тексту, що дисциплінує мовлення. Використання байок у навчанні сценічної мови має й методичні традиції. Байка – жанр, який ще з часів античності слугував педагогічним цілям,

проникаючи у шкільні риторики і поезики XVII-XVIII ст. як зразок для вправ. У театральній педагогіці байку також давно застосовують для розвитку майстерності читця. Відомо, що видатний французький режисер та педагог Шарль Дюллен пропонував використовувати байки Лафонтена як універсальний тренінговий матеріал для акторів. Байка завдяки своїй драматургічній структурі і наявності дієвих персонажів фактично є мініатюрною сценкою, що допускає елементи театралізації та перевтілення. Недарма відзначалося, що мова байки характеризується влучністю, образністю, чіткістю і навіть своєрідною наступальністю, тобто вимагає від виконавця активної, енергійної манери мовлення. Все це робить байку унікально придатною для вдосконалення сценічної мови й акторської виразності.

Мета статті – дослідити байку як жанр у контексті її практичного використання в акторській підготовці.

Завдання:

- Обірунтувати доцільність використання байки у навчальному процесі сценічної мови.
- Проаналізувати жанрові особливості байки з точки зору сценічного виконання.
- Визначити потенціал байки для розвитку мовлення й акторської техніки.
- Описати методичні підходи до роботи з байкою.
- Навести приклади конкретних байок, що ефективні у сценічному тренажі.

Жанрові особливості байки в контексті акторської підготовки

Алегоричність байки вимагає від актора доносити не лише буквальний зміст тексту, а й його підтекст. Це розвиває логіко-сміслову акцентування, вміння виділити ключові слова й смислові наголоси.

Лаконічність байки вимагає економії виражальних засобів, дисципліни мовлення та вдосконалення дикції. Чітка структура байки допомагає акторові опанувати логіку розгортання дії та темпоритм.

Типізація персонажів створює умови для відпрацювання техніки перевтілення. Один актор може грати декілька ролей, змінюючи тембр, манеру мовлення – це тренує гнучкість голосу.

Комедійні елементи байки навчають відчуттю міри, темпу, створення комічного ефекту. Це особливо цінно в розвитку акторської свободи та впевненості в голосі.

Приклади байок для сценічного тренінгу

Для акторського тренінгу доцільно добирати байки, які відповідають декільком критеріям: стислий і динамічний сюжет, яскраві персонажі з виразними характерами, наявність діалогів або зміна ролей, зрозуміла

мораль. Розглянемо кілька прикладів байок українських та європейських авторів.

«Бджола та Шершень» (Г. Сковорода)

Контраст між персонажами – головна цінність байки для сценічного тренінгу.

- **Бджола:** уособлення працелюбності
- **Шершень:** паразит-нероба, насмішкуватий, бундючний.

Байка тренує діалогічну взаємодію, швидке перевтілення, варіативність інтонацій і тембрів.

Сюжетна частина коротка і дотепна, а друга частина - це розгорнута мораль, де автор від себе (через алегоричні образи) стверджує думку про «сродну працю» як основу щастя людини. Для сценічного втілення цей твір цікавий насамперед контрастом двох головних персонажів.

«Лебідь, Щука і Рак» (Л. Глібов)

Комічна сценка з трьома яскравими характерами.

- **Лебідь:** піднесений, ліричний.
- **Щука:** вперта, імпульсивна.
- **Рак:** повільний, буркотливий.

Ідеальна для тренінгу темпоритму, взаємодії, узгоджених дій. Один актор виконує складне завдання – швидке перемикання між трьома персонажами.

Завдяки влучній алегорії, студенти легко розуміють підтекст про відсутність згоди в спільній роботі, тож можуть зосередитись на техніці виконання. «Лебідь, Щука і Рак» – прекрасний приклад того, як лаконічна байка перетворюється на маленьку виставу, де відточуються і мовні, і акторські вміння.

«Вовк і Ягня» (Езоп / Лафонтен / Глібов)

Психологічна динаміка двох протилежних персонажів.

- **Ягня:** боязке, м'яке, наївне.
- **Вовк:** владний, хижий, дедалі агресивніший.

Оскільки твір емоційно насичений, це хороша вправа для розвитку сил голосу та вміння тримати сильне емоційне напруження у голосі, не зриватись. До того ж, ця байка дає етичний урок, спонукаючи актора осмислити проблему несправедливості – а глибоке розуміння матеріалу завжди покращує якість його виконання.

Методичні підходи до роботи з байкою

Робота з байкою в курсі сценічної мови передбачає поєднання літературно-аналітичного й практичного підходів. Методика включає кілька етапів і видів вправ, спрямованих на різні аспекти мовлення та виразності:

Художньо-дієвий аналіз тексту. Перший крок – розбір байки як літературного твору: визначення теми та головної ідеї, сюжету і фабули, характерів персонажів та взаємин між ними. Студент має зрозуміти зміст і мораль байки, щоб свідомо втілювати її на сцені. Корисно поставити запитання: про що ця байка, проти чого вона спрямована, які риси висміює? Також аналізується жанрова форма: віршована чи прозова, який ритм, де відбувається перелом (кульмінація). Наприклад, при розборі «Вовка і Ягняти» визначається, що кульмінація – напад Вовка, а ідея – викриття закону сили. Логічний розбір допомагає розставити смислові акценти: знаходяться ключові слова, що виражають протиставлення (у згаданій байці – «ти винен вже тим...»). Студент має зрозуміти підтекст: що насправді думають персонажі, як автор ставиться до ситуації. Такий аналіз закладає основну думку яку студент має донести.

Робота над дикцією і голосом.

Байка служить чудовим матеріалом для тренування дикції. На основі її тексту можна скласти список складних для вимови звукосполучень і перетворити їх на артикуляційні вправи. Наприклад, у байці Глібова «Вовк і Кіт» є рядок зі скупченням приголосних, або у «Бджолі та Шершні» – поєднання шиплячих, які корисно відпрацювати повторенням у повільному темпі. Такі мовленнєві вправи (повторення окремих слів, скороговки на основі рядків байки) покращують чіткість вимови звуків та слів. Одночасно розвивається голосова техніка: читання байки в різних динамічних відтінках (тихо, голосно, з прискоренням, уповільненням) зміцнює голосовий апарат. У вправах можна акцентувати логічні паузи – навчити студента робити паузу перед мораллю або перед важливим словом. Також практикують чистомовки з тексту байок: багато байкарів використовують алітерації та звукопис, що дозволяє тренувати звучність і чистоту тембру (наприклад, повторюване «р» у ролі Рака – нагода попрацювати над цим звуком).

Відкрите виконання і обговорення.

Завершальним етапом є творче виконання байки перед аудиторією. Глядач дає зворотний зв'язок, який закріплює навчальний ефект: студент усвідомлює свої сильні і слабкі сторони в сценічній мові. Таким чином, методика роботи з байкою поєднує аналіз, вправи і творчий показ, забезпечуючи повний цикл навчання.

Отже, робота з байкою виступає комплексним тренінгом, що одночасно вдосконалює техніку мовлення і акторську майстерність.

Висновки

Байка є ефективним засобом для розвитку сценічної мови: формує дикцію, інтонацію, ритм, логіку мовлення. Вона допомагає акторам опанувати техніку перевтілення, відпрацьовувати сценічну взаємодію, а

також розвиває відчуття мови, головної думки і підтексту. Використання байок у педагогічному процесі театральної освіти є доцільним і методично обґрунтованим. Вона поєднує в собі літературну якість і сценічний потенціал, сприяючи цілісному формуванню акторської майстерності.

Література:

1. Коленко А. Виявлення проблемних питань щодо сценічного мовлення майбутніх акторів театру і кіно // Обрії. – 2018. – № 2 (47). – С. 89-93.
2. Байка // Енциклопедія сучасної України. – Київ: НАН України, 2003-2020. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-38931>
3. Паль О. М. Українська байка XIX–XX століття: природа, еволюція, поетика: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. – Луганськ, 2012. – 180 с.
4. Хоролець Л. І. Сценічна мова: навчально-методичні рекомендації для студентів спеціальності 026 «Сценічне мистецтво». – Київ: НАКККіМ, 2018. – 36 с.
5. Шлемко О. Д. Сценічна мова: методика сценічного виконання гумористичних творів: метод. рек. до практ. занять для здобувачів освіт. ступеня «Бакалавр» спец. 026 «Сценічне мистецтво». – Київ: НАКККіМ, 2021. – 40 с.

*Богданович Аліна Валеріївна,
викладач, Харківський національний
університет мистецтв
ім. І.П. Котляревського*

СУЧАСНИЙ ТЕАТР І НОВІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ З ПУБЛІКОЮ: ПОШУК ДІАЛОГУ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5313/>

У сучасному театральному мистецтві спостерігається кардинальна трансформація відносин між сценою і глядачем. Традиційна модель "споживання" театального продукту поступається місцем інтерактивним формам співучасті, де публіка стає активним співтворцем художнього процесу. XXI століття ознаменувалося революційними змінами у сфері театального мистецтва, коли протягом століть театр функціонував за принципом чіткого розділення між сценою та залом, то сьогодні ці межі активно стираються. Сучасні театральні діячі шукають нові способи залучення публіки, перетворюючи пасивних спостерігачів на активних учасників художнього процесу.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення тенденцій розвитку сучасного театру в контексті глобальної цифровізації та зміни культурних практик споживання мистецтва. Театр як живе мистецтво змушений адаптуватися до нових реалій, пропонуючи аудиторії принципово нові форми взаємодії та співучасті. Мета роботи полягає в аналізі інноваційних форм взаємодії сучасного театру з публікою та виявленні перспективних напрямів розвитку діалогічних практик у театральному мистецтві.

Концепція інтерактивного театру ґрунтується на теоріях видатних театральних реформаторів ХХ століття. Бертольт Брехт із своїм епічним театром заклав основи критичного мислення глядача [4, с. 156], а Антонен Арто в "Театрі жорстокості" пропонував тотальне занурення публіки в театральну дію [1, с. 89]. Августо Боаль розвинув ці ідеї в концепції "Театру пригноблених", де глядачі перетворювалися на "спек-акторів" – активних учасників вистави [3, с. 142]. Сучасна інтерактивність у театрі виходить далеко за межі традиційних уявлень про залучення публіки [5, с. 234]. Якщо раніше інтерактивність обмежувалася окремими моментами спілкування актора з залом, то тепер вона може охоплювати весь спектакль, починаючи від участі в створенні сценарію і закінчуючи впливом на розвиток подій у режимі реального часу.

Теоретичною основою сучасної інтерактивності служить концепція "смерті автора" Ролана Барта, згідно з якою значення твору створюється в процесі його сприйняття читачем чи глядачем [2, с. 384]. У театральному контексті це означає, що кінцевий художній продукт формується через взаємодію між виконавцями та аудиторією.

Імерсивний театр являє собою одну з найрадикальніших форм залучення публіки до театральної дії. У таких виставах глядачі стають частиною художнього простору, можуть пересуватися разом з акторами, досліджувати декорації, а іноді й впливати на розвиток сюжету. Прикладом успішного імерсивного проєкту є британська компанія Punchdrunk з їхньою виставою "Sleep No More", де публіка вільно переміщується по багатоповерховому будинку, стежачи за різними сюжетними лініями [10, с. 78]. Кожен глядач створює власну унікальну версію спектаклю, обираючи, за якими персонажами слідувати і які простори досліджувати.

В українському контексті імерсивні проєкти також набувають популярності. Театральні компанії експериментують з форматами квест-вистав, де публіка бере активну участь у розв'язанні загадок та розвитку сюжету. Такі проєкти вимагають нового підходу до режисури, акторської майстерності та технічного забезпечення.

Інтеграція цифрових технологій відкриває безмежні можливості для створення нових форм взаємодії з публікою. Використання мобільних додатків дозволяє глядачам впливати на освітлення, звук, а навіть на репліки акторів у режимі реального часу. Технології доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR) створюють додаткові шари сприйняття вистави. Глядачі можуть отримувати додаткову інформацію про персонажів, бачити приховані елементи сценографії або навіть опинятися всередині думок героїв.

Особливої актуальності цифрові технології набули під час пандемії COVID-19, коли театри були змушені шукати альтернативні способи контакту з публікою [7, с. 203]. Онлайн-вистави, інтерактивні стріми та гібридні формати довели свою життєздатність і продовжують розвиватися навіть після повернення до звичайного режиму роботи.

Партисипативний театр передбачає безпосередню участь глядачів у створенні вистави [8, с. 45]. Це може виражатися в різних формах: від збору матеріалу для майбутньої вистави до участі у виставі як повноправних виконавців. Соціальний театр, який працює з маргіналізованими групами населення, часто використовує партисипативні методи. Глядачі не лише споглядають проблеми, але й активно долучаються до пошуку їх розв'язання, програють різні сценарії поведінки.

Форум-театр, розроблений Августо Боалем, дозволяє глядачам зупинити виставу в будь-який момент і запропонувати альтернативний розвиток подій [3, с. 187]. Актори тут же втілюють запропоновані варіанти, створюючи живу дискусію про соціальні проблеми.

Театральні проєкти, створені для конкретних локацій (сайт-специфік), також активно залучають публіку до взаємодії з простором. Глядачі не просто спостерігають за дією, але й досліджують історію місця, його атмосферу та значення. Такі проєкти часто реалізуються в незвичних для театру просторах: покинутих будівлях, парках, музеях, навіть приватних квартирах [6, с. 298]. Інтимність та унікальність простору створюють особливу атмосферу довіри між виконавцями та глядачами.

Впровадження інноваційних форм взаємодії з публікою вимагає значних інвестицій у технічне обладнання, навчання персоналу та переосмислення традиційних підходів до театального виробництва. Багато театрів стикаються з проблемою недостатнього фінансування для реалізації амбітних проєктів. Організаційні виклики включають необхідність перегляду системи продажу квитків, планування просторів та забезпечення безпеки глядачів в умовах їх активної участі у виставі. Потрібні нові підходи до маркетингу та комунікації з аудиторією.

Інтерактивність у театрі піднімає важливі питання про межі втручання публіки в художній твір. Як зберегти авторську концепцію, надаючи глядачам свободу впливу? Як забезпечити художню цілісність вистави в умовах непередбачуваності реакцій публіки? Етичні аспекти включають питання конфіденційності, особливо при використанні цифрових технологій, та психологічної безпеки учасників, оскільки інтерактивні вистави можуть викликати сильні емоційні реакції [9, с. 156].

Майбутнє інтерактивного театру пов'язане з подальшим розвитком технологій та поглибленням розуміння психології сприйняття. Штучний інтелект може дозволити створювати персоналізовані вистави, що адаптуються до реакцій конкретної аудиторії. Глобалізація театрального простору через цифрові платформи відкриває можливості для міжнародного співробітництва та створення глобальних інтерактивних проєктів, де публіка з різних країн може одночасно брати участь у виставі. Розвиток нейротехнологій може призвести до появи театру, що реагує на емоційний стан глядачів, зчитуючи їх фізіологічні показники та адаптуючи виставу в режимі реального часу.

Сучасний театр переживає період кардинальної трансформації, пов'язаної з пошуком нових форм діалогу з публікою. Інноваційні проєкти не лише розширюють можливості театального мистецтва, але й переосмислюють його фундаментальні принципи. Інтерактивність, імерсивність та партисипативність стають не просто технічними прийомами, а новою філософією театру, що ставить глядача в центр творчого процесу.

Успішна реалізація інноваційних проєктів вимагає комплексного підходу, що поєднує художні амбіції з технічними можливостями та фінансовими ресурсами. Важливим є збереження балансу між новаторством та традиційними цінностями театального мистецтва. Перспективи розвитку інтерактивного театру пов'язані з подальшим впровадженням цифрових технологій, розширенням форм міжнародного співробітництва та поглибленням досліджень у сфері психології сприйняття мистецтва. Театр майбутнього стане ще більш персоналізованим, технологічно досконалим та соціально відповідальним.

Інноваційні форми взаємодії з публікою не замінюють традиційний театр, а доповнюють його, створюючи різноманітну екосистему театального мистецтва, здатну задовольнити потреби різних аудиторій та відповісти на виклики сучасності.

Список літератури:

1. Artaud A. The Theater and Its Double / trans. by M. C. Richards. New York : Grove Press, 1958. 159 p.
2. Barthes R. The Death of the Author / trans. by S. Heath. Image-Music-Text. New York : Hill and Wang, 1977. P. 142-148.
3. Boal A. Theatre of the Oppressed / trans. by C. A. McBride and M.-O. L. McBride. London : Pluto Press, 1979. 197 p.
4. Brecht B. Brecht on Theatre: The Development of an Aesthetic / ed. and trans. by J. Willett. New York : Hill and Wang, 1964. 320 p.
5. Lehmann H.-T. Postdramatic Theatre / trans. by K. Jürs-Munby. London : Routledge, 2006. 305 p.
6. Pavis P. Dictionary of the Theatre: Terms, Concepts, and Analysis / trans. by C. Shantz. Toronto : University of Toronto Press, 1998. 564 p.
7. Fischer-Lichte E. The Transformative Power of Performance: A New Aesthetics / trans. by S. I. Jain. London : Routledge, 2008. 252 p.
8. White G. Audience Participation in Theatre: Aesthetics of the Invitation. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2013. 280 p.
9. Alston A. Beyond Immersive Theatre: Aesthetics, Politics and Productive Participation. London : Palgrave Macmillan, 2016. 315 p.
10. Machon J. Immersive Theatres: Intimacy and Immediacy in Contemporary Performance. London : Palgrave Macmillan, 2013. 290 p.

*Азарова Інесса Ігорівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької
філології Одеського національного
університету ім. І.І. Мечникова,
м. Одеса*

*Нікітіна Софія Олександрівна,
студентка 4 курсу денної
форми навчання факультет
романо-германської філології
Одеського національного
університету ім. І.І. Мечникова,
м. Одеса*

НАЦІОНАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТАНДАРТНІ РІЗНОВИДИ НІМЕЦЬКОЇ ВИМОВИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5277/>

У сучасному глобалізованому світі національні та регіональні варіанти вимови відіграють важливу роль у збереженні мовної ідентичності та культурної самобутності. Незважаючи на стандартизацію німецької мови, існує помітна різниця між її регіональними формами, особливо в контексті вимови, що створює потребу в глибокому вивченні цього явища. Метою цієї роботи є проаналізувати національні та регіональні стандартні різновиди німецької вимови, виявити їхні основні особливості та з'ясувати їхній вплив на формування мовної норми в німецькомовних країнах.

«Стандартна» мова формується через посилення на авторитетні джерела, які завдяки своєму суспільному і правовому статусу стають прескриптивними джерелами «правильного» варіанта мови як лексично, так і синтаксично [2, с. 28]. Історія стандартів німецької вимови є пізнавальною через значні зміни, які мова пройшла з часом. У Середньовіччі німецька мова не мала однозначних стандартів вимови, а міграція сприяла формуванню різноманітних мовних варіантів. Ситуація змінилася у XVI-XVIII століттях з появою друкарства, що посприяло формуванню стандартних граматичних і лексичних норм, хоча регіональні особливості вимови збереглися й досі [1, с. 7]. Важливу роль у цьому

процесі відіграло заснування освітніх установ у просвітницьку епоху, які викладали стандартизованою мовою, підвищуючи якість мовної освіти загалом [4, с. 15].

Німецька мова є плуріцентричною, маючи кілька центрів розвитку з власними нормами та рівноправним статусом. Вимова німецької мови в Німеччині може суттєво відрізнятися в залежності від регіону. Особливості вимови відображають лінгвістичні та культурні відмінності між різними частинами країни [3]. Вимова в Німеччині варіюється: на півночі (Гамбург, Бремен) більш виражені умляути (*der Umlaut – Ää, Öö i Üü*), а на півдні (Баварія) – розтягнута вимова голосних, як у слові «gut», яке може бути вимовлене як «guuut».

Вершиною мовної парадигми у Австрії є австрійська норма німецької мови (*österreichisches Standarddeutsch*). Залежно від мовної ситуації австрійці використовують як стандартну мову (у ЗМІ, у громадських місцях та навчальних закладах, із іноземцями), так і діалект (у неформальному спілкуванні). В орфографії є невелика розбіжність у написанні окремих лексем. В Австрії часто чути пом'якшувальну букву «L» в таких словах, як, наприклад, *Packerl, Hendl, Wurstel, Pfandel, Sackerl*. Австрійці також вважають, що німецька вимова в Німеччині дещо грубіша, ніж німецька мова в Австрії. Імовірно, це відбувається через те, що в австрійському варіанті німецької вимови широко поширений звук [7, с. 217], який додає мелодійності мови.

Унікальна ситуація диглосії в німецькомовній Швейцарії стала одним із центрів тяжіння дослідницького інтересу лінгвістів різних країн. Оцінки розходяться як щодо визначення статусу двох різновидів мови: мовного стандарту, традиційно названого *schweizer Standarddeutsch*, та діалекту, який має збірне позначення *Schweizerdeutsch*. На переконання Ч. Фергюсона, тут спостерігається співіснування двох споріднених мовних різновидів, які використовуються комплементарно відповідно до ситуації спілкування всіма членами мовної спільноти Швейцарії, незалежно від їх соціальної приналежності, і різняться функціонально [5, с. 67]. Диглосія та різноманіття діалектів Німеччини, Австрії і Швейцарії значно впливають на мовне самовідчуття жителів країн. Оскільки повсякденне спілкування австрійців і германошвейцарців між собою в межах країни відбувається виключно на діалектах, німецька стандартна мова, що вивчається в школах, має порівняно з діалектами значні фонологічні, лексичні та граматичні відмінності [6].

Німецька мова є складною системою національних варіантів, кожен з яких має свої фонетичні, лексичні та граматичні особливості. Полінаціональність німецької мови виникла внаслідок історичних і

соціокультурних процесів. Сучасна мовна ситуація у Німеччині, Австрії та Швейцарії характеризується балансом між збереженням різноманіття та дотриманням єдиних стандартів. Національні варіанти не лише відображають культурну ідентичність, але й збагачують мову, роблячи її більш адаптивною до різних комунікативних потреб.

Література:

1. Алексієвець О. М. Просодичні засоби впливу у мовленні політиків. *Україна і світ. Діалог мов та культур*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-13 квітня 2018 року. 2018. С. 6-8.
2. Бондаренко Е. С., Стеріополо О. І. Вимовна норма та її територіальні різновиди. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2005. Т. 8. С. 27-32.
3. Дорменев В. С., Морєва Г. Г. Практична фонетика німецької мови: навчальний посібник для студентів 1-2 курсів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Маріуполь, 2012. 93 с.
4. Хоменко Л. Я. Viel Spass! Цікаві уроки з німецької мови у 5-6 класах. Підручники і посібники, Тернопіль. 1999. 40 с.
5. Ammon U. et al. Variantenwörterbuch des Deutschen: die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol. Berlin: De Gruyter, 2004. LXXV+. 954 S.
6. Hirschfeld U., Siebenhaar B. Aussprachevielfalt im Deutschen. Deutsch als Fremdsprache. 2014. S. 130-140.
7. Wehle P. Sprechen sie Wienerisch? Von Adaxl bis Zwutschkerl. Wien: Carl Ueberreuter, 1992. 312 S.

*Гайденко Юлія Андріївна,
студентка, Харківський
національний університет
імені Василя Каразіна*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ: СУЧАСНИЙ ДИСКУРС ТА НАУКОВІ ПІДХОДИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5315/>

Сучасний ринок праці України зазнає безпрецедентних викликів, зумовлених повномасштабною військовою агресією Російської Федерації. У цих умовах питання державного регулювання зайнятості набуває особливої ваги, адже від ефективності державної політики залежить не лише стабільність ринку праці, а й загальна соціально-економічна стійкість країни.

Зайнятість населення є складною соціально-економічною категорією, що охоплює систему суспільних відносин, пов'язаних із залученням працездатного населення до трудової діяльності. Державне регулювання у цій сфері передбачає комплекс правових, організаційних та економічних заходів, спрямованих на підтримку зайнятості, зменшення безробіття, підвищення мобільності робочої сили та забезпечення її соціального захисту [1].

Після початку повномасштабної війни у 2022 році ринок праці України зазнав суттєвих змін. Частина підприємств була зруйнована або переміщена, значна кількість громадян втратила роботу або змінила місце проживання. За даними Державного центру зайнятості, різко зріс рівень безробіття, особливо у прифронтових регіонах. Водночас відбулося скорочення попиту на працю в низці галузей, таких як сфера послуг, будівництво, легка промисловість, тоді як оборонний сектор та аграрна галузь демонструють певне зростання потреб у працівниках [2].

Ключовими напрямками державного регулювання зайнятості у воєнний період стали:

- реалізація програм тимчасової зайнятості, зокрема громадських робіт для внутрішньо переміщених осіб та безробітних;

- стимулювання підприємництва, особливо малого та середнього бізнесу через надання грантів, податкових пільг і фінансової підтримки;

- перепрофілювання та професійне навчання осіб, які втратили роботу або потребують нових навичок відповідно до актуальних потреб економіки;

- цифровізація сервісів зайнятості, включно з розширенням функціоналу порталу «Дія», де можна подати заявку на допомогу з безробіття або взяти участь у програмах підтримки.

Особливу увагу приділено підтримці зайнятості внутрішньо переміщених осіб. Законодавчо закріплено компенсації роботодавцям за працевлаштування ВПО, що дозволяє їм адаптуватися до нових умов проживання та економічного середовища [3].

Крім того, важливими чинниками ефективної політики в умовах воєнного стану є:

- гнучкість державної політики, здатність оперативно реагувати на зміни в потребах регіональних ринків праці;

- міжнародна технічна допомога, що спрямовується на підтримку реформ у сфері зайнятості та соціального захисту;

- інституційна стійкість органів державної влади, зокрема Державного центру зайнятості, Міністерства економіки, які координують реалізацію політики зайнятості.

У той же час залишається низка проблем, зокрема обмеженість ресурсів державного бюджету, зниження економічної активності в низці регіонів, складна інтеграція ветеранів і військовослужбовців після демобілізації у мирний ринок праці.

Висновки. Державне регулювання зайнятості населення в умовах воєнного стану є критично важливим для збереження соціальної стабільності, підтримки економічної активності та захисту громадян. Воно має ґрунтуватися на поєднанні оперативних антикризових заходів (тимчасове працевлаштування, підтримка ВПО, гранти для бізнесу) з довгостроковими стратегіями розвитку людського капіталу. У сучасних умовах необхідне системне переосмислення ролі держави на ринку праці, з урахуванням військових реалій та потреб відновлення країни. Розвиток механізмів регулювання зайнятості має бути інтегрований у загальну стратегію післявоєнного відновлення України.

Література:

1. Закон України «Про зайнятість населення» (із змінами, чинна редакція). Документ 5067-VI, чинний, поточна редакція від 02.05.2025, підстава – 4353-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
2. Офіційний сайт Державного центру зайнятості URL: <https://www.dcz.gov.ua/>
3. Міністерство економіки України. Програми підтримки зайнятості в умовах воєнного стану. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=1a1ed9e8-ce27-4efd-82d4-5137836dbdec&tag=VonnaEkonomika-BroniuvanniaPratsivnikiv>

*Буряк Алла Іванівна,
студент, Житомирський державний
університет імені Івана Франка*

*Науковий керівник:
Кириченко Віктор Васильович,
доктор психологічних наук,
професор кафедри соціальної
та практичної психології,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка*

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ РЕСУРСИ ЯК ЧИННИКИ ПРЕВЕНЦІЇ БУЛІНГУ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5278/>

У статті розглядаються психосоціальні ресурси як важливий чинник превенції булінгу в умовах сучасного освітнього простору, з акцентом на формування емоційної стійкості, безпечного середовища та міжособистісної підтримки.

Ключові слова: булінг, кібербулінг, психосоціальні ресурси, емоційний інтелект, психологічна підтримка, освітній простір.

Актуальність теми дослідження. Проблема булінгу набула особливої актуальності у зв'язку з трансформаціями, які відбуваються в українському суспільстві. Військові дії, соціально-економічна нестабільність, змішаний формат навчання, відчуття тривожності в суспільстві – все це посилює ризики емоційного та поведінкового дезадаптування учасників освітнього процесу. У таких умовах підвищується потреба у залучення психосоціальних ресурсів з метою мінімізації проявів булінгу серед здобувачів освіти.

Мета статті. Проаналізувати можливості використання психосоціальних ресурсів як інструменту запобігання булінгу у закладах освіти в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Булінг або цькування – не лише поведінкова, але й система проблема, викликана психологічними, соціальними чи культурними факторами. Згідно з визначенням ЮНІСЕФ, булінг розглядається як цілеспрямована агресивна поведінка, що має систематичний характер і проявляється у формі психологічного чи фізичного тиску з боку однолітків з метою домінування, залякування

або приниження особистості. Загалом, булінг включає різноманітні форми насильства, такі як психологічне, фізичне, економічне чи сексуальне. Такі акти вчиняються як стосовно здобувачів освіти, так і самими здобувачами щодо інших учасників освітнього процесу. Окрім цього, булінг може здійснюватися за допомогою електронних засобів комунікації (кібербулінг) [6].

Згідно з дослідженням ЮНІСЕФ, 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з булінгом; 24% з них стали жертвами агресії. При цьому 48% дітей не зверталися за допомогою, а 44% учнів, будучи свідками насильства, не реагували на це через побоювання за власну безпеку. Часто діти стають об'єктами булінгу через свою відмінність у зовнішньому вигляді, манері спілкування або думках [2]. Враховуючи високий рівень булінгу та відсутність достатньої реакції з боку свідків та жертв, важливо зосередити увагу на впровадженні психосоціальних методів, спрямованих на запобігання насильства в закладах освіти.

Найбільший вплив на освітній простір наразі мають військові дії, які виступають потужним чинником стресу, формуючи психологічні травми, які, у свою чергу, зумовлюють появу когнітивних порушень, фізіологічних реакцій та соціально-емоційних труднощів. Такі наслідки істотно впливають на процеси навчання, психічного розвитку й міжособистісної взаємодії здобувачів освіти. У зв'язку з цим одним із ключових завдань сучасного закладу освіти в Україні є формування та підтримка психосоціальної стійкості учнів, які зазнали впливу збройної агресії. Реалізація відповідних заходів здійснюється в межах діяльності психологічної служби системи освіти, зокрема практичними психологами та соціальними педагогами [5, с. 194].

Попередження булінгу є одним із ключових чинників нового безпечного освітнього середовища, особливо актуальною проблема є для освітніх закладах, де навчаються здобувачі освіти з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Зокрема, Державна служба якості освіти рекомендує керівництву освітніх закладів переглянути антибулінгову політику за допомогою наступних кроків: систематично впроваджувати опитування як інструмент моніторингу психоемоційного стану та соціального клімату здобувачів освіти; заохочувати педагогічних працівників до впровадження практик позитивного управління, що передбачає відмову від репресивних методів впливу, зокрема покарань та публічних зауважень; педагогічні працівники мають можливість добирати навчальні матеріали, спрямовані на формування у здобувачів освіти навичок мирного розв'язання міжособистісних конфліктів тощо [1].

Варто також врахувати, що в умовах дистанційного навчання все більших масштабів набуває кібербулінг. У сучасному науковому дискурсі

розробка ефективних стратегій протидії кібербулінгу значною мірою пов'язується з формуванням у здобувачів освіти готовності звертатися по допомогу до різних джерел соціальної підтримки, зокрема до батьків, педагогів, однолітків і друзів. Батьки можуть забезпечити дитині емоційну стабільність, педагоги – сприяти адаптації в освітньому середовищі та вирішенню конфліктних ситуацій, а фахівці психологічної служби та адміністрація закладу – надати комплексну підтримку, за умови своєчасного інформування про проблему [4, с. 39]. Так, однією з ключових цілей розвитку цифрової стійкості здобувачів освіти є стимулювання звернення до доступних інституційних та міжособистісних ресурсів у випадку загрозливих або стресогенних ситуацій в онлайн-просторі.

Психосоціальні ресурси відіграють центральну роль у зміцненні адаптаційних можливостей учасників освітнього процесу та мінімізації ризиків агресивної поведінки. Серед провідних компонентів психосоціального ресурсу превенції булінгу варто виокремити: розвиток емоційного інтелекту, формування культури діалогу, забезпечення психологічної підтримки та підтримку позитивного соціального клімату.

Розвиток емоційного інтелекту здобувачів освіти є необхідною умовою зниження конфліктогенності середовища та профілактики насильства. Відомо, що булери зазвичай здатні передбачати емоційні реакції жертви завдяки розвиненому емоційному інтелекту, але мають труднощі з контролем негативних емоцій, тоді як жертви, навпаки, демонструють низьку емоційну саморегуляцію та слабку здатність до емоційної адаптації [3, с. 153]. В освітньому контексті розвиток емоційного інтелекту передбачає інтеграцію занять з розвитку емоційної грамотності у навчальні курси, використання інтерактивних методик, таких як емоційні карти, щоденники почуттів, вправи на розвиток емпатії. Системне впровадження таких практик сприяє формуванню у здобувачів здатності до саморегуляції, зниженню імпульсивності та розвитку соціальної відповідальності.

Формування культури діалогу передбачає опанування здобувачами освіти навичок конструктивного спілкування, активного слухання, вирішення суперечок шляхом мирного обговорення. Важливим теоретичним підґрунтям такого підходу є концепція ненасильницької комунікації, розроблена М. Розенбергом. Вона передбачає фокусування на власних почуттях і потребах без засудження іншого, що особливо актуально в освітньому середовищі, де часто мають місце імпульсивні реакції [7]. В освітньому середовищі ці принципи можуть реалізовуватись через практичні заняття, рольові ігри, моделювання ситуацій конфлікту з подальшим аналізом та рефлексією.

Наявність ефективної системи психологічного супроводу в освітніх закладах значно підвищує їхню здатність до реагування на випадки булінгу та до створення умов для його попередження. Психологи, соціальні педагоги та інші фахівці психолого-педагогічної служби відіграють важливу роль у виявленні дітей із ризиком девіантної поведінки, наданні індивідуальної підтримки та розробці стратегій колективного втручання. Ефективною практикою є проведення профілактичних тренінгів з питань насильства, індивідуальне та групове консультування, реалізація програм формування стресостійкості тощо [5, с. 195].

Врешті, сприятливий соціальний клімат є підґрунтям для формування у здобувачів освіти почуття захищеності, залученості та довіри, що, своєю чергою, знижує ймовірність виникнення булінгу. Практичне втілення цього підходу охоплює залучення здобувачів освіти до спільного формування правил поведінки в закладі освіти, підтримку учнівського/студентського самоврядування як інструменту лідерства та партнерства, реалізацію проєктів з інклюзивної освіти, організацію спільних виховних заходів.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, залучення психосоціальних ресурсів до превенції булінгу передбачає не лише реакцію на факти насильства, а й створення цілісної системи профілактики. Їхнє ефективне використання потребує системного підходу та відповідального ставлення з боку всіх суб'єктів освітнього процесу. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на розробці та впровадженні ефективних програм розвитку рекомендацій з запобігання булінгу, а також на оцінюванні результативності підходів до формування безпечного соціального клімату.

Список використаних джерел:

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. *Державна служба якості освіти України*. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredo-vishhe-novi-vim/> (дата звернення: 15.03.2025).
2. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі: статистичні дані щодо булінгу серед підлітків України. *UNICEF Україна*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbylling-teen-Ukraine> (дата звернення: 12.03.2025).
3. Колесникова А. Розвиток емоційного інтелекту як основа протидії підліткового булінгу. *Габітус*. 2022. № 39. С. 150-154.
4. Коломієць А., Коломієць Д. Можливості використання підлітками штучного інтелекту у протидії кібербулінгу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. 2025. № 81. С. 37-44.

5. Мельничук В. Діяльність соціальних педагогів у закладах освіти в умовах воєнного стану. *Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць*. 2023. С. 194-201.
6. Протидія булінгу. *Міністерство науки та освіти України*. URL: <https://mon.gov.ua/tag/protidiya-bulingu?&tag=protidiya-bulingu> (дата звернення: 12.03.2025).
7. Розенберг М. Ненасильницьке спілкування: мова життя. Київ : Вид-во "Ранок", 2022. 256 с.

*Висоцька Леся Валеріївна,
здобувачка магістерського рівня
вищої освіти за спеціальністю
«Психологія», Житомирський
державний університеті імені
Івана Франка, м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Віктор Кириченко,
доктор психологічних наук,
доцент, професор кафедри
соціальної та практичної
психології, Житомирський
державний університеті імені
Івана Франка м. Житомир, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5310/>

Стрес – це неспецифічна відповідь організму на зовнішні або внутрішні подразники, яка проявляється у типових біохімічних змінах незалежно від природи самого впливу. Ганс Сельє встановив, що організм реагує подібним чином на різноманітні фактори, навіть якщо вони здаються протилежними за своєю природою – наприклад, холод чи спека, фізична активність або тривале знерухомлення. В усіх випадках активізується кора надниркових залоз, яка виділяє гормони "антистресу", спрямовані на адаптацію організму до дії стресогенних факторів. Таким чином, Сельє довів, що стрес є універсальним захисно-адаптаційним механізмом, що запускається під дією будь-якого сильного впливу – як фізіологічного, так і психологічного [3].

Найбільш характерним психічним станом, що розвивається в несприятливих умовах життєдіяльності, які детермінує війна, є стрес. Проблема подолання стресу залишається однією з найбільш актуальних як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології, адже сучасна реальність досить мінлива і вимагає від особистості гнучкості та високого рівня вмінь саморегуляції, саморозвитку та самодопомоги, що необхідні у подоланні виникаючих стресових ситуацій через використання особистістю відповідних копінг-стратегій. Копінг-стратегії, що використовуються в умовах війни, мають велике значення для психологічного добробуту та адаптації до стресових ситуацій [1].

Дослідники, такі як Р. Лазарус, М. Мерфі, С. Фолькман внесли значний внесок у розвиток розуміння та дослідження копінгу в психологічній літературі. Вони підкреслювали, що копінг – це процес, який постійно змінюється, оскільки взаємодія між особистістю та середовищем є динамічною та взаємозв'язаною. Це визначення підкреслює не лише активний характер копінгу, але і його гнучкість та здатність до адаптації до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі особистості. Дослідження копінгу показали, що ефективні стратегії копінгу можуть допомогти людям краще адаптуватися до стресових ситуацій та покращити їх психічне благополуччя [2].

У контексті війни, коли звичні засоби безпеки, контролю й стабільності порушено, саме поєднання внутрішніх (особистісних) і зовнішніх (соціальних) ресурсів набуває вирішального значення. Людина змушена не лише пристосовуватися до нових умов, а й активно мобілізувати усі доступні ресурси для підтримки свого психічного стану. Копінг-стратегії, як форма реагування на стрес, стають своєрідним індикатором адаптаційного потенціалу індивіда. У цьому сенсі важливо не лише знати, які саме стратегії використовуються, а й розуміти, як їх вибір пов'язаний з рівнем переживаного стресу.

У межах нашого дослідження було здійснено комплексну діагностику копінг-поведінки та особливостей реагування на стрес у дорослих з різним сімейним статусом. Дослідження охоплювало три взаємопов'язані етапи, кожен із яких дозволив виявити певні аспекти подолання стресових ситуацій. Першим етапом стало використання опитувальника «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса, що дав змогу визначити переважні способи подолання труднощів, до яких вдаються респонденти. На другому етапі застосовано шкалу психологічного стресу PSM-25 (Лемур-Тесьє-Філліон), за допомогою якої було виявлено рівень суб'єктивного стресового напруження. Третім етапом стало опитування, спрямоване на вивчення ресурсів подолання стресу, що дало можливість охарактеризувати як внутрішні, так і зовнішні чинники, на які спирається особа у складних життєвих ситуаціях.

У результаті дослідження копінг-стратегій за методикою Р. Лазаруса серед осіб старшого підліткового та юнацького віку (45 респондентів) було виявлено певну нерівномірність у використанні різних способів подолання стресу. Зокрема, стратегія конфронтації на середньому рівні була у 75,5% опитаних, що свідчить про помірну схильність до прямого вирішення проблем, хоча не завжди конструктивного. Високий рівень, який характеризується агресивною поведінкою, мали 13,3%, а низький – 11,1%, що вказує на уникнення конфліктів. Стратегія дистанціювання, яка означає емоційне відсторонення, була на середньому рівні у 53,3% осіб, високий рівень мав 33,3%, а низький – 13,3%, що свідчить про поширеність схильності до уникнення емоційного залучення. Самоконтроль на середньому рівні проявляли 64,4% респондентів, високий рівень мали 17,7%, що вказує на зрілість частини опитаних, тоді як така ж кількість учасників мала низький рівень, що демонструє полярність у розвитку цієї стратегії. Пошук соціальної підтримки був розвинений у більшості: 68,8% мали середній рівень, 20% – високий і лише 11,1% – низький, що говорить про здебільшого відкритість до допомоги. Найменш розвинутою виявилась стратегія прийняття відповідальності: лише 2,2% продемонстрували високий рівень, 60% – середній, а 37,7% – низький, що свідчить про тенденцію уникати визнання власної ролі в проблемах. Особливо тривожним є високий рівень використання стратегії уникнення – 62,2%, що говорить про переважну орієнтацію на втечу від труднощів. При цьому планування вирішення проблеми отримало загалом позитивну оцінку: 44,4% мали високий рівень, 53,3% – середній, що свідчить про наявність прагнення до активного вирішення ситуацій. Проте стратегія позитивної переоцінки, яка вказує на здатність переосмислювати події у конструктивному ключі, була слабо вираженою: лише 6,6% мали високий рівень, а 44,4% – низький, що вказує на труднощі у когнітивній переробці негативного досвіду. У цілому, результати демонструють поєднання адаптивних і неадаптивних стратегій, а також потребу у цілеспрямованій психологічній підтримці для розвитку ефективного стресоподолання.

Серед респондентів зрілого віку (41 особа) переважали більш адаптивні способи реагування на стрес. Конфронтація найчастіше була на середньому рівні (58,5%), хоча 34,1% респондентів виявили високу схильність до відкритої протидії труднощам. Дистанціювання переважно проявлялось на середньому рівні (63,4%), що вказує на вміння зберігати емоційну рівновагу, у той час як 14,6% мали високий рівень цієї стратегії. Усі респонденти мали або середній (75,6%), або високий (24,4%) рівень самоконтролю, що є позитивним показником особистісної зрілості. Пошук соціальної підтримки активно використовували більшість: 51,2% на середньому рівні, а 46,3% – на високому, що свідчить про розвинені

навички комунікації. У прийнятті відповідальності домінував середній рівень (73,2%), що свідчить про готовність визнавати особисту роль у складнощах. Загалом респонденти зрілого віку частіше демонстрували зрілі й адаптивні копінг-стратегії у порівнянні з підлітками та молоддю, що вказує на важливість вікового фактору у формуванні ефективної поведінки у стресових ситуаціях.

Результати дослідження за шкалою PSM-25 Лемура-Тесье-Філіон серед осіб старшого підліткового та юнацького віку виявили різноманітний рівень суб'єктивного стресового досвіду. Низький рівень стресу був виявлений у 15,5% респондентів (7 осіб), що свідчить про наявність у них достатньої психологічної стійкості, ефективних адаптивних стратегій подолання стресу та вміння зберігати емоційну рівновагу у складних ситуаціях. Переважна більшість опитаних – 53,3% (24 особи) – продемонстрували середній рівень психологічного стресу, що вказує на наявність помірного емоційного напруження, яке хоча й не ускладнює повсякденну діяльність, але свідчить про потребу в додаткових ресурсах підтримки. Водночас високий рівень стресу спостерігався у 31,1% респондентів (14 осіб), що свідчить про наявність значного емоційного перевантаження, труднощів із саморегуляцією, підвищену тривожність і можливу схильність до психосоматичних реакцій. Такий показник викликає занепокоєння і потребує уваги з боку фахівців, оскільки вказує на ризики виникнення емоційного вигорання та зниження ефективності функціонування. Загалом отримані результати свідчать про переважання середнього рівня стресу серед молодих респондентів, однак досить велика частка осіб із високим рівнем емоційного напруження підкреслює важливість запровадження програм психологічної підтримки, спрямованих на зміцнення стресостійкості та розвиток саморегуляції.

У групі осіб зрілого віку результати за шкалою PSM-25 також засвідчили різні рівні стресу, однак із дещо вищими показниками емоційної стабільності. Зокрема, 19,5% респондентів (8 осіб) мали низький рівень стресу, що свідчить про сформовані навички емоційної регуляції, високий рівень особистісної зрілості та здатність ефективно адаптуватися до життєвих викликів. Найбільшу частку становили особи із середнім рівнем стресу – 51,2% (21 особа), що вказує на наявність ситуативних стресових переживань, які не переходять у дистрес і не суттєво впливають на виконання професійних чи побутових обов'язків. Проте у 29,3% опитаних (12 осіб) було виявлено високий рівень стресу, що свідчить про тривале психоемоційне напруження, можливу втому, дратівливість, зниження працездатності, тривожність або прояви психосоматичних симптомів. Такі респонденти потребують уваги з боку фахівців, зокрема щодо впровадження програм профілактики емоційного вигорання, підтримки ментального здоров'я та розвитку навичок

саморегуляції. У цілому, більшість дорослих респондентів демонструють емоційну стабільність, однак значна частка осіб із високим рівнем стресу вказує на актуальність психологічної підтримки й у цій віковій групі.

Також, по авторському опитувальнику особливостей ресурсів подолання стресу вийшли наступні результати. Опитування показало, що у старшому підлітковому та юнацькому віці найбільш поширеними способами подолання стресу є спілкування з близькими (62,2%), використання гумору чи відволікання (42,2%), фізична активність (31,1%) та занурення у справи (37,8%). Важливою підтримкою для психічної стійкості в умовах війни для більшості є підтримка сім'ї та друзів (53,3%), віра у майбутнє (22,2%), розпорядок дня і навчання (26,7%), а також улюблені заняття і спорт (24,4%). При стресових ситуаціях більшість аналізує проблему та шукає рішення (55,6%), багато хто відволікається (51,1%), частина переживає паніку (40%) або придушує емоції (22,2%). Для кращого справляння зі стресом вони вказують на потребу у стабільності і безпеці (60%), підтримці близьких (33,3%), консультаціях психолога (22,2%), зниженні навантаження (26,7%) і можливості займатись улюбленими справами (20%). У групі дорослих домінують схожі стратегії: спілкування з близькими (66,7%), фізична активність (44,4%), робота або домашні обов'язки (55,6%), використання гумору (40%), а також менше проявлення емоцій (15,6%). Для психічної стійкості важливі підтримка родини (66,7%), розпорядок дня (48,9%), хобі та медитація (44,4%), абстрагування від новин (33,3%) і психологічна допомога (22,2%). У стресових ситуаціях дорослі переважно аналізують проблему (77,8%), часто відволікаються (48,9%) і підтримують інших (44,4%). Для кращої адаптації їм потрібні стабільність і безпека (71,1%), підтримка близьких (44,4%), консультації психолога (33,3%), менше навантаження (40%) і можливість займатися улюбленими справами (37,8%). Загалом результати свідчать про важливість соціальної підтримки, стабільності, активного способу життя та доступу до психологічної допомоги для подолання стресу в умовах війни.

У сучасних умовах війни стрес виступає універсальним захисно-адаптаційним механізмом організму, що запускається у відповідь на різноманітні стресогенні фактори. Ефективне подолання стресу значною мірою залежить від здатності особистості мобілізувати внутрішні та зовнішні соціально-психологічні ресурси, а також від вибору адекватних копінг-стратегій. Дослідження показали, що молодь і підлітки переважно використовують неадаптивні стратегії, такі як уникнення та емоційне дистанціювання, тоді як дорослі демонструють більш зрілі, адаптивні способи реагування – активне планування, самоконтроль і пошук соціальної підтримки. Однак у обох групах існує значна частка осіб із високим рівнем психологічного стресу, що підкреслює необхідність

цілеспрямованої психологічної підтримки та розвитку навичок саморегуляції. Відтак, комплексна робота над формуванням ефективних копінг-стратегій і посиленням соціальної підтримки є ключовою для підвищення стресостійкості і збереження психічного здоров'я в умовах воєнних викликів.

Література:

1. Пирог Г., Крошко Л. Особливості спілкування підлітків з сімей з різними типами дитячо-батьківських стосунків. Актуальні проблеми психічного здоров'я: Збірник наукових праць. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2023. С. 76-80.
2. Folkman S. If it changes, it must be a process. Study of emotion and coping during three stages of a college examination / S. Folkman, R. Lazarus. Journal of Personality and Social Psychology. 1985. V. 48. Pp. 150-170.
3. Selye H. History and present status of the stress concept. Handbook of stress. 1982: 7-17. 49. Selye H. Perforated peptic ulcer during air-raid. Lancet 1943; 20:252.

*Войцехівська Марина Віталіївна,
здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
спеціальності «Психологія»,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна*

*Пирог Ганна Володимирівна,
доцент, кандидат філософських
наук, доцент кафедри соціальної
та практичної психології,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна*

ЗВ'ЯЗОК РЕЛІГІЙНОСТІ З СЕКСУАЛЬНИМИ УСТАНОВКАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5291/>

Сексуальні установки молоді є ключовим компонентом формування особистісної ідентичності та поведінкових стратегій. У сучасному суспільстві, яке характеризується динамічними змінами у сфері моралі, гендерних відносин та сімейних цінностей, дослідження факторів, що

впливають на ці установки, набуває особливої актуальності. Релігійність, як вагомий чинник формування морально-етичних орієнтирів, традиційно впливає на уявлення про сексуальність, однак процеси глобалізації та секуляризації актуалізують необхідність глибшого вивчення цього взаємозв'язку. Невідповідність між релігійними переконаннями та сексуальними потребами може призводити до внутрішньоособистісних конфліктів та міжособистісних проблем у молоді.

Метою дослідження було виявити та проаналізувати зв'язок між рівнем релігійності та сексуальними установками молоді.

Сексуальні установки розглядаються як складний конструкт, що інтегрує когнітивний (знання, переконання), емоційний (почуття, оцінки) та поведінковий (наміри, дії) компоненти [1]. Їх формування детермінується комплексом особистісних, соціальних та культурних чинників [2]. Релігійність визначається як багатовимірний феномен, що охоплює систему вірувань, цінностей та практик, які суттєво впливають на морально-етичні орієнтири особистості. Для сучасних українців характерна інтеграція релігійних переконань у повсякденне життя, значна роль релігії у формуванні життєвих цінностей, моральних норм та поведінкових стратегій, переживання віри як частини своєї ідентичності, що керує їхнім повсякденним вибором, ставленням до інших та сприйняттям світу [3]. Тому припускаємо, що релігійність певним чином визначає сексуальні установки особистості.

В емпіричному дослідженні взяли участь 37 осіб (23 жінки та 14 чоловіків) віком від 20 до 30 років. Для діагностики використовувалися методики: опитувальник «Сила релігійної віри» Санта-Клара (SCSRFQ) [4] та «Опитувальник сексуальних установок» Г. Айзенка (в авторському перекладі та адаптації). Обробка даних включала кількісний та якісний аналіз, зокрема кореляційний аналіз за критерієм rs-Спірмена .

Аналіз сили релігійної віри засвідчив домінування **низького рівня релігійності** серед опитаної молоді (51%), тоді як високий рівень виявлено лише у 16% респондентів, що узгоджується із загальною тенденцією до секуляризації. Схожа картина спостерігається як у чоловіків, так і у жінок, хоча останні дещо частіше демонструють високий рівень релігійності (17% проти 14% у чоловіків); загальна частка осіб з низькою релігійною вірою приблизно однакова (52% жінок та 50% чоловіків).

Дослідження сексуальних установок за методикою Г. Айзенка виявило переважно **ліберальне ставлення молоді до сексуальної сфери**: високі показники за шкалою *«Дозволеність»* зафіксовано у понад 50%

опитаних обох статей. Характерними є також висока толерантність до порнографії та низький рівень сексуальної сором'язливості. Разом з тим, значна частина респондентів (близько 60%) демонструє високий рівень *сексуальної невротичності*, що вказує на наявність емоційних труднощів в інтимній сфері. Виявлено гендерні відмінності: жінки частіше повідомляють про вищий рівень сексуального задоволення (65% жінок, 43% чоловіків), тоді як чоловіки демонструють значно вищу сексуальну збудливість (9% жінок, 50% чоловіків). Цікавим є нетипово вищий показник схильності до знеособленого сексу у жінок порівняно з чоловіками (39% проти 7%). Відносно високі показники за шкалами «Цнотливість» (78% жінок, 72% чоловіків) та «Огида до сексу» (87% жінок, 79% чоловіків) можуть свідчити про збереження певних традиційних норм або наявність внутрішніх конфліктів чи негативного досвіду. Фізичний секс відіграє важливу роль для більшості молодих людей (61% жінок, 57% чоловіків), а потреба в агресивному сексі виражена частіше у чоловіків (13% жінок, 36% чоловіків). Інтегральний показник сексуального лібідо свідчить про загальну наявність активного потягу в обох групах (52% жінок, 50% чоловіків). Нарешті, певна частка жінок демонструє маскулінні установки за шкалою «Маскулінність – фемінність» (39%), що може вказувати на трансформацію гендерних ролей.

Кореляційний аналіз показав **селективний вплив релігійності** на сексуальні установки. Встановлено статистично значущий сильний обернений зв'язок *між силою релігійної віри та шкалою «Дозволеність»* ($R = -0,43$, $p < 0,01$), тобто вищий рівень релігійності пов'язаний із нижчим рівнем прийняття ідей вільного сексу та більшою стриманістю у сексуальній поведінці. Також виявлено сильний обернений кореляційний зв'язок *між релігійністю та шкалою «Агресивний секс»* ($R = -0,43$, $p < 0,01$), що вказує на меншу схильність релігійної молоді до агресивних форм сексуальної поведінки. Зафіксовано тенденцію (на межі статистичної значущості, $p = 0,06$) до оберненого зв'язку між релігійністю та сексуальним лібідо ($R = -0,31$), що може свідчити про можливе пригнічення сексуального потягу більш релігійними особами. Водночас, для більшості інших сексуальних установок (реалізованість, сексуальна невротичність, сором'язливість, ставлення до порнографії, огида до сексу, сексуальна збудливість, задоволеність, цнотливість тощо) статистично значущих зв'язків із силою релігійної віри у досліджуваній вибірці виявлено не було.

Таким чином, проведене дослідження виявило, що релігійність сучасної української молоді, рівень якої переважно низький, має селективний вплив на їхні сексуальні установки, які загалом характеризуються ліберальними тенденціями поряд із проявами сексуальної невротичності та певними гендерними особливостями. Більш релігійна молодь має нижчий рівень дозволеності у сексуальній сфері та меншу схильність до агресивних сексуальних практик. Однак, вплив релігійності не поширюється на більшість інших досліджених аспектів сексуальних установок, що підкреслює обмеженість її регуляторної функції переважно ціннісно-нормативними та морально-етичними аспектами сексуальності, тоді як біологічні, фізіологічні та глибинні особистісно-психологічні характеристики залишаються менш залежними від неї. Емпіричне дослідження підтверджує складність та динамічність релігійних та сексуальних установок сучасної молоді, їхню схильність до секуляризації та лібералізації у сексуальній сфері при збереженні певних традиційних аспектів та наявності індивідуальних та гендерних відмінностей.

Отримані дані розширюють наукові уявлення про складну та багатогранну взаємодію релігійних та сексуальних установок молоді в сучасному соціокультурному просторі України. Результати можуть бути корисними для розробки програм статевого виховання, психологічного консультування та психотерапевтичної роботи з молоддю, спрямованих на гармонізацію їхніх особистісних потреб та ціннісних орієнтирів.

Література:

1. Акімова Л. Н. Психологія сексуальності. Одеса: СМІЛ, 2005. 198 с.
2. Гупаловська В. А., Стрілець Н. Психологічні особливості сексуальних установок молоді. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки*. 2013. Т. 2, Вип. 10. С. 89-93.
3. Пирог Г. В., Литвинчук К. В. Зв'язок релігійності та копінг-стратегій українців у часі війни. *Габітус*. 2025. Випуск № 69. Том 2. С. 145-150.
4. Plante T. G., Boccaccini M. T. The Santa Clara Strength of Religious Faith Questionnaire. *Pastoral Psychology*. 1997. Vol. 45(5). P. 375-387.

*Дудник Олександра Юріївна,
здобувачка магістерського рівня
вищої освіти за спеціальністю
«Сімейна психологія»,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка*

*Науковий керівник:
Кириченко Віктор Васильович,
доктор психологічних наук,
професор, Житомирський державний
університет імені Івана Франка*

ПСИХОСЕМАНТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СВІДОМОСТІ ПЕРЕСІЧНИХ УКРАЇНЦІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5311/>

Ідентичність важлива в сучасному суспільстві. Зі зростанням різноманітності, питання ідентичності потребують уваги, адже самосприйняття впливає на якість життя [3]. Багато сучасних держав є багатоетнічними, що ускладнює визначення єдиної концепції етнічної та національної ідентичності. Одні науковці об'єднують ці поняття, інші розглядають їх окремо [2]. Національна ідентичність формується завдяки патріотизму, любові до народу, толерантності, моральній міцності та духовності [1]. Етнічна ідентичність об'єднує людей навколо збереження традицій та внутрішніх цінностей, тоді як національна – довкола вирішення спільних завдань і подолання труднощів у розбудові держави.

Дослідження психосемантичної репрезентації етнонаціональної ідентичності в свідомості пересічних українців здійснювалося за участі 70 осіб, з них 35 осіб підліткового віку та 35 осіб раннього дорослого віку. Задля вивчення даної проблематики було обрано такі методи, як асоціативний експеримент, методика Дж.Фінні «Діагностика етнічної ідентичності», анкетування та метод семантичного диференціалу.

У підлітків асоціації мають виражений патріотичний характер. Найчастіше згадуються "воля" (17%) та "незламність" (17%), а також "сила" (14%), "прапор" (11%), "герой" (11%), "боротьба" (11%), "народ" (11%) та "культура" (11%). Для них "Культурно-історичний контекст" (33%) є найбільш значущою категорією.

Загальний контекст асоціацій респондентів раннього дорослого віку також позитивний, але з акцентом на "працю" (26%), "козака" (20%), "силу" (20%), "патріота" (20%), "сміливість" (20%), а також "волю" (17%)

та "свободу" (17%). Для цієї групи найбільш значимою категорією є "Позитивні риси особистості" (47%).

Методика Дж. Фінні показала високий рівень етнічної ідентичності в обох вікових групах: 77,8% у підлітків та 82,5% у дорослих. Це свідчить про зміцнення ідентичності з віком. Аналіз компонентів виявив, що когнітивний компонент (знання про етнічну групу) є нижчим (61,5% у підлітків, 64% у дорослих), але статистично значуще відрізняється між групами ($U_{\text{емп}}=405$, $p<0.05$), дорослі мають дещо вищий рівень знань. Афективний компонент (емоційний зв'язок) є найбільш вираженим (78,5% у підлітків, 83,3% у дорослих) і також статистично значущим ($U_{\text{емп}}=410$, $p<0.05$), емоційна складова домінує. При цьому, загальний показник етнічної ідентичності не має статистично значущих відмінностей ($U_{\text{емп}}=470>U_{\text{крит}}(p=0.05)=457$). Це означає, що, незважаючи на відмінності в окремих аспектах, загальний рівень ідентичності схожий.

Національна ідентифікація також демонструє високий рівень: у підлітків переважає помірний (31%) та сильний (29%) рівень, а у дорослих 40% мають дуже сильний рівень ідентифікації. Ставлення до України за останні 5 років зазнало значних змін у більшості підлітків – 34% відчували сильні зміни. У дорослих 37% відчували дуже сильні зміни, але також 6% вказали на відсутність змін. Це підтверджує вплив подій на трансформацію ідентичності.

Підлітки демонструють більш інтенсивне та ідеалізоване позитивне сприйняття своєї української ідентичності. Фактор оцінки становить приблизно 2,09 балів, з високими показниками за шкалами "Гордий" (2,26), "Добрий" (2,14), "Чесний" (2,06). Фактори сили (2,06) та активності (близько 2) також дуже високі.

Дорослі мають помірно позитивне та більш реалістичне сприйняття, без надмірної ідеалізації. Середні бали за фактором оцінки нижчі (наприклад, "Гордий" 1,23), фактор сили становить 0,94. Це свідчить про зважений, диференційований погляд.

Факторний аналіз психосемантичної репрезентації образу українця виділив один домінуючий фактор як у підлітків (пояснює 93,04% дисперсії), так і у дорослих (83,25% дисперсії). Цей фактор об'єднує переважну більшість національно-патріотичних, моральних та вольових якостей (сила, воля, незалежність, патріотизм, героїзм, доброта, щирість). Це свідчить про консолідовану та центральну роль цих рис у формуванні етнонаціональної ідентичності в обох вікових групах, незважаючи на відмінності у їхньому вираженні. Другий фактор є значно менш значущим і відображає більш специфічні аспекти.

Дослідження підтвердило, що психосемантична репрезентація етнонаціональної ідентичності в свідомості українців залежить від культурно-історичного контексту та соціальної ситуації після 2014 року.

Виявлено значний вплив вікового аспекту, де підлітки демонструють більш інтенсивне та емоційно забарвлене сприйняття, а дорослі – більш зважене та сформоване, з акцентом на внутрішніх якостях та фундаментальних цінностях.

Література:

1. Матвієнко О. В., Силенко Н.І. Вплив української народної педагогіки на формування національно-культурної ідентичності учнів молодшого шкільного віку. Інноваційна педагогіка : науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 44. С. 175-180.
2. Обушний М. І. Етнонаціональна ідентичність в контексті формування української нації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політичних наук: спец. 23.00.05 «Етнополітологія та етнодержавознавство» / Національна Академія наук України Інститут політичних та етнонаціональних досліджень. К., 1999. 35 с.
3. Hall, S. Cultural identity and diaspora. In P. Williams & L. Chrisman (Eds.), Colonial Discourse and Postcolonial Theory: A Reader. New York: Columbia UP, 1994.

*Жарко Ада Михайлівна,
студентка, Харківський
національний університет
імені В.Н. Каразіна*

*Кочарян Ігор Олександрович,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент ЗВО кафедри
загальної психології, Харківський
національний університет
імені В.М. Каразіна*

ЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ З АГРЕСИВНІСТЮ ТА РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ У МОЛОДІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5300/>

Актуальність дослідження. У сучасному світі, що характеризується високим рівнем соціальних і військових ризиків, молодь часто опиняється в умовах психологічного тиску, невизначеності та емоційної нестабільності. Юнацький вік є критичним періодом становлення особистості, коли індивідуальні реакції на стрес можуть мати

довготривалий вплив на подальше психічне здоров'я. У цьому контексті зростає інтерес до феномену емоційного інтелекту, який забезпечує здатність до ефективної емоційної саморегуляції, адаптації до змін та конструктивної взаємодії з оточенням. Актуальним є з'ясування того, як рівень розвитку емоційного інтелекту пов'язаний з іншими значущими психологічними характеристиками особистості, зокрема з агресивністю та тривожністю [1, с. 4; 2, с. 7].

Мета дослідження: визначити взаємозв'язок між рівнем емоційного інтелекту, агресивністю та тривожністю у молоді.

Об'єкт дослідження: емоційні механізми регуляції поведінки в юнацькому віці.

Предмет дослідження: особливості взаємозв'язку між рівнем емоційного інтелекту, тривожністю та агресивністю у студентської молоді.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел, психодіагностичні методики (опитувальник емоційного інтелекту С. Г. Григорян [1], опитувальник Басса – Даркі [3], методика діагностики тривожності А. М. Прихожан [2]), статистичний аналіз (коефіцієнт кореляції Кендала).

Організація дослідження. У дослідженні взяли участь 60 осіб віком від 18 до 22 років (30 юнаків та 30 дівчат), які є студентами ЗВО м. Харкова. Усі учасники дали усну згоду на участь у дослідженні, їм було гарантовано анонімність та конфіденційність результатів.

Теоретичні засади. Концепція емоційного інтелекту вперше була детально представлена в працях П. Саловея і Д. Майєра [4], які розглядали його як здатність сприймати, розуміти, управляти та використовувати емоції. Подальшого розвитку ідея набула у роботах Д. Голмана, де підкреслено роль емоційного інтелекту в життєвому успіху та психологічному благополуччі. Агресивність як психологічна характеристика особистості розглядалася у працях А. Басса, А. Адлера, З. Фрейда, К. Лоренца, К. Хорні та інших [5]. Тривожність досліджувалась у рамках психоаналітичного (З. Фрейд), гуманістичного (Р. Мей), когнітивного (Ч. Спілбергер) та інших підходів [2].

Виявлено зворотний зв'язок між загальним рівнем емоційного інтелекту та вербальною агресією ($\tau = -0,22$; $p < 0,05$), що свідчить: чим вищий емоційний інтелект, тим менше респонденти схильні до словесних проявів агресії. Особливо це стосується здатності до саморегуляції емоцій, яка знижує як імпульсивну агресивність, так і напруження в конфліктних ситуаціях.

Здатність керувати емоціями (контроль екстресії) виявила негативну кореляцію з тривожністю ($\tau = -0,21$; $p < 0,05$). Це підтверджує, що особи з розвиненими емоційними навичками менше схильні до стійких тривожних переживань.

Було встановлено сильний позитивний зв'язок між загальним рівнем агресивності та тривожністю ($\tau = 0,51$; $p < 0,01$). Також агресивність значуще корелює з підозрілістю ($\tau = 0,58$), фізичною агресією ($\tau = 0,57$) і індексом ворожості ($\tau = 0,50$), що свідчить про психологічну напругу та емоційний дистрес у молодих людей із підвищеною агресивністю.

Молодь із низьким рівнем емоційного інтелекту демонструє виразніші показники агресивності та тривожності. Такі респонденти гірше справляються зі стресовими ситуаціями, частіше використовують деструктивні стратегії реагування, зокрема вербальні й пасивні форми агресії.

Висновки:

1. Емоційний інтелект виконує захисну функцію: він знижує інтенсивність агресивних реакцій та рівень тривожності у студентської молоді.

2. Особливо важливими компонентами є саморегуляція емоцій та емпатія, які пом'якшують міжособистісну напруженість і сприяють конструктивному вирішенню конфліктів.

3. Молоді люди з низьким емоційним інтелектом і високою агресивністю є більш уразливими до тривожних розладів.

Література:

1. Григорян С. Е. Емоційний інтелект: діагностика, розвиток, практика. – Київ: Освіта України, 2019. – 176 с.
2. Прихожан А. М. Тривожність у дітей і підлітків. – М.: Академія, 2018. – 192 с.
3. Bass A., Darki W. Manual for the Buss-Durkee Hostility Inventory. – Palo Alto: Consulting Psychologists Press, 1975.
4. Mayer J. D., Salovey P. The intelligence of emotional intelligence // Intelligence. – 1997. – Vol. 17, No. 4. – P. 433–442.
5. Лящ О. П. Генеза емоційного інтелекту в юнацькому віці: дис. ... д-ра психол. наук. – Київ, 2020. – 458 с.

*Заржицька Олена Вікторівна,
студентка, Житомирський
державний університеті імені
Івана Франка м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Тичина Ірина Миколаївна,
кандидатка психологічних наук,
доцентка, доцентка кафедри
соціальної та практичної
психології, Житомирський
державний університеті імені
Івана Франка м. Житомир, Україна*

ВІДМІННОСТІ В УЯВЛЕННЯХ ПРО ЖИТТЄВИЙ УСПІХ У ОСІБ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5319/>

На сучасному етапі розвитку сучасного українського суспільства актуалізувалося питання про розуміння та досягнення життєвого успіху, як в контексті кожної окремої особистості, так і суспільства в цілому [1].

Зважаючи на гостру ситуацію у країні, часті нервові напруження та стресові ситуації на роботі та вдома, особистість зазнає деструктивних емоційних впливів, які є антиподом до поняття «життєвий успіх». Такі негативні емоції та стани, як: тривожність, занепокоєність, невпевненість у собі, зневіра, знецінення своїх досягнень, апатія, емоційне вигорання, що зумовлює виснаження ресурсного потенціалу особистості, її стресостійкості як здатності протистояти хворобам та стресам через поєднання симптомів порушення у психічній, соматичній і соціальній сферах життя особистості [2].

У дослідженні уявлень про життєвий успіх осіб із різним рівнем емоційного вигорання брали участь 40 респондентів – представників соціономічних професій (медичних працівників та вчителів). У дослідженні взяли участь 20 жінок та 20 чоловіків віком від 25 до 50 років та досвідом професійної діяльності (від 1-3 та від 10-15 років професійної діяльності).

Для дослідження рівня емоційного вигорання у осіб було використано методику «Діагностика професійного вигорання», «ММІ» (Х. Маслач, С. Джексон). Дослідження уявлень про життєвий успіх у осіб було здійснено за використання асоціативного експерименту.

Аналізуючи результати за методикою «ММП», спрямованою на вивчення рівня емоційного вигорання (авторства К. Маслач, С. Джексона) констатуємо, що на відміну від групи жінок, у яких вираженим симптомом є емоційне виснаження (у 60%) та деперсоналізація (у 60%), у групі чоловіків більш виражені симптоми деперсоналізації (високі показники у 50%). Це може бути пов'язане з різними способами емоційного реагування на професійний стрес.

Респонденти з більшим професійним досвідом (10-15 років) продемонстрували вищий рівень емоційного виснаження та деперсоналізації, що може свідчити про накопичення хронічного стресу, а також поступову втрату емоційної залученості внаслідок тривалої професійної діяльності.

В ході проведення асоціативного експерименту, отримані асоціації були проаналізовані за такими змістовими категоріями: Особистісний розвиток та самореалізація, Фінансова стабільність та матеріальний успіх, Емоційне та психологічне благополуччя, Соціальні аспекти та стосунки, Здоров'я та благополуччя, Духовний розвиток. З'ясовано, що у респондентів із середнім та високим рівнем емоційного вигорання домінують асоціації пов'язані із емоційним та психологічним благополуччям, а також пов'язані з соціальними аспектами та стосунками. Також у цій групі спостерігається тенденція до зниження частки позитивно-оцінних слів, зростає частка нейтральних або амбівалентних асоціацій («не завжди треба бути успішним», «не дуже доречно бути успішним в умовах війни», «успіх – не дуже про мене», «ще й мені пощастить», «буває різне, але не здаюся», «ще буде успіх» тощо).

Натомість у осіб з низьким рівнем вигорання переважають позитивні асоціації, що мають особистісно-ціннісне наповнення («працювати над собою», «мати стержень», «бути стійким», «бути вірним собі», «самовдосконалюватися»).

Порівняльний аналіз уявлення про життєвий успіх у свідомості осіб з різним рівнем емоційного вигорання дозволив виявити суттєві відмінності в характері та спрямованості взаємозв'язків між компонентами уявлень про життєвий успіх та індикаторами емоційного стану респондентів.

Змістові компоненти життєвого успіху набувають різного психологічного значення залежно від інтенсивності рівня вигорання. У респондентів з низьким рівнем вигорання соціальні зв'язки та матеріальні досягнення виступають джерелом підтримки та компенсаторного ресурсу. Натомість зі зростанням вигорання соціальна сфера втрачає свою підтримуючу функцію, тоді як матеріальні

орієнтири набувають значення стабілізуючого чинника та внутрішнього мотиватора.

Отже, отримані дані підкреслюють важливість диференційованого підходу до розуміння психологічних механізмів емоційного вигорання, а також роль особистісних уявлень про життєвий успіх у формуванні адаптивних чи дезаптивних стратегій подолання професійного стресу.

Список використаних джерел:

1. Главацька О. Особливості професійного вигорання соціальних працівників, *Social Work and Education*, Vol. 4, 2017. No. 2., pp. 46-62. Режим доступу: <http://journals.uran.ua/swe/article/view/118973>.
2. Чумак В. В. Психологічні особливості емоційного вигорання в зрілому юнацькому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки» : зб. наук. праць. Херсон : Херсонський державний університет, 2016. Т. 1, вип. 5. С. 71.

*Курганська Елеонора,
кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри фінансів
Одеського національного
економічного університету,
м. Одеса, Україна*

СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ ТА ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОГО АБ'ЮЗУ ТА НІВЕЛЮВАННЯ НАСЛІДКІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5324/>

В тезах розглянуто ознаки аб'юзивної поведінки, ризики неадекватного оцінювання потенціально небезпечної психологічної форми аб'юзу, процес незворотніх наслідків постаб'юзивного періоду, Проблемні ситуації, які полягають у гендерованому характері насильства.

Ключові слова: аб'юз, форми та види аб'юзу, психологічний, фізичний, ментальний аб'юз, психокорекція, психотерапія.

Процес еволюції навчив людину стримувати власні біологічні інстинкти, але і сьогодні їх взаємодія з сімейними, суспільними, культурними та іншими факторами зовнішнього характеру створює ситуації, в яких виникає насильство.

Аб'юз – це спроба однієї людини домінувати над іншою. Він може виявлятися у формі фізичного, психологічного, сексуального і економічного насилля. Ментальний аб'юз, на відміну від фізичного, набагато важче ідентифікувати через що досі немає узгодженого погляду на визначення «психологічного насильства», а сексуальне насильство, хоч і поширене в усьому світі, має прихований характер, що ускладнює оцінку масштабів цього явища.

Аб'юзерами можуть бути як чоловіки, так і жінки. Жінки й чоловіки вдаються до аб'юзу по-різному і страждають від різних його виявів залежно від нормативних гендерних ролей.

Проблема домашнього аб'юзу розглядалися в працях таких відомих вчених як Ю. О. Асєєва, І. А. Ботнаренко, Т. І. Возна, А. М. Волошук, А. А. Галай, В. О. Галай, Л. М. Сукмановська та ін., а також іноземних вчених, таких як Адам Гілад, Барбара Зімба, Ліз Келлі, Сара Кей Смулленс, які теж зробили вагомий внесок у дослідження вищезазначеної теми. Проблеми домашнього насильства досліджували Мюррей Страус (Murray A. Straus), його роботи фокусувалися на ролі сімейних конфліктів та впливі фізичних покарань на дітей; Еван Старк досліджував проблему контролюючої поведінки у відносинах та впливу психологічного насильства на жінок, та Ленор Уокер – авторка теорії "циклу насильства" у стосунках і поняття "синдрому побитої жінки". Гендерне насильство вивчали Бет Фредеріксон – в контексті расизму та соціальної нерівності та Кетрін Маккіннон – досліджувала зв'язок між гендерною нерівністю, сексуальним насильством та правовими системами. Психологічні аспекти аб'юзу досліджували Дональд Віннікотт – як емоційна депривація та токсичні стосунки впливають на психічне здоров'я. Аспекти сучасні підходів дослідження часто фокусуються на перехресності (інтерсекційності), тобто як насильство поєднується з іншими формами дискримінації (раса, клас, стать, сексуальна орієнтація тощо, саме цей підхід популяризувала Кімберлі Креншоу.

Разом з тим, не дивлячись на високий рівень зацікавленості науковцями зазначеною темою, домашній аб'юз залишається й досі досить актуальною актуальною темою та потребує поглибленого розгляду та розробки нового понятійного апарату для її опису і потребує подальшого поглибленого дослідження. Аб'юз – це міждисциплінарне явище, тому над вивченням глибинних проблем актів насилля, розумінням поведінки жертв та аб'юзерів працюють дослідники різних галузей науки, серед них Л. Альтюссер, А. Гілад, Е. Берн, Р. Коллінз, З. Фройд,

М. Фуко та багато інших. Історичне підґрунтя аб'юзу, стереотипи, що він тягне за собою, брак теоретичного матеріалу та досліджень у цій галузі, необізнаність індивідів щодо видів насильства, а також замовчування даного явища викликають необхідність досліджень у даному напрямку та підтверджують актуальність теми дослідження. Сьогодні важко ігнорувати тему психологічного аб'юзу, яка, на жаль, набирає обертів та стає все більш актуалізованою. На відміну від фізичного аб'юзу, психологічну форму набагато важче розпізнати, нараз, наслідки стають дуже руйнівними та розпочинається процес незворотності наслідків циклічного та системного впливу аб'юзу на потенційних та наявних жертв. Мета дослідження – підвищити рівень обізнаності щодо форм психологічного насильства, спонукати до розпізнавання маніпулятивних дій, направлених на потенційну жертв, та розкрити певні рекомендації стосовно захисту себе чи підтримки інших, а також застосування превентивних мір. Наразі, процес розпізнавання аб'юзу саме на початкових стадіях важкий, що спонукає аб'юзерів до все частішого застосування деструктивних програм в аспекті аб'юзу. Разом з тим, ускладнюється процес аргументації та доведення фактів існування аб'юзу, так як його негативні наслідки відображаються поступово за накопичувальним ефектом та поступовою зміною у психіці пацієта або жертви, які не одразу виявляються та визнаються чи усвідомлюються (також часто включається стокгольмський синдром): зміни в характері; зміни в поведінці; зміни в фізичному, психічному, ментальному здоров'ї потенційної чи фактичної жертви. Аб'юзеру завжди притаманна дезадаптивна поведінка: сам аб'юзер часто відмовляється підпорядкуватись, відбувається заперечення зовнішнім обставинам, принеможливості уникнення подібних фактів та ситуацій – аб'юзер завжди зривається на жертві в прихованій чи відкритій формі. Аб'юзери доволі часто застосовують в своїх маніпулятивних діях метод газлайтингу як одну з найважчих форм психологічного впливу та насильства, коли він маніпулює потенційною жертвою, при цьому застосовуючи методи деструктивного впливу задля переконання жертви в її неадекватному сприйнятті дійсності. Газлайтинг як деструктивний метод встановлення тотального контролю над потенційною жертвою та бажання домогтися втрати жертвою зв'язку з рідними, соціумом, навколишнім світом [2]. Це одна з найжорсткіших форм психологічного насильства, яка ховається за досить елегантною дефініцією. Аб'юзер, застосовуючи метод газлайтингу, зацікавлений в переконанні свого партнера в її неадекватності за допомогою наступних лаконічних висловлювань

з конкретною акцентуацією задля подальшого ефекту зниження самооцінки:

- тобі, як завжди, здалося; цього ж не було; ти знову все придумала; вибач, але ти трохи неадекватна;
- в тебе надто сильна фантазія; ти, як завжди, маєш ілюзії; знову ти перекручуєш факти; чому ти змінюєш сенс моїх слів;
- зараз ти надто перебільшуєш, драматизуєш; ти не хочеш мене почути; я дарма стараюсь для тебе;
- ввійди, будь ласка, в моє положення; коли ти вже зможеш включити критичне мислення;
- ти знову поставила мене в незручне положення; мені дуже соромно за тебе; ти не виправдала моєї довіри, ти не варта мого часу та зусиль;
- ця тема вже неактуальна і закрита, перепрошую; я більше не хочу з тобою жодних комунікацій;
- для тебе буде краще прийняти безглузду дискусію; я знову маю тобі повторювати; ти не розумієш і не хочеш зрозуміти цього.

Завжди відбувається системне заперечення конкретних подій, певних почуттів з акцентуацією на емоціях та реакціях. Потенційна жертва після системного та циклічного застосування методу газлайтингу, відчуває себе спустошеною емоційно, начебто втратила здоровий глузд та поступово втрачає зв'язок з реальністю. Найчастіше газлайтингу піддаються жертви сексуального аб'юзу, коли аб'юзер, психопат, насильник внушає жертві, загалом НЛП методу, що жертва щось певної дії, вчинки, слова, обставини) не правильно інтерпретувала.

Психологічний портрет аб'юзера завжди включає в себе конкретні дезадаптивні риси його деструктивної особистості:

- прояв нестриманості;
- підсвідоме чи свідоме прагнення влади;
- прагнення до тотального контролю над своєю жертвою;
- прояв жорстокості в різних варіаціях;
- супровід агресивних проявів поведінки і т.д.

Аб'юз є емоційним видом насильства та має вплив на емоції і психіку жертви методом застосування ресурсів партнера. Психологічний аб'юз являється «ядром» фізичного і сексуального насильства, тому є найважливішою його формою прояву та несе незворотні деструктивні зміни у психіці жертви.

Серед основних характеристик ми виділили:

- факт заперечення фактів: маніпулятор стверджує, що події або слова, які пам'ятає жертва, не відбувалися.

– наявність перекручення реальності: аб'юзер надає спотворене пояснення ситуацій.

– завжди заниження впевненості: жертва має сумніви у власних здібностях, падає самооцінка, відбувається неадекватне сприйняття реальності та з'являються сумніви щодо власного здорового глузду.

Серед наслідків психологічного аб'юзу слід акцентувати увагу на наступних:

- хронічна тривожність, депресія; занижена самооцінка;
- почуття провини, безпорадності та безглуздої ситуації; психосоматичні розлади;
- виникнення труднощів у побудові адекватних та зрілих стосунків тощо.

Доцільність питання щодо наявності факту та відсутності реакцій на аб'юзу, маємо деякі стримуючі або тріггерні фактори:

- залежність від кривдника в будь-якій формі прояву; завжди низька самооцінка та страх бути покинутим;
- зневіра у вірогідність позитивних змін та зміни ситуації взагалі;
- содівання на ілюзорність сприйняття ситуації "це тимчасово", "потім буде краще, все зміниться"
- відсутність власного житла та стабільних фінансових джерел; соціальний осуд, критика та тиск.

Важливо своєчасно розпізнати будь-яку форму аб'юзу та застосувати превентивні міри: довіра власним відчуттям дискомфорту, паніки та страху; ведення щоденника подій та емоцій; у разі необхідності пошук підтримки у друзів, психологів, гарячої лінії; відновлення особистих меж, підвищення самооцінки, адекватного сприйняття себе та ситуації, гідності.

Для профілактики психологічного аб'юзу, зазвичай, застосовуються:

- освітні програми з емоційного інтелекту, адекватних стосунків;
- супровід та підтримка дітей в аспекті розвитку самооцінки та самоповаги;
- винесення проблеми в публічну площину;
- формування навичок самозахисту та асертивної поведінки

Роботи Мюррея Страуса (Murray A. Straus), одного із провідних дослідників питань домашнього аб'юзу, фокусувалися на ролі сімейних конфліктів та впливі фізичних видів покарань на дітей. Дослідник Еван Старк (Evan Stark) дослідив проблеми контролюючого типу поведінки у відносинах та його впливу на жінок як виду психологічного насильства. Досить цікаве дослідження Ленор Уокер (Lenore Walker), авторки теорії "циклу насильства" в стосунках, а також дефініції "синдром побитої

жінки". Вчений Бет Фредеріксон (Beth Richie) вивчав гендерний аб'юз та його вплив на жінок кольору шкіри в контексті расизму та соціальної нерівності. На нашу думку, науковець Дональд Віннікотт (Donald Winnicott), який дослідив, емоційну депривацію та токсичні стосунки та виявив їх вплив на психічне здоров'я – досить актуальне та цікаве дослідження. Сучасні наукові дослідження часто фокусуються на інтерсекційності. Разом з тим, всі вищезазначені дослідження є й досі актуальними та допомагають краще зрозуміти саме природу і прояв аб'юзу для подальшого спрямування превентивних мір та попередження насильства.

Список використаних джерел:

1. Brown, K. W., & Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84 (4), 822-848.
2. Fredrickson, B. L., Cohn, M. A., Coffey, K. A., Pek, J., & Finkel, S. M. (2008). Open hearts build lives: Positive emotions, induced through loving-kindness meditation, build consequential personal resources. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95 (5), 1045-1062.
3. Grossman, P., Niemann, L., Schmidt, S., & Walach, H. (2004). Mindfulness-based stress reduction and health benefits: A meta-analysis. *Journal of Psychosomatic Research*, 57 (1), 35-43.
4. Kabat-Zinn, J. (1994). *Wherever you go, there you are: Mindfulness meditation in everyday life*. New York: Hyperion.
5. Krasner, M. S., Epstein, R. M., Beckman, H., Suchman, A. L., Chapman, B., Mooney, C. J., & Quill, T. E. (2009). Association of an educational program in mindful communication with burnout, empathy, and attitudes among primary care physicians. *JAMA*, 302 (12), 1284-1293.
6. Курганська Е. Психологічний аб'юз та його зв'язок з іншими формами аб'юзу. *Ментальне здоров'я*. 2024. Вип. 4.
7. Neff, K. D. (2003). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity*, 2 (3), 223-250.2.

*Мошківська Світлана Михайлівна,
здобувачка магістерського
рівня вищої освіти спеціальності
053 «Психологія Житомирського
державного університету
імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна*

*Кириченко Віктор Васильович,
доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри
соціальної та практичної
психології Житомирського
державного університету
імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна*

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ ТА КОПІНГ-МЕХАНІЗМІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ПЕРІОДІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5279/>

Сором'язливість вважається одним з аспектів емоційного життя підлітків, концептуалізація якої часто спрямована на соціальну тривожність і дезадаптивні поведінкові реакції (Хендерсон, Зімбардо) [3; 5]. Сором'язливість є значною проблемою для підлітків, яка негативно впливає на їхнє життя, соціальну поведінку та академічну успішність [2]. Також сором'язливість може виступати не лише як симптом, але і як чинник, що впливає на психосоціальну адаптацію. Попри зростання обсягу наукових досліджень які демонструють, що сором'язливість виступає як важливий фактор ризику для психосоціальної дезадаптації в підлітковому віці, питання про базові концептуальні механізми, що пояснюють ці взаємозв'язки, залишається недостатньо розкритим.

В підлітковому віці копінг-стратегії знаходяться на стадії активного формування і значною мірою залежать від індивідуально-психологічних характеристик особистості, зокрема рівня сором'язливості [1, с. 8]. Механізм взаємозв'язку між сором'язливістю та копінг-стратегіями проявляється в тому, що підлітки з високим рівнем сором'язливості мають нижчу варіативність копінг-стратегій, рідше використовують активні, соціально-орієнтовані чи конструктивні способи подолання труднощів [1; 4]. Домінують стратегії уникнення, емоційної ізоляції чи самозаспокоєння, що знижує ефективність соціальної адаптації. Водночас розвиток гнучкості копінг-поведінки – здатності обирати адекватні стратегії

згідно із контекстом – сприяє зменшенню проявів сором'язливості та покращенню психоемоційного стану підлітка. Відповідно, копінг-стратегії виступають як ключовий медіатор впливу індивідуальних та середовищних факторів на психологічну адаптацію особистості.

Емпіричне дослідження проведене на основі Ємільчинського ліцею Звягельського району серед учнів 9-10 класів засвідчило, що в 70% підлітків переважає стратегія «пошук соціальної підтримки», що свідчить про здатність окремих респондентів активно залучати інших до розв'язання своїх труднощів. Відповідно до методики Е. Хейма «Копінг-механізми» виявлено, що в цілому для підлітків характерна шкала пошуку соціальної підтримки та уникнення проблем, проте їм бракує високого рівня ефективного копіngu. Емоційна сфера підлітків є найбільш вразливою, оскільки майже половина підлітків обирає неадаптивні механізми. Сором'язливість має значний зв'язок з активними та пасивними стратегіями копіngu підлітків (тісні зв'язки сором'язливості підлітків по шкалі «уникнення проблем», негативний зв'язок із вирішенням проблем вказує на те, що сором'язливість підлітків може заважати активному підходу до вирішення завдань; позитивний зв'язок із уникненням проблем свідчить, що сором'язливі підлітки схильні уникати стресових ситуацій. Зв'язок між сором'язливістю і пошуком соціальної підтримки є слабким, тобто сором'язливість не є вирішальним фактором у прийнятті підлітками цієї стратегії копіngu. Підлітки з вищим рівнем сором'язливості частіше використовують відносно адаптивні та неадаптивні стратегії.

Таким чином, існує тісний взаємозв'язок між рівнем сором'язливості підлітків та характером застосовуваних ними копінг-стратегій. Сором'язливість виявляється як у внутрішніх (емоційно-когнітивних), так і в зовнішніх (поведінкових і фізіологічних) проявах, впливаючи на вибір механізмів подолання стресу. Підлітки з вищим рівнем сором'язливості значно частіше схильні до уникнення, ізоляції та використання неадаптивних копінг-стратегій, що може ускладнювати процеси емоційного розвитку та соціальної інтеграції.

Дані дослідження також засвідчують високу вразливість емоційної сфери підлітків, оскільки значна частина з них демонструє схильність до використання неефективних стратегій подолання. Це вказує на труднощі в емоційному саморегулюванні та підкреслює актуальність психологічного супроводу й розвитку адаптивних копінг-навичок у підлітковому віці. Розвиток навичок ефективного копіngu може покращити адаптацію підлітків до стресових ситуацій та знизити негативний вплив сором'язливості на їхнє життя.

Література:

1. Bowker J., Richard C., Stotsky M. Understanding shyness and psychosocial difficulties during early adolescence: The role of friend shyness and self-silencing. *Personality and Individual Differences*. 2023. Vol. 209. URL: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2023.112209>
2. Hart J. *The Shyness and Social Anxiety Workbook: How to Overcome Social Anxiety and Build Confidence*. New Harbinger Publications. 2020. 272 p.
3. Henderson C., Noblett J. Mental health-related stigma in health care and mental health-care *The Lancet Psychiatry* 2014. № 1 (6). P. 467-482. DOI: 10.1016/S2215-0366(14)00023-6
4. Sabi Y. N. Al, Jaradat S. A., Ayasrah M. N. Shyness and its Relation with Self-esteem in Light of Some Variables. *An International Journal Inf*. 2022. Vol 11, №6. P. 2345-2352.
5. Zimbardo P. G., Henderson S., Ickes W. *Shyness: Perspectives on research and therapy*. Routledge. 2018.

*Сліпченко Оксана Олександрівна,
здобувач другого(магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія освітньої програми
Сімейна психологія, Житомирський
державний університет
імені Івана Франка м. Житомир*

*Науковий керівник:
Тичина Ірина Миколаївна,
доцент кафедри соціальної
та практичної психології,
кандидат психологічних наук,
доцент, Житомирський
державний університет
імені Івана Франка м. Житомир*

УЯВЛЕННЯ ПРО ЖИТТЄВИЙ УСПІХ У ЖІНОК З ДОСВІДОМ РОЗЛУЧЕННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5321/>

Як відомо, розлучення є однією з найактуальніших проблем сучасного суспільства. За даними досліджень, що проводилися в Україні упродовж останніх двох років понад 40% шлюбів закінчуються розлученням [3]. Щороку кількість розлучень у світі продовжує зростати,

і це серйозно впливає на психологічний стан людей, які беруть участь у цьому процесі [2].

Саме жінка найбільш переживає розлучення. Вона часто визнає факт власного розлучення, як невдале сімейне партнерство, а себе нежиттєздатною та соціально дезадаптованою. Оцінка жінкою розлучення, його причин та наслідків кардинально відрізняється від чоловічого бачення власного досвіду розлучення. Адже до цих пір, за дослідженням сучасних науковців, українці вважають материнство та заміжжя найбільш важливим критерієм життєвого успіху жінки [1].

Дослідження ґрунтується на оцінюванні відмінностей зміста та значущості різних життєвих сфер, таких як сім'я, особистісний розвиток, соціальна, професійна та естетична. Метою аналізу є виявлення змістових відмінностей в уявленнях про життєвий успіх у жінок з досвідом розлучення та без такого досвіду. Для цього було сформовано дві порівняльні групи: група 1 – жінки без досвіду розлучення, група 2 – жінки з досвідом розлучення. Особливості уявлень про життєвий успіх в цих групах вивчалися за допомогою вільного асоціативного експерименту. За умов дослідження опитані жінки, які нараховували по 30 респондентів в кожній групі повинні були охарактеризувати асоціації до слова-стимула: «життєвий успіх».

В ході проведення асоціативного експерименту, отримані асоціації були розподілені за такими категоріями: сім'я, особистісний розвиток, соціальний аспект, кар'єра та фінанси, естетична сфера. Для перевірки значущості відмінностей між уявленнями про життєвий успіх у жінок з досвідом розлучення та без такого досвіду було проведено порівняльний аналіз та аналіз середніх значень. Отримані результати свідчать, що у жінок з досвідом розлучення та без такого досвіду було виявлено наявність виражених відмінностей у розподілі різних життєвих сфер. Так, жінки без досвіду розлучення більшою мірою орієнтовані на сімейні, особистісні та соціальні сфери життєдіяльності. Для них важливішими стають підтримка близьких, сімейне благополуччя, впевненість у собі, самореалізація та соціальна взаємодія. Натомість жінки з досвідом розлучення надають перевагу особистісним, професійним та естетичним сферам. Це вказує на прагнення до особистісного розвитку, професійної реалізації та досягнення гармонії в особистому просторі. Зокрема, розлучення пов'язане зі зміною пріоритетів – зменшується значущість у сімейних та соціальних сферах життєдіяльності, натомість зростає роль кар'єрного розвитку, особистісного самоствердження, та частково естетичних аспектів. Це дає підстави вважати, що життєвий успіх для жінок з досвідом розлучення набуває більш індивідуалізованого, самостійного характеру.

В результаті статистичного аналізу методом U-критерія Манна-Уїтні виявлено, що між жінками з досвідом розлучення та без такого досвіду існують значущі відмінності, які впливають на життєвий успіх. Аналіз результатів показав, що жінки без досвіду розлучення вбачають життєвий успіх переважно у реалізації сімейних, соціальних та особистісних сферах. Для них характерне традиційне бачення життєвої самореалізації через створення сім'ї, підтримку соціальних зв'язків, гармонійні стосунки та особистісний розвиток. У той же час такі аспекти, як кар'єрне зростання або естетична самореалізація, мають другорядне значення.

Натомість для жінок з досвідом розлучення структура уявлень про життєвий успіх трансформується. Провідними виявляються особистісні, професійні та частково естетична сфери. Сімейна сфера відходить на другий план, що, ймовірно, пов'язано з особистим досвідом втрати сімейних очікувань, переоцінкою цінностей та прагненням до самостійності, незалежності й самореалізації. Кар'єра і професійне визнання стають важливим джерелом самооцінки та відчуттям успішності.

Важливо зазначити, що незалежно від досвіду розлучення обидві групи жінок високо оцінюють значення особистісному розвитку, що свідчить про загальну тенденцію до усвідомлення важливості індивідуального розвитку та психологічного благополуччя в сучасному суспільстві.

Отримані результати мають практичну цінність для психологів, соціальних працівників, а також для розробки програм підтримки жінок у період після розлучення. Розуміння трансформації життєвих сфер може сприяти ефективнішій допомозі в процесі адаптації, самореалізації та відновленню емоційного балансу після розлучення та сприяти життєвому успіху таких жінок.

Література:

1. Ткаченко В. Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз. *Наука і освіта*. 2010. № 3. С. 113-116.
2. Туровська А. О. Розлучення – одна з найскладніших соціальних проблем сучасного суспільства. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2015. Вип. 1 (3). С. 164-166.
3. Статистика розлучень в Україні за останні два роки. URL: <http://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240417-statystyka-rozluchen-v-ukrayini-dani-za-ostanni-roky/>

*Терещенко Жанна Миколаївна,
здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня
спеціальності «Психологія»,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна*

*Пирог Ганна Володимирівна,
кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри соціальної
та практичної психології,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна*

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ВОЛОНТЕРІВ НА МАТЕРІАЛАХ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5316/>

Волонтерство є важливим соціальним феноменом, що відіграє ключову роль у підтримці вразливих верств населення, особливо в умовах криз та воєнних конфліктів. У сучасних реаліях, коли українське суспільство стикається з викликами, спричиненими війною, діяльність волонтерів набуває особливого значення. Вони не лише забезпечують матеріальну допомогу, а й виступають джерелом психологічної підтримки та солідарності. Аналізуючи особистісні та соціальні фактори, що спонукають людей до волонтерської діяльності, можна побачити, як змінюється структура мотиваційних пріоритетів у період війни, які внутрішні потреби рухають волонтерів і які виклики вони долають у своїй діяльності.

Дане дослідження має на меті визначити особливості мотивації волонтерів благодійних організацій. Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження були використані методи: теоретичні – аналіз науково-психологічної літератури; емпіричні – авторська анкета, тест для визначення ступеня задоволення головних потреб людини (за А. Маслоу), методика на визначення спрямованості особистості Б. Басса, методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Шварца.

Для дослідження мотивації волонтерів була обрана благодійна організація «Захист дітей Чорнобиля» (м. Малин, Житомирська область), що надає психологічну, фінансову та гуманітарну допомогу дітям із

соціально вразливих категорій, а також постраждалому населенню під час воєнних дій. Організація об'єднує переважно пенсіонерів із високим рівнем мотивації та емпатії, які, попри економічні труднощі та низький рівень добробуту, активно допомагають дітям і військовим, водночас стикаючись зі стресом, тривожністю та емоційним вигоранням; відсутність молоді свідчить про її міграцію в пошуках кращих умов життя. У дослідженні взяли участь 69 волонтерів віком від 21 до 70 років, всі вони проживають у Поліському регіоні та активно залучені до діяльності організації.

Згідно результатів анкетування з початком війни на 50% збільшився кількісний склад волонтерів; вік значно помолодшав, у 61% респондентів рівень життя нижчий середнього, у 80% змінилися напрямки роботи волонтерів.

За результатами дослідження спрямованості особистості за методикою Б. Басса більшість волонтерів (65%) орієнтовані на власні потреби та амбіції, що сприяє їхній активності, але може знижувати рівень соціальної взаємодії, тоді як 18% прагнуть до спілкування, встановлюючи теплі стосунки та налагоджуючи емоційні зв'язки, а 17% сфокусовані на діяльності, проявляючи зацікавленість у вирішенні проблем і ефективному виконанні завдань, що забезпечує результативність роботи організації.

Дослідження потреб за методикою А. Маслоу показало наступні результати: у 49% досліджуваних на першому місці фізіологічні потреби, які включають їжу, воду, сон та безпеку здоров'я і є фундаментальними. Якщо цей рівень потреб має високі показники, це може свідчити про нестачу базових ресурсів або про те, що люди змушені зосереджуватися на питаннях виживання. У 23% респондентів найбільш актуальними є потреба в безпеці, що охоплює стабільність, захист та фінансову впевненість. Потреба у визнанні, що включає самоповагу, статус та досягнення, найбільш актуальна для 18% досліджуваних, які прагнуть до успіху, впливу або авторитету в професійній чи особистій сфері. Для 6% актуальні соціальні потреби, які включають спілкування, дружбу, любов та прийняття в суспільстві, що може свідчити про важливість міжособистісних зв'язків для респондентів або, навпаки, про нестачу соціальної підтримки. 4% респондентів мають потребу в самореалізації, що охоплює особистий розвиток, творчість та пізнання. Це свідчить про те, що людина вже задовольнила основні потреби і прагне до власного вдосконалення.

Дослідження цінностей за методикою Ш. Шварца показало, що найбільш поширеними цінностями є досягнення, безпека і прихильність

(по 13% досліджуваних волонтерів). Це вказує на прагнення до стабільності та контролю в умовах воєнної невизначеності. Це вказує на прагнення отримувати конкретні результати, відчувати стабільність та залученість до соціальних зв'язків. Цінності самоорієнтації (виражені у 11% досліджуваних) свідчать про важливість особистісного розвитку для учасників, що волонтерська діяльність – не лише спосіб допомоги, а й можливість самореалізації. Цінності гедонізму (11%) та стимулювання (8%) вказують на важливість пошуку нових вражень та задоволення від своєї роботи волонтерів. Саморегуляція (10%) означає, що волонтери керуються внутрішніми цінностями та автономністю у прийнятті рішень, що є важливим в умовах нестабільності, коли необхідно швидко адаптуватися до змін та діяти ефективно.

Отже, результати дослідження показали, що мотивація досліджуваних волонтерів благодійних організацій включає спрямованість на власні потреби та інтереси, базові потреби фізіологічні та у безпеці, цінності досягнення, безпеки та прихильності. Це відображає їхні глибокі психологічні потреби: прагнення досягнень і безпеки, пошук стабільності та контролю над власним життям, що зменшує відчуття невизначеності й тривожності, спричиненої війною. Прихильність та самоорієнтація підкреслюють значущість соціальних зв'язків та особистісного розвитку, адже волонтерство стає способом отримання емоційної підтримки.

Результати дослідження не лише доповнюють теоретичні аспекти мотивації, а й можуть бути корисними для організацій, які прагнуть покращити умови волонтерської діяльності та підвищити рівень її ефективності.

Література:

1. Балашов Е. М. Психологічна структура волонтерської діяльності як засобу самореалізації студентів. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка*. 2013. №. 24. С. 12-16.
2. Вайнілович Н. А. Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2012. № 2. С. 53-59.
3. Коломієць Л. І. Психологічні особливості мотивації волонтерської діяльності. *Психологічний часопис* : збірник наукових праць. Київ, 2017. С. 79-90.
4. Лях Т.Л. Види мотивації до волонтерської діяльності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. Т. 2, №15. С. 37-41.

5. Пирог А. Психологічна структура потреб політичної поведінки студентів і працюючої молоді. Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень. К., 2017. С. 109-112.
6. Пирог Г. В., Габрук К. С. Ціннісні компоненти соціально-політичної активності молодих українців і поляків. *Актуальні проблеми психології та педагогіки*: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2019. С. 119-121.

***Фіонова Ольга Володимирівна,
здобувачка магістерського рівня
вищої освіти за спеціальністю
«Сімейна психологія»,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка***

***Науковий керівник:
Савиченко Ольга Михайлівна,
кандидатка психологічних
наук, доцентка, доцентка кафедри
соціальної та практичної психології,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка***

ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ ТА АДАПТАЦІЇ ДО ШЛЮБНИХ ЗМІН У ОСІБ ІЗ РІЗНИМ ПОДРУЖНІМ ДОСВІДОМ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5322/>

Розлучення, вдівство або відсутність подружнього партнера – це життєві події, що впливають на тривожність та здатність до адаптації. В Україні зростає частка населення, що проживає без партнера, водночас зростає кількість людей у стані хронічної тривожності та емоційного виснаження [4]. Згідно з підходами Ч. Спілбергера, тривожність поділяється на реактивну (стан) і особистісну (рису). Високі показники у цих шкалах часто спостерігаються у людей, які пережили втрату або невдачі у стосунках [5]. Адаптація ж виступає як компенсаторний механізм.

Метою нашого дослідження є вивчення рівня ситуативної й особистісної тривожності та рівня адаптації до шлюбних змін серед дорослих осіб із різним подружнім досвідом.

У вибірці – 80 дорослих респондентів (35 чоловіків, 45 жінок), серед яких: 30 осіб – стабільний шлюб, 20 – розлучені, 10 – вдівці, 20 – без шлюбу. Використано шкалу STAI (Спілбергера-Ханіна) та опитувальник адаптації до шлюбних ситуацій.

Отже, перейдемо до результатів, у групі розлучених найвищі показники тривожності: ситуаційна – $M = 35.7$, особистісна – $M = 31.2$. Найнижчі значення – у стабільному шлюбі: $M = 25.1 / 22.4$. Також адаптація до шлюбних ситуацій була найвищою у стабільному шлюбі ($M = 42.3$) та найнижчою серед розлучених ($M = 26.5$). Дисперсійний аналіз показав статистично значущі відмінності між групами ($p < 0.05$).

Стабільні стосунки відіграють роль емоційного регулятора. Респонденти, які втратили партнера або пережили конфліктне розлучення, мають знижену адаптивність і підвищену чутливість до стресу. Це корелює з відчуттям самотності та відсутності підтримки.

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок що тривожність та адаптаційні здібності істотно залежать від типу подружнього досвіду. У групі стабільних стосунків – кращі показники, що підтверджує гіпотезу про роль шлюбної стабільності як ресурсу для психічного благополуччя. Рекомендується посилення психотерапевтичної роботи з клієнтами, які мають досвід шлюбної втрати. Важливо враховувати рівень адаптації як діагностичний маркер у консультуванні.

Список літератури:

1. Євтушенко Н. І. Адаптація до змін у подружньому житті: психологічний аспект. Психологічні перспективи. 2022. № 3. С. 28-34.
2. Спілбергер Ч. Тривожність як стан і властивість: методичний посібник. Київ: Центр практичної психології, 2017. 64 с.
3. Мельник В. В. Психологічні чинники адаптації до шлюбних трансформацій. Вісник ХНПУ ім. Сковороди. 2023. № 1. С. 41-48.

*Шатківська Анна Сергіївна,
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту
психології 2 курсу спеціальності
С4 «Психологія», «Донецький
національний університет
імені Василя Стуса», Україна*

*Науковий керівник:
Васюк Катерина Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри кризової
та клінічної психології, «Донецький
національний університет
імені Василя Стуса», Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНИХ СТИЛІВ У ШКОЛЯРІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5305/>

Анотація. У даному дослідженні розглядаються теоретичні аспекти когнітивних стилів як індивідуально-психологічних особливостей навчальної успішності у школярів підліткового віку. Проведено огляд основних наукових підходів до класифікації когнітивних стилів, проаналізовано їх основні типи, їхні психологічні характеристики та вплив на мислення, сприймання, запам'ятовування й навчальну мотивацію. Приділяється увага віковим особливостям підлітків, що впливають на формування індивідуального стилю навчальної діяльності. Емпіричне дослідження здійснювалося за участю школярів 7-9 класів, воно дозволило встановити залежність між когнітивними стилями та успішністю навчання. У результаті проведеного емпіричного дослідження було встановлено, що когнітивні стилі школярів підліткового віку частково залежать від рівня їхньої навчальної успішності, тоді як вікові відмінності не мають статистично значущого впливу. Частково підтверджено, що школярі з високим рівнем навчальної успішності мають виражені реалістичні та аналітичні когнітивні стилі, на відміну від школярів з достатнім рівнем успішності.

Ключові слова: когнітивні стилі, когнітивні механізми, пізнавальна діяльність, навчальна успішність, індивідуальні особливості.

Постановка проблеми. Когнітивні стилі школярів підліткового віку мають значний вплив на їх пізнавальну діяльність, навчальну

успішність, емоційний стан і соціальну адаптацію. Підлітковий вік характеризується сильними змінами у розвитку ЦНС, що спричиняє перебудову багатьох когнітивних механізмів. Це, своєю чергою, актуалізує питання індивідуальних відмінностей у способах сприйняття та обробки інформації, що можуть суттєво впливати на стратегії навчання та адаптацію до нових соціальних умов.

Попри велику кількість досліджень когнітивних стилів, досі залишаються проблемні аспекти, зокрема:

- Як під впливом освітнього середовища та соціального досвіду когнітивний стиль змінюється в підлітковому віці?
- Чи можливе свідоме самостійне коригування когнітивних стилів для підвищення навчальної ефективності?
- Які чинники найбільше впливають на формування когнітивних стилів у сучасних школярів?

Різні підходи до визначення когнітивних стилів (від класичних концепцій Г. Віткіна, Р. Гарднера, Р. Стернберга до сучасних досліджень) показують, що когнітивний стиль не є сталою характеристикою, а динамічно змінюється під впливом навчання, мотивації та соціальних взаємодій. Це відкриває перспективи для подальших досліджень і розробки методик, які допоможуть адаптувати навчальний процес до індивідуальних особливостей школярів.

Мета статті. Виявити особливості когнітивних стилів у школярів підліткового віку та їхній вплив на навчальну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Когнітивні стилі – це індивідуальні особливості мислення, які визначають, як людина сприймає, обробляє та використовує інформацію [6, с. 23]. Поняття когнітивного стилю запровадив Г. Уїткін, який досліджував залежність/полонезалежність як один із ключових когнітивних параметрів [4, с. 418]. Проблему когнітивних стилів також вивчали такі вчені, як М. Холодна, Є. Ільїн, І. Шкуратова, Л. Собчик, Т. Гусєва та інші. Існують різні підходи до розгляду когнітивних стилів. Зокрема, М. Холодна запропонувала їх класифікацію за десятьма біполярними вимірами, такими як аналітичність-синтетичність, ригідність-гнучкість, імпульсивність-рефлексивність тощо [7]. І. Шкуратова визначила функції когнітивних стилів: адаптаційну, компенсаторну, системоутворюючу, самовираження [8, с. 156].

Когнітивні стилі мають важливий вплив на навчальну діяльність, запам'ятовування інформації та вирішення завдань. Л. Собчик вивчала зв'язок когнітивних стилів із міжособистісною поведінкою. Вона зазначала, що когнітивні стилі визначають особливості соціальної

взаємодії, рівень тривожності, емоційної чутливості та поведінкових стратегій [3, с. 30].

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні взяли участь учні 7, 8 та 9 класів загальноосвітнього закладу, загальна вибірка склала 45 підлітків. Вибірка була поділена на групи за віковим критерієм і рівнем навчальної успішності. З метою визначення особливостей когнітивних стилів та їх залежності від рівня навчальної успішності, були використані такі методики:

- **методика «Стилі мислення» Р. Бремсона та А. Харрісона** – для виявлення домінуючих когнітивних стилів (аналітичний, реалістичний, синтетичний, ідеалістичний, прагматичний) [5];

- **методика «Локус контролю» Дж. Роттера** – для визначення рівня інтернальності або екстернальності контролю особистості над подіями у власному житті [2];

- **методика «Тест включених фігур» Готтшальдта** – для оцінки когнітивного стилю залежності-незалежності від поля, що визначає здатність людини виокремлювати значущу інформацію із загального фону [1].

За результатами методики «Стилі мислення» було встановлено, що у 7 класі переважає синтетичний стиль (59,1 бала), який свідчить про схильність до цілісного, інтуїтивного сприйняття інформації. Водночас у 8 і 9 класах домінує аналітичний стиль (57,1 та 53,3 відповідно), що вказує на розвиток логічного мислення та структурованого підходу з віком.

У групі учнів з високою навчальною успішністю найвищі показники мають реалістичний стиль (61,1 бала), аналітичний (60,1) і синтетичний (58,5), що вказує на схильність до логічного, практичного та водночас цілісного способу мислення. Натомість у групі з достатньою успішністю переважає прагматичний стиль (54,0), а найнижчі показники спостерігаються за ідеалістичним (49,8) та реалістичним (49,7) стилями.

Застосування критерію Манна-Уїтні дозволило встановити статистично значущі відмінності між групами: у реалістичному стилі ($U = 53$) та результатах тесту включених фігур ($U = 58$) учні з високою успішністю суттєво перевершують однолітків із нижчими академічними показниками.

За методикою Дж. Роттера було виявлено поступове зростання екстернальної орієнтації з віком: у 7 класі переважає інтернальність (11,6 бала), у 8 класі – помірна екстернальність (11,9 проти 11,1), а в 9 класі – вже чітке домінування екстернального локусу контролю, що свідчить про знижену суб'єктивну відповідальність. Цікаво, що

навіть учні з високим рівнем навчальних досягнень мають переважно екстернальний тип локусу контролю, що може пояснюватися впливом авторитету вчителя, високим рівнем шкільної тривожності або невпевненістю у власних силах.

Аналіз результатів тесту включених фігур показав, що найвищі значення має 7 клас (13,9 бала), тоді як 8 і 9 класи показали нижчі результати (10,2 і 10,8 відповідно). Учні з високою успішністю продемонстрували значно кращу здатність до аналітичного сприйняття, зорової концентрації та виділення фігури з фону, що також корелює з їхніми загальними академічними досягненнями.

Водночас аналіз за критерієм Краскела-Уоллеса не виявив статистично значущих відмінностей між віковими групами у жодному з досліджуваних параметрів, що дозволяє зробити висновок про стабільність когнітивних стилів у підлітковому віці незалежно від року навчання.

Висновок. Таким чином, гіпотеза про те, що школярі з високим рівнем навчальної успішності мають виражені реалістичні та аналітичні когнітивні стилі, на відміну від школярів з достатнім рівнем успішності, отримала часткове підтвердження. Реалістичний стиль мислення виявився значущо вираженим, а аналітичний – наблизився до рівня значущості.

Список використаних джерел:

1. Готтшальдт Ф. Тест включених фігур. URL: <https://onlinetestpad.com/ru/test/13935-test-vklyuchennykh-figur> (дата звернення: 18.03.2025).
2. Роттер Дж. Методика дослідження локусу контролю. URL: https://www.eztests.xyz/tests/personality_rotter/ (дата звернення: 18.03.2025).
3. Собчик Л. М. «Психологія індивідуальності». – С. 30.
4. Уїткін Г. А. Психологічна диференціація: дослідження розвитку. – Нью-Йорк, 1962. – С. 418.
5. Харрісон А., Бремсон Р. Тест «Стилі мислення». URL: https://www.eztests.xyz/tests/personality_inq/ (дата звернення: 18.03.2025).
6. Холодна М. Когнітивні стилі: Про природу індивідуального розуму. – М. : ПЕРСЭ, 2002. – С. 23.
7. Холодна М. О. Когнітивні стилі: про природу індивідуального розуму. – Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2004.
8. Шкуратова І. Когнітивний стиль та спілкування. – 1994. – С. 156.

*Щербатюк Катерина Володимирівна,
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту
психології 2 курсу спеціальності
С4 «Психологія», «Донецький
Національний Університет
імені Василя Стуса», Україна*

*Науковий керівник:
Мазай Лада Юрївна,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри кризової
та клінічної психології, «Донецький
Національний Університет
імені Василя Стуса», Україна*

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ ШКОЛЯРІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5307/>

Анотація. В даному дослідженні аналізується вікові особливості розвитку уваги школярів. Проаналізовано теоретичні підходи до розуміння розвитку уваги її видів та складових. Розглянуто теорії біхевіоризму, волонтаризму, інтроспекції та фізіологічного напрямку. Емпіричне дослідження здійснювалося за участю 78 школярів: по 39 учнів 5-х та 10-х класів, порівну хлопців і дівчат. Дослідження проведено з використанням таких методик, як таблиці Шульте, тест Струпа та проба на обсяг уваги. Аналіз отриманих результатів дозволив виявити вікові зрушення в розвитку уваги: учні старшого віку демонструють вищий рівень концентрації, стійкості, переключення і обсягу уваги. Зокрема, за допомогою критерію Манна-Уїтні було встановлено статистично значимі відмінності між п'ятикласниками та десятикласниками за всіма методиками, що підтвердило гіпотезу про покращення показників уваги з віком. Щодо статевих відмінностей, за середніми показниками спостерігається перевага дівчат, однак статистично значущі відмінності виявлено лише частково.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що віковий чинник має важливе значення у розвитку уваги школярів, тоді як вплив статі проявляється менш виразно. Отримані результати можуть бути враховані в освітньому процесі для оптимізації навчального навантаження та розвитку когнітивних здібностей учнів.

Ключові слова: розвиток уваги, вікові особливості, школярі, статеві відмінності, когнітивний розвиток.

Постановка проблеми. Дослідження вікових особливостей розвитку уваги є надзвичайно важливим у контексті сучасної педагогічної та психологічної науки.

Увага відіграє ключову роль у навчальному процесі, оскільки визначає ефективність сприйняття, осмислення та засвоєння навчального матеріалу. Формування уваги в учнів різних вікових груп безпосередньо впливає на їхню академічну успішність, розвиток когнітивних навичок і здатність до саморегуляції. З точки зору вікової психології, увага школярів має специфічні особливості на кожному етапі навчання. Актуальність дослідження зумовлена сучасними викликами освітнього процесу. В нинішніх умовах, реформування освіти виникає необхідність розробки ефективніших методик навчання, спрямованих на розвиток уваги школярів. Таким чином, аналіз вікових особливостей розвитку уваги школярів є не лише теоретично значущим, але й має вагомое практичне значення для вдосконалення освітніх методик, розробки індивідуальних підходів до навчання та підвищення ефективності педагогічного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес навчання людини не може здійснюватися без участі її уваги, ступінь розвитку якої зумовлює продуктивність розумової діяльності. Зосередженості свідомості на об'єктах навчання можна досягнути завдяки вихованню такої психологічної властивості психіки особистості, як увага. За визначенням М. Савчина, увага є формою організації психічної діяльності людини, яка полягає в спрямованості й зосередженості психіки, насамперед свідомості, на об'єктах і внутрішніх станах [5]. До властивостей уваги ми можемо віднести об'єм, концентрацію, стійкість та переключення [1]. Існують різні види уваги. В роботі Прядко О. виділено мимовільну, довільну та післядовільну увагу, залежно від активності людини [4].

Сутність уваги, її природу Максименко підкріплює дослідженнями різних теорій. Прибічники волюнтаристської теорії вбачають її сутність виключно у волі, хоча мимовільна увага не може бути пояснена вольовою діяльністю; інші вважають, що у проявах уваги провідну роль відіграють почуття, хоча довільна увага виявляється всупереч почуттям; шукали пояснення уваги також у зміні змісту самих уявлень, не враховуючи спрямованості особистості. Насправді увага значною мірою зумовлюється відносинами між спрямованістю діяльності, в яку включена людина, і спрямованістю її психічних процесів. Отже, увага виражає специфічну особливість процесів, напрямок яких регулюється діяльністю, в яку вони включені. Усе, що переживає особистість як значуще для неї, стає предметом її уваги [3].

Розумові здібності чоловіків і жінок рівноцінні, але не однакові. Проявляються вони по-різному: внаслідок різної спрямованості інтересів.

Дослідниками спостерігаються відмінності у навчальних інтересах. Відмінність інтересів проявляється також в професійній спрямованості. Дослідники відзначають, що за даними дослідження розумових здібностей хлопчиків і дівчат, відмічається більше коливання результатів серед хлопчиків: серед них більша кількість як розумово обдарованих, так і розумово відсталих. Результати дівчат стабільніші. Даних, що свідчили б про те, що одна стать розумніша від іншої, немає. Але хлопчики і дівчатка мають різний рівень і тип інтелектуального розвитку[2].

Мета – здійснити порівняльний аналіз вікових особливостей розвитку уваги школярів різної статі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Участь у дослідженні взяли школярі по 39 учнів 5-х та 10-х класів, порівну хлопців і дівчат. Загальна вибірка становила 78 осіб. Були використані такі методики: таблиці Шульте для визначення концентрації та стійкості уваги; Тест Струпа для оцінки рівня переключення та розподілу уваги; Проба на обсяг уваги для визначення обсягу уваги.

За результатами методики таблиць Шульте, у школярів 5-х класів середній час проходження становив 42 с, тоді як у 10-х класів – 32,5 с, що вказує на підвищення швидкості переробки інформації з віком. Статевий розподіл показав середні результати 39 с. у хлопців та 36 с. у дівчат, що свідчить про незначну перевагу у розвитку концентрації уваги в дівчат. За критерієм Манна-Уїтні виявлено статистично значущі відмінності за віковими показниками ($U = 502,5$), проте за статевими – відмінності були незначущими ($U = 677,5$).

Згідно з результатами тесту Струпа, середній час виконання завдання у 5-х класах склав 31 с, тоді як у 10-х – 24 с, що свідчить про підвищення рівня довільної уваги та контролю з віком. Хлопці продемонстрували середній показник 29 с, а дівчата – 25 с, що вказує на дещо вищий рівень когнітивної гнучкості в дівчат. Статистичний аналіз за критерієм Манна-Уїтні підтвердив наявність значущих вікових відмінностей ($U = 470$) і незначущих статевих ($U = 686$).

За методикою оцінки обсягу уваги, учні 5-х класів у середньому правильно виконали 8 з 10 завдань, тоді як учні 10-х класів – 9 з 10, що також демонструє вікову динаміку розвитку обсягу уваги. Розподіл за статтю показав середній результат 8 у хлопців і 8,5 у дівчат. За критерієм Манна-Уїтні статистично значущі відмінності спостерігались у віковому аспекті ($U = 576$), у той час як за статтю – показники свідчать про наявність статистично значущої відмінності та високий рівень достовірності ($U = 513$).

Висновок

Результати дослідження підтвердили гіпотезу про те, що з віком рівень розвитку уваги у школярів підвищується. За всіма використаними

методиками (таблиці Шульте, тест Струпа, проба на обсяг уваги) учні 10-х класів продемонстрували кращі результати порівняно з п'ятикласниками. Ці відмінності виявилися статистично значущими за критерієм Манна-Уїтні, що свідчить про вікову динаміку розвитку когнітивних процесів, зокрема довільної уваги, обсягу та швидкості її переключення.

Гіпотеза про вищі показники уваги в представників жіночої статі підтвердилася лише частково. Дівчата справді мали дещо вищі середні показники за всіма методиками, проте статистично значущі відмінності виявлено лише частково, що дозволяє говорити про тенденцію, але не про стійку закономірність.

Загалом, отримані результати дозволяють зробити висновок про поступовий розвиток уваги в шкільному віці, а також про наявність деяких статевих відмінностей у темпах цього розвитку. Практична значущість дослідження полягає у можливості використання даних для вдосконалення педагогічних підходів, спрямованих на розвиток уваги в учнів різного віку, зокрема при побудові індивідуальних освітніх маршрутів та психолого-педагогічного супроводу.

Література:

1. Дуткевич Т. В. Загальна психологія теоретичний курс навч. посібник. Київ 2017 с. 178.
2. Заброцький М. М. Основи вікової та гендерної психології. навчальний посібник. Тернопіль: навчальна книга, 2002, с. 143-144.
3. Максименко С. Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. – Видання друге, перероблене та доповнене. – Київ: "Центр навчальної літератури", 2004. с. 126.
4. Прядко О. Виховання і розвиток уваги студентів музично-педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти у процесі їх фахової підготовки [Електронний ресурс] / О. Прядко Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2019, с. 237.
5. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: Академ. Видав., 2011. с. 238.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

*Вегнер Олег Іванович,
старший викладач кафедри освітніх,
педагогічних технологій
Академії рекреаційних
технологій і права
ORCID: 0009-0005-3165-3615*

*Бедрак Сергій Леонідович,
бакалавр, спеціальності 014.11
“Середня освіта” (Фізична культура)
Академії рекреаційних
технологій і права*

*Левковський Дмитро Володимирович,
бакалавр спеціальності 014.11
“Середня освіта” (Фізична культура)
Академії рекреаційних
технологій і права*

ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНОМАНІТНИХ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ У РАМКАХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5317/>

Студентство, як майбутня інтелектуальна еліта країни, значною мірою впливає на її подальший розвиток. Саме тому їхня фізична витривалість, працездатність, духовне та фізичне здоров'я, а головне – високий рівень професійної кваліфікації, є надзвичайно важливими. Акцентуючи увагу на змінах в українській освіті, слід зазначити, що значна частина навчального часу тепер відводиться на самостійну роботу студентів. Ця ситуація ускладнюється нераціональним використанням часу на навчання та відпочинок багатьма студентами, що негативно впливає на їхнє фізичне здоров'я. Більше того, інтенсивний характер сучасної вищої освіти може викликати психічні перевантаження, нервові зриви, погіршення працездатності студентів та ускладнювати сприйняття нової інформації.

На думку багатьох науковців, варто використовувати різні види рухової активності, які є цікавими для молоді. У даному випадку йдеться про впровадження фітнес-технологій, які поєднують ефективні та цікаві тренування. Саме тому, на сьогоднішній день, сучасні види фітнес-програм є найактуальнішим видом фізичної активності як для

студентської молоді, так і для людей різних вікових категорій. Крім того, фітнес є засобом соціалізації людини, що особливо є важливим в умовах сьогодення [1; 4].

Слід зазначити, що на сучасному етапі фітнес набуває все більшої популярності та активно впроваджується як у сфері фізичної культури та оздоровлення населення, так і в освітній процес різних навчальних закладів України. Важливим і своєчасним завданням модернізації навчальних планів для закладів вищої освіти є цілеспрямоване використання оздоровчих фітнес-технологій на заняттях з фізичної культури для покращення здоров'я, фізичного розвитку та виховання студентів.

Сьогоднішні фітнес-технології являють собою комплексну систему, що включає в себе чітко визначені цілі, основні принципи, конкретні завдання, новітні методи, різноманітні засоби та організаційні форми систематичних фізичних вправ. Їхнє головне призначення полягає у підтримці та підвищенні рівня фізичної підготовленості та загального здоров'я різних категорій населення. Це сприяє формуванню фізичної культури особистості та заохоченню до здорового способу життя, що в подальшому позитивно впливає на успішне виконання соціальних і професійних ролей [2; 4].

Оздоровчий фітнес – це багатогранне суспільне явище, яке можна розглядати як динамічний процес покращення фізичної досконалості людини, підвищення рівня її фізичного здоров'я, як інтегровану систему матеріальних і духовних цінностей, що піддається управлінню. Дослідження науково-методичних джерел щодо використання сучасних видів оздоровчого фітнесу показує, що ці програми є затребуваними та активно використовуються у навчальному процесі студентської та учнівської молоді [1; 5]. Прикладами таких програм є йога, пілатес, кардіо-фітнес, стретчинг, аеробіка, дихальні вправи та інші.

Ефективність різних напрямків оздоровчого фітнесу комплексно впливає на дихальну та нервову системи організму, сприяє профілактиці та лікуванню різних захворювань. Музичний супровід для занять фітнесом, його танцювальна та ігрова спрямованість, необхідність узгоджувати свої рухи з діями забезпечує яскраву, емоційну атмосферу заняття, створює позитивний психологічний настрій, що з кожним новим заняттям підвищує інтерес тих, хто займається.

Огляд сучасних оздоровчих фітнес-засобів переконливо показує їхню привабливість для студентів та можливість ефективного застосування в навчальному процесі. Це, безумовно, сприятиме підвищенню рухової активності студентської молоді та, перш за все, покращенню їхнього здоров'я та функціонального стану. Водночас, інтеграція оздоровчого фітнесу в процес фізичного виховання вимагає

від майбутніх фахівців у сфері фізичної культури і спорту глибоких спеціальних знань, умінь та навичок для організації занять, підбору навчально-музичного контенту, адекватного дозування фізичних навантажень з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей студентів.

Отримані результати впровадження розробленої моделі занять з комплексним використанням програм оздоровчого фітнесу дозволяє розглядати сучасний фітнес, як високоефективну систему оздоровчих занять, спрямованих на покращення фізичних кондицій, зміцнення здоров'я, гармонійний фізичний розвиток людини. Основу змісту занять становлять фізичні вправи, створені задля розвитку основних фізичних якостей, розкриття внутрішнього потенціалу студентів як особистості, сприяють зміцненню здоров'я, розвитку рухових якостей, покращення загального функціонального стану організму, підвищення внутрішнього психологічного комфорту у процесі життєдіяльності студентів.

Отже, у вузькому розумінні фітнес можна визначити як комплекс спортивно-оздоровчих заходів, а в широкому сенсі – як стиль життя, особливу філософію, нове соціокультурне явище, що являє собою фізкультурно-спортивну діяльність, спрямовану на формування та зміцнення фізичного і духовного здоров'я, пропагування здорового способу життя та підвищення якості життя.

Фітнес можна розуміти, як “комплекс спортивно-оздоровчих заходів та дій”, у широкому сенсі, як стиль життя та особливий світогляд, нове соціокультурне явище, що є фізкультурно-спортивною діяльністю, яка спрямована на формування та зміцнення фізичного та духовного здоров'я людини, дотримання принципів здорового способу життя, та покращення якості життя.

Таким чином, використання у навчальному процесі студентів сучасних видів та програм оздоровчого фітнесу сприятиме досягненню мети фізичного виховання яка полягає у сприянні підготовки гармонійно розвинених, висококваліфікованих фахівців.

Список літератури:

1. Гоголева О. М. Фітнес-програми у практиці фізкультурно-оздоровчих технологій закладів вищої освіти. *Physical education and sports as a factor of physical and spiritual improvement of the nation: scientific monograph*. Riga: “Baltij a Publishing”, 2022. С. 140-171.
2. Жамардій В. О., Гордієнко О. В. Проектування фітнес-технологій в освітньому процесі з фізичного виховання студентів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 2 (333) Ч. 1. С. 90-98.

3. Пантус О., Денисовець А., Ткаченко П. Фітнес-технології у фізичному вихованні закладів вищої освіти: метод, рекомендації. Житомир : Поліський університет, 2023. 98 с.
4. Согоконь О., Донець О., Застосування сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій при підготовці вчителів фізичної культури. *Витоки педагогічної майстерності*, 2020, Випуск 26, С. 185-191.
5. Чернишин В. М., Хіміч В. Л. Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології при підготовці тренера-викладача. Фізична культура і спорт, актуальні питання : зб. тез доп. III регіон. наук.-практ. інтернет-конф., присвяченої 55-річчю кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, 20 жовт. 2023 р.). Хмельницький : ХНУ, 2023. 104 с.

*Добринський Володимир Семенович,
кандидат наук з фізичного виховання
та спорту, доцент кафедри освітніх,
педагогічних технологій Академії
рекреаційних технологій і права
ORCID: 0000-0002-2164-2681*

*Хриплюк Олександр Петрович,
старший викладач кафедри освітніх,
педагогічних технологій Академії
рекреаційних технологій і права
ORCID: 0000-0002-3761-4087*

*Зозуля Анастасія Вікторівна,
бакалавр спеціальності 014.11
“Середня освіта” (Фізична культура)
Академії рекреаційних
технологій і права*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФАХОВОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО- ОЗДОРОВЧИХ ЗАХОДІВ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5302/>

Інтелектуальний потенціал країни, що безпосередньо визначається якістю вищої освіти, стає найважливішим фактором не тільки економічного і соціального розвитку, а й економічної та політичної

стабільності країни, фактором її виживання. Це обумовлює необхідність докорінних перетворень системи підготовки професійних кадрів, необхідність впровадження в системі вищої професійної освіти міжнародних стандартів [2; 5].

Сьогодні проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи в основній школі в умовах педагогічного закладу освіти залишається нагальною. У контексті реформування вищої освіти для підготовки фахівців європейського рівня виникає потреба у визначенні нових підходів до формування конкурентоздатного вчителя фізичної культури.

Аналіз наявних наукових досліджень свідчить, що сьогодні педагогічна наука пропонує ряд концепцій, що визначають сутність та перспективи проблеми готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчої роботи в умовах загальноосвітньої школи. Доведено важливість розробки чіткої та адаптивної системи діяльності вчителя фізичної культури для прогресивного розвитку фізично й морально здорової особистості. Сучасний учитель фізичної культури має не лише створювати умови для такого розвитку, але й формувати позитивне ставлення до занять та організовувати здорове дозвілля школярів [1; 3; 4].

Фізкультурно-оздоровча робота – це процес оздоровлення особистості, що залежить безпосередньо від мотивації, прагнення суб'єкта до покращення власного емоційного та фізичного стану, пов'язаний із суспільними цінностями, формуванням світогляду культури здоров'я, освітньою діяльністю тощо. Фізкультурно-оздоровча діяльність спрямована передовсім на профілактику захворювань та посилення внутрішньої мотивації людини до занять фізичною культурою. Ключовим суб'єктом фізкультурно-оздоровчої роботи в основній школі є вчитель фізичної культури. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації самостійної фізкультурно-оздоровчої діяльності школярів ми розуміємо як їхню професійну підготовку, яка виражається в здатності навчити учнів якісно виконувати фізичні вправи, формуючи при цьому в них потребу займатися самостійно фізкультурно-оздоровчою діяльністю, та забезпечується сформованістю мотивації та знань, умінь і навичок, особистої фізичної культури.

Досліджуючи проблему підготовки фахівця фізичної культури в умовах закладу вищої освіти, можна виокремити такі види фізкультурно-оздоровчої роботи:

- спортивні програми (спеціально організовані загальнодоступні масові спортивні заходи, що можуть проводитися як у формі змагань, так і у формі спортивних фестивалів, показових спортивних виступів), зміст яких складають окремі фізичні вправи, або декілька вправ, які

визначають вид змагальної діяльності та підготовки до неї, а також регламент проведення спортивного заходу;

- фітнес-програми (заняття фізичними вправами направлені на підвищення функціональних можливостей організму та профілактику різноманітних захворювань), що здійснюються самостійно або у формальних групах у фітнес-центрах, фітнес-клубах, школах-фітнесу тощо;

- фізкультурно-оздоровчі програми (заняття фізичними вправами розважального характеру, що здійснюються самостійно або у неформальних групах за місцем проживання та/або масового відпочинку людей у спеціальних рекреаційних місцях (бази відпочинку, профілакторії, лісопаркові зони, туристичні бази тощо);

- оздоровчі програми (спеціальні заняття фізичними вправами лікувально-реабілітаційного спрямування, що здійснюються самостійно або у неформальних групах за місцем проживання у спеціально призначених місцях чи у закладах масового оздоровлення людей: в профілакторіях, санаторіях, лікарнях, освітньо-виховних закладах тощо; такі заняття проводяться, як правило, у формі лікувальної фізичної культури (ЛФК); однак можливе використання й інших форм: ранкової лікувальної гімнастики, виконання фізичних вправ лікувальної спрямованості у процесі виробництва тощо.

Крім того, до видів фізкультурно-оздоровчої діяльності слід віднести:

- спортивні ігри (волейбол футбол, баскетбол, теніс, бадмінтон);
- види спорту, що мають загальний початок і певні правила (масові види спорту);
- активний відпочинок на свіжому повітрі, який характеризується долаттям перешкод і спортивними змаганнями (літні оздоровчі табори, туристичні походи);
- вправи естетичного характеру, які приносять користь не тільки учасникам, а й глядачам (показові виступи “Веселі старты” тощо).

Отже, спираючись на аналітичні розвідки дослідників проблеми, можна обрати таке розуміння сутності та функцій фізкультурно-оздоровчої роботи: це самостійне виконання людиною фізичних вправ для покращення здоров'я, підвищення працездатності, загартування й лікування, виховання фізичних і вольових якостей. Фізкультурно-оздоровча діяльність спрямована передовсім на профілактику захворювань, на формування позитивного світогляду з опорою на фізичну культуру, посилення внутрішньої мотивації людини.

Фізкультурно-оздоровча діяльність передбачає: моніторинг стану фізичного розвитку сучасного покоління молоді; пропаганду здорового способу життя; мотивування студентів до здорового способу життя;

формування позитивного ставлення до спортивної діяльності; стимулювання інтересу до спорту та оздоровлення.

Рівень ефективності підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у закладах вищої освіти покращиться, якщо в освітній процес активніше будуть залучатися нові технології, комп'ютерні навчальні тренажери та інші інноваційні форми роботи.

Список літератури:

1. Алексеев О. О. Структурні складники готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації індивідуальної роботи з учнями. *Академічні студії. Серія "Педагогіка"*, 2022. № 1 (4). С. 17-24.
2. Грибан Г., Пилипчук П., Опанчук Д. Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності. *Вісник національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*. 2024. № 25 (181). С. 125-130.
3. Приймак С. Г. Професійна діяльність учителя фізичної культури. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2020. Випуск 43. С. 131-138.
4. Самсутіна Н. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої діяльності в новій українській школі. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1. С. 363-371.
5. Щербина С.М., Маленков Д.О. Підготовка вчителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності – вимога часу. *Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах. Кривий Ріг*, 2022. Вип. 8. С. 52-54.

*Viktoria Ihorivna Zhura,
Student, Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy*

*Scientific director:
Irina Vitalievna Engalycheva,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Educational
Management, Art Management and
Social Work, Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy*

ANALYSIS OF SOCIAL ADVERTISING AS A TOOL FOR PREVENTING GENDER-BASED VIOLENCE

Internet address of the article on web-site:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5297/>

Today, in Ukraine—as in many other countries—there is a noticeable thematic structuring of social advertising around issues of violence prevention, particularly gender-based violence.

Traditional formats of social advertising remain relevant due to their mass reach, visual recognizability, and consistent perception. Outdoor advertising, including billboards and posters on public transportation, plays a key role in ensuring the constant presence of social messages in everyday life. As noted by L. L. Lisohor, such advertising effectively influences a wide audience by ensuring repeated contact with the message [1, p. 156]. We believe that the strength of outdoor advertising lies in the simplicity and emotional precision of its messages, which help to instill desired behavioral patterns on a subconscious level.

Television commercials and social video ads have traditionally played an important role in prevention campaigns due to their high emotional impact and ability to present complex, multifaceted narratives in a concise format. According to researchers T. M. Semihina and S. Andreasen, television advertising has the greatest potential to evoke emotional engagement and is especially effective when addressing morally and ethically significant topics [3, p. 197].

Digital platforms, in turn, have opened new horizons for the dissemination of social advertising, thanks to their interactivity, rapid information spread, and the potential for content personalization. Digital

advertising includes various formats: banners on websites, viral videos, information campaigns on social media, and more. As emphasized by N. Lee and Ph. Kotler, digital formats allow for audience engagement through emotional content, interactive features, and the organic dissemination of messages via "viral marketing" principles [4, p. 121].

We argue that in the context of digitalization, social media advertising is particularly effective, as it takes into account the specific communication behaviors of different age groups. For example, campaigns such as Together Against Violence or Stay on the Lifeline actively used short videos on TikTok and Instagram to promote positive behavioral patterns through influencer involvement and mechanisms of social support.

An analysis of theoretical data and practical case studies allows us to conclude that the optimal strategy for social prevention lies in the combination of traditional and digital advertising formats. This integrated approach enables reaching various population segments by leveraging the strengths of each communication channel to maximize influence on attitudes, behaviors, and values [2, p. 59].

Having examined the practical implementation of social advertising campaigns in Ukraine and abroad, we conclude that visualization is a key element of successful social advertising. Visual images enable the quick, emotional, and subconscious perception of social messages. The selection of examples for analysis was based on the following criteria: relevance of the issue, audience coverage, and the innovativeness of impact methods.

One of the most striking examples is the Ukrainian campaign Break the Circle (UNFPA Ukraine, 2020-2021), aimed at preventing domestic violence. Billboards and social media featured images of women's faces surrounded by symbolic broken circles, visually emphasizing the possibility of escaping the cycle of abuse. The use of simple yet emotionally charged visuals, accompanied by calls to action, ensured high recognizability of the campaign.

The target audience included survivors of domestic violence as well as potential witnesses. Through emotionally neutral yet aesthetically impactful visuals, the advertising avoids inducing shock—an especially important factor in public spaces. We believe that this approach helps reduce the stigmatization of the issue and fosters a visual culture of care and protection, particularly among women and adolescents.

In urban environments, such advertising effectively serves as a visual marker of support, strengthening the public presence of the topic and creating a safe communicative space for seeking help. Summarizing the theoretical and practical findings, we conclude that social advertising is a vital element of the social prevention system, particularly in the field of gender-based violence prevention. It informs the public not only about the scale and forms of this issue, but also about the importance of transforming gender stereotypes,

changing values, and modifying behaviors that tolerate or conceal violence. Its effectiveness depends on a clear conceptual framework, content relevance, targeting, and alignment with the communicative needs of specific audiences—both potential victims and perpetrators.

Classifying social advertising by its objectives, dissemination channels, and levels of impact allows for the adaptation of preventive strategies to specific social issues. This is particularly important in modern Ukrainian society, which is experiencing various social crises and threats.

The analysis of current social advertising cases on gender-based violence prevention in Ukraine and internationally confirms its capacity to be a flexible tool of preventive influence—ranging from emotionally symbolic imagery to interactive digital formats. The key success factors of such campaigns include a high level of visual and content design and a clearly defined social targeting. We have reason to assert that social advertising holds significant potential as an integrated tool in social work practice aimed at reducing the incidence of gender-based violence by fostering a zero-tolerance culture within society.

References:

1. Aharkov, O. A. Social Advertising as a Tool for Preventing Negative Phenomena in Ukrainian Society: A Regional Aspect. *Ukrainian Society*. 2013. No. 4 (47). Pp. 151-160.
2. Borysova, T. M. Internet Marketing Tools of Non-Profit Organizations in Ukraine. *Marketing and Digital Technologies*. 2017. Issue 1. No. 2. Pp. 54-76.
3. Klos, L., Dzhavadian, O. M. Social Advertising as an Example of Modern Social Work Practice in Ukraine. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8. No. 2. Pp. 190-203.
4. Marketing in the Digital Environment: Textbook / N. Ye. Letunovska, L. M. Khomenko, O. V. Liulov et al. Sumy: Sumy State University, 2021. 259 p.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Барков Ілля Сергійович

ІНДИКАТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ
МАРКЕТИНГОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ В МЕДІАКОМПАНІЯХ.....3

Жуковська Валентина Миколаївна

СРІБНА ЕКОНОМІКА ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО РОЗВИТКУ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....6

**Кобизський Денис Сергійович, Зубров Сергій Миколайович,
Молчанов Олександр Васильович**

РЕІНЖИНІРИНГ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЛОГІСТИКИ
ЕНЕРГОРЕСУРСІВ ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОЇ ВИГОДИ
ТА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....8

Лизогуб Андрій Олегович

ПРИЙНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ
В ДИСКУРСІ КОНЦЕПТУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА.....13

Марченко Віталій Валерійович

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА
КОНКУРЕНТОСТІЙКІСТЬ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ:
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ
ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....16

Міга Володимира Казимирівна, Біловус Юрій Ігорович

ЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ МІГРАЦІЇ НА РИНОК ПРАЦІ.....18

Ольховий Сергій Володимирович

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ.....20

Пенгрин Святослав Михайлович

АГРАРНИЙ ЛОБІЗМ І ТОРГОВЕЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ:
ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ПРОСУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ВИНА НА ЗОВНІШНІХ РИНКАХ.....22

<i>Петряков Володимир Миколайович</i> ТИПОЛОГІЯ ТА ПІДХОДИ ДО АНТИКРИЗОВИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВА.....	25
<i>Писаревська Ганна Іллівна, Бакало Єлизавета Володимирівна</i> ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ВЕТЕРИНАРНОЇ КЛІНІКИ ТОВ «ОЛВЕТ»).....	30
<i>Писаревська Ганна Іллівна, Бутко Олена Сергіївна</i> ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	32
<i>Прачук Вікторія Миколаївна</i> ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ.....	36
<i>Ступак Андрій Вікторович, Пермінова Світлана Олександрівна</i> ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ.....	38
<i>Федуняк Ігор Осипович</i> СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ МАРКЕТИНГУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	41
<i>Швець Федір Дмитрович</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	43
<i>Юдін Михайло Євгенович</i> ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНИХ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ.....	45

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

<i>Гайдак Олександр Володимирович</i> ЕЛЕМЕНТИ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ.....	47
--	----

Доманська Христина Юріївна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У ТЦК ТА СП.....	49
--	----

Конорчук Дар'я Володимирівна ПРИНЦИП РОЗУМНОСТІ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ГОНОРАРУ АДВОКАТА.....	52
--	----

Король Іван Віталійович ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ І НЕГАТОРНИЙ ПОЗОВ: ЕФЕКТИВНИЙ ТА НАЛЕЖНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ.....	56
---	----

Михальчук Анна Миколаївна, ЩОДО ВІДМОВИ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В НАДАННІ ДОЗВОЛУ НА РОЗРОБКУ ПРОЕКТУ ЗЕМЛЕУСТРОЮ ЩОДО ВІДВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ У ВЛАСНІСТЬ.....	60
--	----

Русєв Дмитро Олегович ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПРАВА ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ У РАЗІ СМЕРТІ ЗАСНОВНИКА ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	64
---	----

Товкун Людмила Вікторівна МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ КРИПТОБІРЖ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІКВІДНОСТІ, БЕЗПЕКИ ТА ІННОВАЦІЙ.....	67
---	----

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Tetiana Vlasova, Natalia Novokshonova GENDER AS METHODOLOGY OF SCIENTIFIC ANALYSIS.....	71
---	----

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Кулак Аліна Валеріївна ВПЛИВ ESG-ФАКТОРІВ НА ПІДГОТОВКУ СТУДЕНТІВ- КОМЕРСАНТІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	74
---	----

<i>Радченко Ольга Яківна, Шостак Надія Степанівна</i> МОТИВАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНИХ ПІДХОДІВ ТА СТРАТЕГІЙ.....	76
---	----

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

<i>Русенко Святослав Ярославович</i> СТРУКТУРИЗАЦІЯ МИТНИХ ОРГАНІВ ПОЛЬЩІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	81
--	----

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

<i>Сумятін Станіслав Вікторович</i> ПРОБЛЕМА ОБ'ЄКТИВНОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ВИМІРІВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	85
---	----

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

<i>Бінєєва Алла Махмудівна</i> БАЙКА – МАТЕРІАЛ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СЦЕНІЧНОЇ МОВИ ТА АКТОРСЬКОЇ ВИРАЗНОСТІ.....	89
--	----

<i>Богданович Аліна Валеріївна</i> СУЧАСНИЙ ТЕАТР І НОВІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ З ПУБЛІКОЮ: ПОШУК ДІАЛОГУ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТИ.....	93
---	----

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

<i>Азарова Інеса Ігорівна, Нікітіна Софія Олександрівна</i> НАЦІОНАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТАНДАРТНІ РІЗНОВИДИ НІМЕЦЬКОЇ ВИМОВИ.....	98
---	----

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

<i>Гайденко Юлія Андріївна</i> ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ: СУЧАСНИЙ ДИСКУРС ТА НАУКОВІ ПІДХОДИ.....	101
--	-----

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Буряк Алла Іванівна

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ РЕСУРСИ ЯК ЧИННИКИ ПРЕВЕНЦІЇ
БУЛІНГУ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ.....104

Висоцька Леся Валеріївна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПОДОЛАННЯ
СТРЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....108

Войцехівська Марина Віталіївна, Пирог Ганна Володимирівна
ЗВ'ЯЗОК РЕЛІГІЙНОСТІ З СЕКСУАЛЬНИМИ УСТАНОВКАМИ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.....113

Дудник Олександра Юріївна

ПСИХОСЕМАНТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ В СВІДОМОСТІ ПЕРЕСІЧНИХ УКРАЇНЦІВ.....117

Жарко Ада Михайлівна, Кочарян Ігор Олександрович

ЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ З АГРЕСИВНІСТЮ
ТА РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ У МОЛОДІ.....119

Заржицька Олена Вікторівна

ВІДМІННОСТІ В УЯВЛЕННЯХ ПРО ЖИТТЄВИЙ УСПІХ У ОСІБ
ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ.....122

Курганська Елеонора

СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ ТА ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОГО
АБ'ЮЗУ ТА НІВЕЛЮВАННЯ НАСЛІДКІВ.....124

Мошківська Світлана Михайлівна, Кириченко Віктор Васильович

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ ТА
КОПІНГ-МЕХАНІЗМІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ПЕРІОДІ.....130

Сліпченко Оксана Олександрівна

УЯВЛЕННЯ ПРО ЖИТТЄВИЙ УСПІХ У ЖІНОК З ДОСВІДОМ
РОЗЛУЧЕННЯ.....132

Терещенко Жанна Миколаївна, Пирог Ганна Володимирівна

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ
ВОЛОНТЕРІВ НА МАТЕРІАЛАХ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....135

Фіонова Ольга Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ ТА АДАПТАЦІЇ ДО ШЛЮБНИХ
ЗМІН У ОСІБ ІЗ РІЗНИМ ПОДРУЖНІМ ДОСВІДОМ.....138

Шатківська Анна Сергіївна

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНИХ СТИЛІВ У ШКОЛЯРІВ
ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ140

Щербатюк Катерина Володимирівна

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ ШКОЛЯРІВ.....144

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Вегнер Олег Іванович, Бедрак Сергій Леонідович,

Левковський Дмитро Володимирович

ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНОМАНІТНИХ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЙ
ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ У РАМКАХ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....148

Добринський Володимир Семенович,

Хриплюк Олександр Петрович, Зозуля Анастасія Вікторівна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФАХОВОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
СПЕЦІАЛІСТІВ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО
ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-
ОЗДОРОВЧИХ ЗАХОДІВ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ.....151

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Viktoria Ihorivna Zhura

ANALYSIS OF SOCIAL ADVERTISING AS A TOOL FOR
PREVENTING GENDER-BASED VIOLENCE.....155

Наукове видання

Дев'яносто сьомі економіко-правові дискусії

Серія: Соціальні та гуманітарні науки

Рік заснування – 2014

Видання виходить 11 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 10.06.2025.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 60 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Відруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net